

Strategija razvoja općine Ključ

2021-2027.

Sadržaj

1. UVOD	2
1.1. Pristup izradi Strategije razvoja	2
2. STRATEŠKA PLATFORMA	2
2.1. Situaciona analiza.....	2
a) Geografski položaj, prirodne i klimatske karakteristike.....	2
b) Demografske karakteristike i kretanja.....	5
c) Pregled stanja i kretanja na tržištu rada	7
d) Stanje privrede i ekonomska kretanja	9
e) Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja.....	20
f) Stanje prostorno planske dokumentacije komunalne infrastrukture i usluga	36
g) Okoliš, zaštita vazduha, vode i tla i energetska efikasnost	42
h) Analiza budžeta i projekcije sredstava za finansiranje realizacije Strategije razvoja	46
2.2. SWOT analiza i strateško fokusiranje.....	50
a) SWOT analiza	50
b) Strateški razvojni pravci – stratesko fokusiranje	51
2.3. Vizija razvoja i strateški ciljevi sa indikatorima	52
a) Vizija razvoja	52
b) Strateški ciljevi sa indikatorima	52
3. PRIORITETI I MJERE SA INDIKATORIMA	55
3.1 Prioriteti za Strateški cilj 1.....	55
3.2 Prioriteti za Strateški cilj 2.....	57
3.3 Prioriteti za Strateški cilj 3.....	60
4. STRATEŠKI PROJEKTI	62
5. USKLAĐENOST STRATEŠKIH DOKUMENATA	64
6. INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR ZA PROVOĐENJE STRATEGIJE	67
7. OKVIR ZA PROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE	72
PRILOZI STRATEŠKOG DOKUMENTA	78
Prilog 1. Sažeti pregled strateškog dokumenta.....	78
Prilog 2. Detaljan pregled mjera.....	88

1. UVOD

Strategija razvoja općine Ključ za razdoblje 2021-2027. godine (Strategija), nastala kao prilagođeni i revidirani tekst Strategije za period 2019-2023, je ključni strateško-planski dokument, koji treba podsticati budući rast i razvoj zajednice. Strategija razvoja općine Ključ prema MiPro metodologiji je pripremljena 2014. godine. Evaluacija ove Strategije je izvršena 2018. godine, a revizija 2019. godine. Nakon toga odlučeno je da se Revidirana strategija ažurira/dopuni i da se period na koji se odnosi Strategija produži do 2027. godine, što je u skladu sa EU ciklusom planiranja i regulativom u BiH. Strategija obuhvata ekonomsku, društvenu i sferu zaštite okoliša, a izrađena je kao okvir za definisanje zajedničkih ciljeva, podsticanje lokalnih snaga, ali i kao odgovor na izazove budućeg razvoja općine i sveukupnog života u njoj.

1.1. Pristup izradi Strategije razvoja

Strategija je pripremljena u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH. Nosilac izrade Strategije je Općinski razvojni tim, a učesnici u procesu izrade su socio-ekonomski partneri u lokalnoj zajednici. Strategija je usklađena sa relevantnim strategijama drugih nivoa vlasti u BiH, obavezama proizašlim iz procesa evropskih integracija, te ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih naroda (SDGs). Proces izrade Strategije započeo je u oktobru 2020. godine donošenjem Odluke o izradi prilagođene Strategije razvoja Općine Ključ 2021.-2027, kao i Rješenja o imenovanju tematskih radnih grupa za definisanje prioriteta, mjera i projekata Strategije razvoja Općine Ključ 2021.-2027. te Rješenja o uspostavljanju Općinskog razvojnog tima, kao operativnog i koordinacionog tijela zaduženog za proces participativne izrade Strategije.

Sam postupak izrade ovog strateškog dokumenta proveden je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenta Federacije Bosne i Hercegovine¹. Polazna tačka za izradu Strategije je bila analiza postojeće Revidirane Strategije, koja je nadograđena relevantnim kvantitativnim i kvalitativnim podacima iz primarnih i sekundarnih izvora. Prilikom izrade Strategije vodilo se posebno računa o tzv. horizontalnoj i vertikalnoj usklađenosti Strategije sa planskim dokumentima na višim nivoima. Naročita pažnja je posvećena onim oblastima i pitanjima koja se međusobno snažno isprepliću, a neodvojivi su dio koncepta održivog razvoja, prije svega pitanja bolje uključenosti osjetljivih društvenih grupa, te uvažavanja aspekta ravnopravnosti polova. Tijekom pripreme strateškog dokumenta uzeti su u razmatranje i širi razvojni pravci uspostavljeni kroz nacrt Okvira za ciljeve održivog razvoja u BiH, na način da je provjerena usuglašenost ove Strategije sa utvrđenim prioritetima i pokretačima održivog razvoja čime se nastoji dati doprinos u postizanju i praćenju općih ciljeva za Bosnu i Hercegovinu iz Agende 2030. Također, tijekom pripreme Strategija uzeti su u razmatranje i strateški pravci, prioriteti i mjere Strategije razvoja Unsko-sanskog kantona za razdoblje 2021-2027. godine.

Proces izrade Strategije razvoja Općine Ključ 2021.– 2027. je podržan od zajedničkog projekta Vlade Švicarske i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP) putem Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDLP).

2. STRATEŠKA PLATFORMA

2.1. Situaciona analiza

a) Geografski položaj, prirodne i klimatske karakteristike

Ključ se zvanično, u historijskim izvorima, prvi put spominje u povelji bosanskog bana Stjepana II Kotromanića 1322. godine, kojom on potvrđuje ključkom knezu posjede njegovog djeda. Ključ je ipak mnogo stariji, jer se u kompleksu tvrđave Starog grada nalaze rimski objekti. Dakle, prve temelje udarili su mu stari Rimljani u toku prvog stoljeća naše ere.

¹ Službene novine FBiH, 74/2019

Stari grad Ključ spadao je među najstarije, najveće i najutvrđenije gradove srednjovjekovne Bosanske države. Posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević bježeći ispred osmanlijske ekspanzije u Bosni, potražio je utočište u utvđenom gradu Ključu 1463. godine. Poslije bitke ispod Starog grada kralj se na data obećanja predao Osmanlijama. Oni ga odvođe u Jajce gdje su ga pogubili. Sa predajom posljednjeg bosanskog kralja u Ključu, pala je srednjovjekovna Bosanska država i završila njena historija u Ključu. U vrijeme osmanlijske vlasti na ovim prostorima je formirana ključka nahija, kadiluk i kapetanija. Osmanlije su podigle svoj dio grada pod nazivom tabor kula.

Berlinskim kongresom velike sile dozvolile su da Austro - Ugarska izvrši okupaciju Bosne i Hercegovine. Po zauzeću Bosne i Hercegovine Austro - Ugarske vlasti rade na razvoju drvne industrije, eksploataciji šuma, izgradnji puteva, željeznica, upravnih zgrada, škola, bolnica i vodovoda. U toku Drugog svjetskog rata bile su velike ljudske žrtve na strani svih naroda kao i materijalna razaranja. Grad je potpuno razoren i spaljen. Od 1945. do 1991. godine tekao je proces obnove i izgradnje privrednih kapaciteta, vanprivrednih objekata, škola, bolnica, infrastrukture, željeznica, mostova. U ovom periodu izgrađen je novi grad, obnovljena su sela i stvoreni uslovi za normalan život.

U periodu agresije na BiH 1992 - 1995. godine izgubljen je veliki broj ljudskih života, porušeni su mnogi objekti na području općine, zbog čega se u dosadašnjem periodu najviše pažnje posvećivalo obnovi infrastrukture i stvaranju elementarnih uslova za život.

Općina Ključ je smještena u sjevero-zapadnom dijelu BiH, na samom jugo-istoku Unsko-sanskog kantona. Površina općine iznosi 358 km², gustina naseljenosti u 2017. godini je 45, a u 2019. 44 stanovnika/km², geografske koordinate 44° 30' - 44° 40' SGS i 16° 30'-16°50' IGD. Općina Ključ graniči sa Bosanskim Petrovcem koji je povezuje sa Bihaćom, sa Sanskim Mostom u pravcu prema Prijedoru, sa Ribnikom na putnom pravcu za Banjaluku i Mrkonjić Gradu i dalje u Sarajevo.

Slika 1: Položaj općine Ključ u USK

Općinu sačinjava 41 naseljeno mjesto, a centar Općine je grad Ključ. Općina je stacionirana na važnom putnom pravcu M-5 Bihać – Sarajevo. Ovaj putni pravac je povezan sa Zapadnom Evropom preko Karlovca i Rijeke (Hrvatska). Udaljenost općine Ključ u odnosu na veće gradove u okruženju je:

- 65 km od Banja Luke,
- 225 km od Sarajeva,
- 92 km od Bihaća,
- 100 km od graničnog prelaza Strmica sa RH,
- 180 km od Šibenika,
- 252 km do Zagreba,
- 306 km do Rijeke.

Ukupna dužina putnih pravaca iznosi 246 km od čega su: magistralni putevi 52 km, regionalni 82 km i lokalni 112 km.

Reljef se sastoji od niza brda, brežuljaka i planinskih padina, koje se blago spuštaju i čine velike kotline koje su ispresijecane riječnim tokovima Sane, Sanice i drugih manjih vodotoka. Naselje Ključ je smješteno u kotlini na nadmorskoj visini od 255 m.

Klima je umjereno kontinentalna sa toplim ljetima i snježnim zimama. Količina padavina iznosi 1.472 l/m². U pogledu rizika od prirodnih nepogoda, općina je izložena rizicima kao što su klizišta, poplave i požari.

Prirodni resursi na području općine Ključ su poljoprivredno zemljište, šume, izvorišta pitke vode i mineralne sirovine. Značajne su rezerve mineralnih i rudnih nalazišta za eksploataciju (krečnjak, dolomit) koje mogu biti osnova razvoja industrije.

Dakle, općina posjeduje neiskorištene prirodne resurse (vodni potencijal uključujući mineralne vode, nezagađeno zemljište, rudna bogatstva i kvalitetnu šumu) za razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje i prerađivačke industrije koje predstavljaju razvojnu šansu općine, što svakako ide u prilog strateškim pravcima razvoja općine i mogućim budućim investicijama u ovim privrednim granama. Općina obiluje mineralnim resursima poput: boksita, pirita, gipsa, ali kontrola nad eksploatacijom istih nije u potpunosti regulisana i ležišta se ne eksploatišu. Stoga je neophodno u saradnji sa višim nivoima vlasti (pod čijom nadležnosti se ovi resursi i nalaze) uspostaviti racionalnu eksploataciju i kontrolu istih, pošto nisu geološki istražena, pa nema podataka o geološkim i eksploatacionim rezervama.

Nalazišta mineralnih sirovina tehničko-građevinskog kamena su geološki istražena i ležišta se eksploatišu. Na području općine nalazi se nekoliko ležišta tehničko-građevinskog kamena. Nalazište krečnjaka nalazi se na lokalitetu Zgon (2.468.000 m³). Nalazišta dolomita su na lokalitetima: Kosa (598.000 m³), Poljane (1.462.000 m³), Kordići 1 (1.952.000 m³) i Kordići 2 (1.072.000 m³) na lokalitetu Donje Sanice, Breščica (438.000 m³) i na lokalitetu Velagići. U dolini vodotoka Banjica na području naselja Kljutići započela je još neorganizovana eksploatacija specifičnog ukrasnog kamena sedimentnog tipa. Nisu izvršena geološka istraživanja nalazišta.

Tabela 1: Mineralna i rudna nalazišta

Mineral/ruda	Lokacija	Procjenjena količina nalazišta
Boksit	Sjeveroistočni obronci Grmeča	Nema podataka
Pirit (na istoj lokaciji utvrđen i magnetit i spekularit)	Padine Debele kose, na lijevoj strani Rijeke u potocima Kovači i Jezerine (Šikmani i Kičer)	Nema podataka
Gips	SZ od Ključa, kod naselja Biljani	Nema podataka
Građevinski kamen - dolomit	Kosa, Polane, Kordići 1, Kordići 2 i Breščica	5.224.000 m ³
Krečnjak	Zgon i Rastoka	2.008.000 m ³

Izvor: Općinski organ uprave

Na području općine vrši se eksploatacija nemetalnih mineralnih sirovina tehničko-građevinskog kamena (krečnjaka i dolomita), koji su u nadležnosti Vlade USK.

Sa područja općine kojim gazduje Podružnica „Šumarija“ Sanski Most najviše se eksploatišu trupci četinarara, trupci liščara, a najmanje ogrijevano drvo liščara.

Tabela 2: Proizvodnja, prodaja i sječa šumskih sortimenata

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Površina općine pod šumama (ha)	43.626	43.626	43.626	43.626	43.626
Proizvodnja (m³) - drva masa u 000 m³	8.812	8.812	8.812	8.812	8.812

Izvor: Općinski organ uprave

Prema kulturno-historijskom naslijeđu, Ključ se može svrstati među značajne lokacije u BiH, što ukazuje na potrebu za zaštitom naslijeđa, ali i za održivim upravljanjem u oblasti turizma. Položaj općine Ključ je klimatski povoljan. Općina Ključ raspolaže određenim prirodnim bogatstvima, koja čine poljoprivredno zemljište, šume, izvorišta pitke vode i mineralne sirovine. Ipak, nalazišta mineralnih sirovina se ne eksploatišu, osim tehničko-građevinskog kamena. Takođe, vrši se eksploatacija šuma, što daje mogućnost za razvoj drvoprerade. Dakle, prirodni resursi se koriste, ali ipak postoji prostor za unapređenja, pri čemu se mora voditi računa o održivosti u korištenju prirodnih resursa i zaštiti prirode.

b) Demografske karakteristike i kretanja

Prema zvaničnim podacima Agencije za statistiku BiH² objavljenim u junu 2016. godine (Popis stanovništva iz 2013. godine) općina Ključ ima 16.744 stanovnika (49,96 % muškaraca i 50,04 % žena), sa gustom naseljenosti od 47 stanovnika/km² što je manje od prosjeka Unsko-sanskog kantona (65,52) i Federacije BiH (84,8).

S druge strane, prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja o socio-ekonomskim pokazateljima općina u Federaciji BiH broj stanovnika na području općine Ključ se kretao kako je prikazano u tabeli broj 3.

Tabela 3: Broj stanovnika u općini Ključ

Godina	2013.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj stanovnika	16.744	16.325	16.175	15.994	15.810

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Gustina naseljenosti općine u 2019. godini je 44 stanovnika/km². Smanjenje broja stanovnika je rezultat smanjenja stope nataliteta i povećanja broja odlazaka stanovništva općine Ključ iz BiH. Općina Ključ, prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja u 2019. godini ima 15.810 stanovnika³.

Tabela 4: Starosna i spolna struktura stanovništva

Starosna struktura	2013.			2015.			2016.			2017.			2018.			2019.		
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
0-14	1.265	1.229	2.494	NP	NP	NP	NP	NP	2.635	989	947	1.936	NP	NP	1.799	NP	NP	1.684
15-64	6.262	6.036	12.298	NP	NP	NP	NP	NP	12.039	6.121	5.878	11.999	NP	NP	11.852	NP	NP	11.694
65+	838	1.114	1.952	NP	NP	NP	NP	NP	1.651	992	1.248	2.240	NP	NP	2.343	NP	NP	2.432
Sveukupno	8.365	8.379	16.744	8.205	8.239	16.444	8.154	8.171	16.325	8.102	8.073	16.175	8.031	7.963	15.994	7.927	7.883	15.810

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Unsko-sanski kanton u brojkama 2019 i 2020., Općinski organ uprave (Napomena: Podaci o spolnoj strukturi prema starosti nisu dostupni za sve godine. NP – nema podataka)

U proteklom periodu došlo je do negativnih promjena u starosnoj strukturi stanovništva, što je detaljno prikazano u Tabeli 4. Trend smanjenja prirodnog priraštaja i odlaska stanovništva, posebno mladih, može imati u dugoročnom periodu negativne posljedice za razvoj općine. Strateški izazov Općine Ključ predstavlja zaustavljanje negativnih demografskih trendova unapređujući kvalitet života građana i poželjnost Općine Ključ za život i rad njenih stanovnika.

Tabela 5: Etnička struktura stanovništva

Etnička struktura	1991.	2013.
Bošnjaci	17.696	16.130
Hrvati	330	30
Srbi	18.506	273
Ostali	859	311
Sveukupno	37.391	16.744

Izvor: Općinski organ uprave

² Agencija za statistiku BiH, popis rađen 2013. godine, a objavljen u junu 2016. g.

³ „Unsko – sanski kanton u bojkama“, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo 2018. g, str.12

Stanovništvo živi u 41 naseljenom mjestu i organizovani su u 10 mjesnih zajednica.

Tabela 6: Popis mjesnih zajednica

Naziv mjesne zajednice	Površina (km ²)	Broj stanovnika	Broj domaćinstava
MZ Ključ	42	4898	2024
MZ Humići	29	862	311
MZ Velečevo-Dubočani	18	733	285
MZ Zgon-Crljeni	68	994	406
MZ Velagići	75	2688	1152
MZ Krasulje	30	2262	695
MZ Kamičak	14	902	217
MZ Biljani	18	1307	507
MZ Donja Sanica	18	627	306
MZ Sanica	88	1471	879

Izvor: Općinski organ uprave

Prema podacima iz 2013. godine, u urbanim područjima živi 4.898 stanovnika, a u ruralnim 11.846. Općina Ključ je teritorijalno podijeljena na 10 mjesnih zajednica. Svaka mjesna zajednica raspolaže adekvatnim prostorom za osnovne djelatnosti i opremljena je odgovarajućom kancelarijskom opremom. Ono što se posebno veže za rad i organizaciju mjesnih zajednica jeste samoinicijativnost i uključenost mještana u razne projekte koje realizuje Općina Ključ u skladu sa Strategijom razvoja na njihovoj teritoriji, što je značajno poboljšanje u odnosu na 2013. godinu i vrijeme prije implementacije prethodne Strategije.

U posmatranom periodu, broj novorođenih je najniži u 2018. godini i to 44, a najviši u 2019. godini i to 103, dok je broj umrlih na teritoriji općine najniži u 2020. godini i to 121, a najviši u 2018. godini i to 211.

Tabela 7: Podaci o rođenim i umrlim

Godina	Rođeni			Umrli		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
2013.	47	39	86	69	72	141
2014.	31	27	58	58	68	126
2015.	39	35	74	94	72	166
2016.	25	32	57	84	75	159
2017.	32	30	62	78	88	166
2018.	15	29	44	108	103	211
2019.	59	44	103	79	88	167
2020.	25	23	48	66	55	121

Izvor: Federalni zavod za statistiku i Općinski organ uprave

U posmatranom periodu prirodni priraštaj je negativan i u 2013. godini je iznosio -2,87%⁴, dok je u 2017. godini zabilježena negativna vrijednost od -4,4%⁵, u 2018. -7,4, dok je u 2019. -5,1.

Tabela 8: Podaci o migracijama stanovništva

Godina	Napustili općinu (broj)	Doselili u općinu (broj)
2013.	142	84
2014.	191	89
2015.	197	100
2016.	162	91
2017.	170	87
2018	187	94
2019	169	87

Izvor: Federalni zavod za statistiku i Općinski organ uprave

⁴ „Unsko – sanski kanton u brojkama“, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo 2014. str.11

⁵ „Unsko – sanski kanton u brojkama“, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo 2018. str.13, 2019 (str. 13), 2020. (str. 13)

U periodu 2013-2019. godine općina Ključ bilježi negativan migracioni saldo. Razlozi odlaska su, kao i u ostatku Bosne i Hercegovine, teška ekonomska situacija, ali i politička nestabilnost i ekonomska nesigurnost građana.

Građani porijeklom sa područja naše općine žive u 16 država svijeta sa kojima Općina Ključ održava redovnu institucionalnu komunikaciju putem Ureda za dijasporu Općine Ključ, mjesečnim emitovanjem Emisije za dijasporu i godišnjim održavanjem Dana dijaspore.

Iz ugla demografskih kretanja se mogu uočiti negativni trendovi smanjenja broja stanovnika i negativan migracioni saldo, što predstavlja veliki izazov za lokalnu zajednicu. Potrebne su mjere koje će poboljšati stanje u pogledu demografskih kretanja.

c) Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

Na području općine Ključ u periodu 2017-2019. godine zabilježen je pad broja zaposlenih osoba sa 1.706 na 1.586. Razlog povećanja broja zaposlenih zabilježen u periodu do 2017. godine se može dovesti u vezu sa povećanjem broja preduzeća i obrta u privatnom sektoru, i to prvenstveno sa otvaranjem Tvornice namještaja „Prevent Home“ u okviru Grupacije Prevent BiH u 2017. godini koja je po svom otvaranju zaposlila 120 radnika. Ovaj pozitivni pomak na tržištu rada je indirektni rezultat implementacije prethodne Strategije razvoja općine, odnosno uspostavljanja prostornog rasporeda privrednih aktivnosti po mjesnim zajednicama na teritoriji općine u skladu sa prostornom dokumentacijom te obezbjeđivanja podrške Općine investitorima u vidu savjetodavnih usluga i brzog ishoda građevinskih i drugih dozvola. Ipak, u 2018. i 2019. je broj zaposlenih smanjen, zbog trenda odlaska stanovništva u inostranstvo.

Tabela 9: Broj zaposlenih

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj zaposlenih	1.485	1.468	1.452	1.481	1.706	1.640	1.586

Izvor: Federalni zavod za statistiku; Unsko-sanski kanton u brojkama 2019. i 2020. str. 15. (2018, 2019)

Tabela 10: Prosječna neto plata (KM)

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Prosječna plata - FBiH	712	744	744	750	785	889	928
Prosječna plata – Općina Ključ	835	833	830	839	860	790	756

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja; Federalni zavod za statistiku; Unsko-sanski kanton u brojkama 2019. i 2020. str. 15. (2018, 2019)

Kao što se iz tabele 10. vidi, došlo je do pada prosječne neto plate na području općine Ključ u periodu 2017- 2019. godine, a od 2018. je prosječna neto plata na području općine Ključ niža od prosječne neto plate u FBiH, zbog uopšteno, nižeg stepena razvijenosti i standarda na području općine Ključ.

Loša ekonomska situacija i nesigurnost u zapošljavanju, imajući u vidu prisutnost rada na crno, utiču na odlazak radno sposobnog stanovništva sa područja općine u potrazi za boljim poslom i stabilnim primanjima. Ekonomske migracije i negativni migracioni saldo mogu imati ozbiljne posljedice za budući razvoj općine, te je stoga u narednom razvojnom periodu neophodno obratiti posebnu pažnju na zapošljavanje i ostanak mladih, prvenstveno aktivnim mjerama zapošljavanja i programima dokvalifikacije i prekvalifikacije radnika, ali i prilagođavanjem formalnog sistema obrazovanja kako bi se uzele u obzir novonastale potrebe privrede na tržištu rada.

Broj nezaposlenih lica se smanjio sa 2.589 u 2013. godini na 2.163 u 2017. godini što predstavlja smanjenje za 426 lica ili 16,45 %. Trend je nastavljen i u 2018. kad je broj nezaposlenih bio 2.034 i u 2019. kada je bilo 1.819 nezaposlenih. Najviše nezaposlenih lica u 2019. su nekvalifikovani (652 lica) i kvalifikovani radnici (651 lica) koji čine više od 70% ukupno nezaposlenih osoba na teritoriji općine. Ove kategorije nezaposlenih kroz posmatrani period su se i najviše smanjile, što pokazuje ujedno i

strukturu iseljenih lica sa teritorije općine. Trend smanjenja broja nezaposlenih se dovodi u vezu sa iseljavanjem stanovništva sa teritorije općine Ključ, ali i intervencijama Općine u smislu privlačenja i brzog ishოდovanja potrebnih dozvola za otpočinjane poslovanja na teritoriji općine.

Tabela 11: Broj registriranih nezaposlenih osoba prema obrazovnoj strukturi

Obrazovna struktura	2015.			2016.			2017.			2018.			2019.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
NKV	449	411	860	383	411	794	373	377	750	350	360	710	319	333	652
PKV	64	8	72	64	8	72	57	13	70	54	12	66	42	10	52
KV	589	418	1007	470	418	888	432	373	805	434	329	763	345	306	651
VKV	8	3	11	3	3	6	2	3	5	2	3	5	1	2	3
NS	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2	2
SSS	210	275	485	198	275	473	185	258	443	162	239	401	155	221	376
VŠS	8	10	18	7	10	17	6	10	16	5	12	17	4	5	9
VSS	32	63	95	18	63	81	29	43	72	24	46	70	28	46	74
Magistri, doktori nauka	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	1360	1190	2550	1143	1190	2333	1084	1079	2163	1031	1003	2034	894	925	1819

Izvor: Općinski organ uprave

U 2019. je najviše nezaposlenih osoba starosne dobi između 50-60 godina, a sljedeća grupa su osobe između 18-24 godine, što je posebno zabrinjavajuće, imajući u vidu da se radi o mladim osobama.

Tabela 12: Broj registriranih nezaposlenih osoba prema starosnoj strukturi

Starosna struktura	2017.			2018.			2019.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
15-18	42	60	102	58	46	104	47	25	72
18-24	145	119	264	146	137	283	126	128	254
24-30	103	111	214	88	87	175	56	84	140
30-35	86	109	195	67	91	158	53	67	120
35-40	79	113	192	73	97	170	56	88	144
40-45	129	134	263	112	117	229	85	108	193
45-50	124	158	282	112	144	256	94	131	225
50-60	264	229	493	257	245	502	258	235	493
60+	112	46	158	113	39	152	119	59	178
Ukupno	1084	1079	2163	1026	1003	2034	894	925	1819

Izvor: Općinski organ uprave

Takođe, zabrinjavajuće je što više od polovine nezaposlenih čeka na zaposlenje više od 48 mjeseci, što pokazuje da se radi o teško zapošljivim osobama. Takođe, na osnovu podataka u tabeli 12 se može primijetiti i da je u prethodnom periodu na evidenciji bilo više nezaposlenih muškaraca nego žena, ali da se to promijenilo u 2019. godini, što je posljedica veće potražnje muške radne snage na tržištu rada i odlaska muške populacije u inostranstvo.

Tabela 13: Broj registrovanih nezaposlenih osoba prema dužini čekanja na zaposlenje

Dužina čekanja (mjeseci)	2019.		
	M	Ž	S
do 6 mjeseci	286	198	484
7-24 mjeseca	124	101	225
25-48 mjeseci	67	64	131
Više od 48 mjeseci	417	562	979
Ukupno	894	925	1819

Izvor: Općinski organ uprave

Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja, broj penzionera u periodu do 2017. godine je na području općine bio u blagom porastu, tako da je 2017. godine evidentirano 1.179 korisnika penzije (starosne, invalidske i porodične), što je za 1,2% više u odnosu na 2013. godinu. Odnos penzionera i broja zaposlenih je 1:1,45 u 2017. godini što je izuzetno nepovoljno sa aspekta obezbjeđivanja finansijskih izvora iz kojih se isplaćuju penzije (doprinos na plate), ali u isto vrijeme više od prosjeka na BiH nivou koji prema podacima Agencije za statistiku BiH u 2017. godini iznosi 1:1,13. U 2019. je povećan broj penzionera na 1.188, ali je došlo i do određenog povećanja penzija (starosna

penzija je povećana sa 358 KM u 2018. godini na 370 KM u 2019. godini, invalidska sa 286 na 295 KM, a porodična sa 300 na 317 KM).

Tabela 14: Broj penzionera i prosječna visina mirovine

	2015.		2016.		2017.		2018.		2019.	
	Broj penz.	Proječ na visina penzije	Broj penz.	Proječ na visina penzije	Broj penz.	Proječ na visina penzije	Broj penz.	Proječ na visina penzije	Broj penz.	Proječ na visina penzije
Starosna	470	342.78	480	341.55	484	339.53	490	357.85	518	369.99
Invalidska	177	271.11	176	265.57	170	269.61	161	285.9	157	294.56
Porodična	559	283.11	542	283.01	525	282.03	522	300.27	513	317.35
Ukupno	1206	-	1198	-	1179	-	1173	-	1188	-

Izvor: Općinski organ uprave

Stanje na tržištu rada karakterišu negativni trendovi u periodu od 2017. godine u pogledu smanjenja broja zaposlenih i smanjenja prosječne plate. Smanjen je i broj nezaposlenih, ali se to prvenstveno povezuje sa odlaskom stanovništva u inostranstvo. Pritom, u kvalifikacionoj strukturi nezaposlenih je većina osoba sa nižim stepenom obrazovanja, dok prema dužini čekanja na zaposlenje ima najviše onih koji čekaju više od 48 mjeseci. Broj penzionera i prosječna penzija imaju određeni rast. Situaciju dodatno usložnjava pandemija virusa COVID-19, radi koje se poduzimaju određene mjere u cilju suzbijanja negativnih posljedica, ali je potrebno i jačanje kapaciteta.

d) Stanje privrede i ekonomska kretanja

Ukupan broj privrednih subjekata u 2017. godini iznosi 600, od čega su 283 pravna lica, 244 podružnice u sastavu pravnih lica i 317 fizičkih lica – obrtnika. Broj poslovnih subjekata – pravnih osoba u 2018. godini je 281, a u 2019. godini 278, broj jedinica u sastavu u 2018. je bio 244, a u 2019. je 251⁶. Broj preduzeća na 1000 stanovnika u općini Ključ se smanjio sa 44,3 u 2013. godini na 37,1 u 2017. godini, a u većini slučajeva razlog smanjenja broja preduzeća je napuštanje teritorija općine i odlazak u inostranstvo. Trend smanjenja broja poslovnih subjekata – pravnih osoba je nastavljen u periodu 2018-2019. a povećan je broj jedinica u sastavu. Prema podacima Općinskog organa uprave, broj registriranih pravnih osoba prema djelatnostima je dat u tabeli 15.

Tabela 15: Broj registriranih pravnih osoba prema djelatnostima

Vrsta djelatnosti	Broj pravnih lica				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	0	1	1	1	2
Ribarstvo	1	1	1	1	1
Vađenje ruda i kamena	0	0	0	0	0
Perađivačka industrija	2	2	2	2	2
Proizvodnja i opskrba električnom energijom, plinom i vodom	1	1	1	1	1
Građevinarstvo	11	11	11	11	11
Trgovina na veliko i malo i održavanje	51	51	51	51	51
Ugostiteljstvo	8	8	8	8	8
Transport, skladištenje i komunikacije	12	12	12	12	12
Financijsko posredovanje	0	0	0	0	0
Nekretnine, iznajmljivanje i poslovne usluge	4	4	4	4	4
Javna uprava i odbrana	1	1	1	1	1
Obrazovanje	4	4	4	4	4
Zdravstvo i socijalni rad	11	11	11	11	11

⁶ Izvor: Unsko-sanski kanton u brojkama 2019, 2020, str. 10.

Ostale društvene, socijalne i osobne uslužne aktivnosti	0	0	0	0	0
Djelatnosti domaćinstava	0	0	0	0	0
Eksteritorijalne organizacije i tijela	0	0	0	0	0
Ukupno	106	107	107	107	108

Izvor: Općinski organ uprave

Razlika u prikazanim rezultatima je iz razloga što Izvor: Unsko-sanski kanton u brojkama 2019-2020, ne prikazuje podatke o zatvorenim poslovnim subjektima.

U strukturi lokalne privrede gotovo 50% registrovanih pravnih lica djeluje u oblasti trgovine, dok mali broj djeluje u oblasti prerađivačke industrije, što ukazuje na relativno nepovoljnu strukturu lokalne privrede.

Tabela 16: Broj registrovanih preduzeća – klasificirana po broju zaposlenih i vlasničkoj strukturi

Vrsta preduzeća	2019.	
	Privatno	Državno
Mikro (do 9 zaposlenih)	344	14
Mala (od 10 do 49 zaposlenih)	17	10
Srednja (50-250 zaposlenih)	2	2
Velika (preko 250 zaposlenih)	0	0
Ukupno	363	26

Izvor: Općinski organ uprave

Broj registrovanih obrta

U periodu 2013-2017. godine, trend registracije broja obrta na teritoriji općine je konstantan. U 2013. godini zabilježeno je 35 novoregistrovanih obrta, što je identično kao u 2017. godini, u 2018. je 29, a u 2019. 20, ali u 2020. je 41. Od novoosnovanih obrta, najviše ih je registrovanih za obavljanje zanatske djelatnosti (16 u 2017. i 24 u 2020. godini). Ukupan broj obrta na teritoriji općine u 2017. godini iznosi 317, dok je u 2013. godini iznosio 351, što nam ukazuje na smanjenje ukupnog broja registrovanih obrta za 34 obrta, odnosno 10%. U 2018. godini broj obrta je 315, a u 2019. je 313 (Izvor: Unsko-sanski kanton u brojkama 2019, 2020, stranica 10.), dakle broj obrta se i dalje smanjuje.

U posmatranom vremenskom periodu struktura privrede na teritoriji općine je konstantna. Gledano s aspekta rodne ravnopravnosti, udio žena u poduzetništvu u posmatranom vremenskom periodu ima tendenciju rasta sa 25,7 % u 2013. godini, na 34,3 % u 2017. godini, a u 2020. godini od 41 novoregistrovanog obrta, 19 su registrovale žene. Razvoj ženskog poduzetništva direktan je rezultat strateških intervencija u projektima i programima koji se tiču razvoja ženskog poduzetništva. Općina Ključ je svojim Budžetom i Programom o utrošku sredstava predvidjela i za poticaj definisala, između ostalog i pomoć u razvoju ženskog poduzetništva, dok su općinske službe bile na raspolaganju prilikom izrade i aplikacija projekata ženskog poduzetništva prema višim nivoima vlasti i donatorima.

Tabela 17: Broj registrovanih obrta

	Broj registrovanih obrtnika																	
	2015.			2016.			2017.			2018.			2019.			2020.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Trgovačke radnje	2	2	4	1	2	3	4	2	6			0	1	1	2	1	3	
Ugostiteljske radnje	8	2	10	12	1	13	5	4	9	3	5	8	7	1	8	5		5
Zanatske radnje	12	5	17	13	4	17	10	6	16	7	7	14	4	5	9	11	13	24
Poljoprivredna djelatnost	6	0	6	35	8	43	2	0	2	6		6			0	3	5	8
Prijevoznici	2	0	2	0	0	0	0	0	0			0			0			0
Auto škole	1	0	1	0	0	0	1	0	1			0			0			0
Taxi - prijevoznici	3	0	3	1	0	1	1	0	1			0	2		2			0
Tezge na pijaci	0	0	0	0	0	0	0	0	0		1	1			0	1		1
Ostali	0	0	0	0	0	0	0	0	0			0			0			0
Ukupno	34	9	43	62	15	77	23	12	35	16	13	29	13	7	20	22	19	41

Izvor: Općinski organ uprave

Nosioci izvoza sa teritorije općine Ključ su preduzeća iz sektora drvne industrije, proizvodnje i montaže plastične i aluminijske stolarije, te prerade kože.

Općina Ključ u periodu 2013-2017. godine bilježi pozitivan trend rasta kako u izvozu, tako i uvozu. U 2017. godini izvoz je 14,3 miliona KM, a uvoz 11,3 miliona KM, što pokazuje da je trgovinski bilans općine u suficitu od oko 3 miliona KM. Navedeno je direktan rezultat povećanja privredne aktivnosti u proteklom periodu, a indirektan rezultat implementacije strateških intervencija kao što je stvaranje povoljnog poslovnog okruženja, organizovanja radnih zona i saradnje sa dijasporom. Ubrzano rješavanje administrativnih procedura u saradnji sa dijasporom rezultiralo je dovođenjem grupacije Prevent BiH na teritoriju općine, otvaranjem novog hotela, te ulaganjem u poljoprivredu (maline, aronija, animalna proizvodnja).

Ipak, u periodu od 2017. godine izvoz bilježi značajan pad, sa 14.303.781 KM u 2017. godini na 9.089.273 KM u 2018. dok se u 2019. bilježi ponovni rast na 11.085.192 KM. Uvoz takođe bilježi pad na 7.156.375 KM u 2019. godini.

Tabela 18: Ukupan izvoz / uvoz sa područja općine (KM)

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Izvoz	5.735	8.023	14.303.781	9.089.273	11.085.192
Uvoz	7.310	12.192	11.270.586	7.523.854	7.156.375

Izvor: Općinski organ uprave

Poljoprivredni potencijali i proizvodi

Imajući u vidu klimatske uslove, kvalitet zemljišta i njegovu raspoloživost, dugogodišnju tradiciju u stočarstvu, neiskorištene mogućnosti za razvoj voćarske i povrtlarske proizvodnje, primarna poljoprivredna proizvodnja i dalje predstavlja jednu od djelatnosti na koju će se naslanjati veliki broj stanovništva općine Ključ.

Poljoprivredni resursi

Od ukupne površine općine Ključ (35.800 ha) na poljoprivredne površine otpada 13.052,34 ha ili 36,46%, od toga na obradive površine, vrtove i voćnjake 11.550,48 ha i površina se nije mijenjala u periodu 2017. - 2019. godina. Poljoprivredna površina u 2013. godini iznosila je 14.381,49 ha ili 40,17%, od čega je obradivo bilo ukupno 12.467,13 ha. U posmatranom vremenskom periodu došlo je do smanjenja poljoprivredne površine za 1.329,15 ha ili 9,24%, a obradive površine za 916,65 ha ili 7,35%. Do smanjenja obradive poljoprivredne površina u posmatranom vremenskom periodu došlo je zbog migracije stanovništva u inostranstvo, pretvaranja poljoprivrednog zemljišta u građevinsko te činjenice da se za 15 novih katastarskih općina u službeno upotrebu stavio operat katastra nekretnina čiji su podaci značajno drugačiji od starog "popisnog katastra", jer je zbog ove promjene i katastarskog popisa određeno poljoprivredno zemljište postalo građevinsko.

Prema evidenciji koju vodi Općinski organ uprave broj registrovanih fizičkih lica koja se bave poljoprivredom u posmatranom vremenskom periodu se povećao sa 43 registrovana lica u 2013. godini na 78 registrovanih lica u 2017. i 2018. godini, odnosno povećao se za ukupno 35 lica ili 81,4%, što je direktan rezultat strateških intervencija, odnosno obezbjeđenih poticaja, subvencija i mogućnosti apliciranja na Javne pozive za poljoprivredu, a pad na 60 registrovanih obrta je u 2019. godini rezultat migracije stanovništva u inostranstvo, te općih prilika u državi.

Tabela 19: Broj registrovanih fizičkih lica srodna djelatnost – poljoprivredna djelatnost po godinama

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Srodna djelatnost -poljoprivredna djelatnost	43	41	47	54	78	78	60

Izvor: Općinski organ uprave

Shodno odredbama člana 4. Pravilnika o upisu u Registar poljoprivrednih gazdinstava i Registar klijenata⁷ u Službi za razvoj, privredu i zajedničke poslove se kontinuirano vrši upis, promjene i brisanje

⁷ Službene novine Federacije BiH", broj 42/08

podataka iz Registra poljoprivrednih gazdinstava (RPG) i Registra klijenata (RK). U 2019. godini upisano je 876 klijenata što je povećanje za 204 klijenata, odnosno 30,4% u odnosu na 2013. godinu. Osnovni razlog upisivanja poljoprivrednika u registar je mogućnost ostvarivanja prava na poticaje, subvencije i mogućnosti apliciranja na Javne pozive za poljoprivredu.

Tablela 20: Broj upisanih poljoprivrednika u RPG i RK

Godina	Klijent	Poljoprivredna gazdinstva	Prosječna veličina upisanih posjeda (ha)
2013.	672	650	1,60
2014.	695	672	1,80
2015.	746	723	1,90
2016.	821	799	1,78
2017.	849	826	1,76
2018.	862	839	1,80
2019.	876	854	1,90

Izvor: Općinski organ uprave

U posmatranom periodu potpisano je 25 ugovora i izdato u zakup 55,96 ha poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države. Od 2015. godine do 31.12.2019. godine raskinuto je 11 ugovora. Na osnovu 14 ugovora o zakupu 29,50 ha poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države je dato na korištenje poljoprivrednim proizvođačima. U narednom strateškom periodu u planu je i dalje kontinuirano raditi na davanju državnog zemljišta u zakup poljoprivrednicima u cilju razvoja poljoprivredne proizvodnje.

Biljna proizvodnja

Organizovan otkup mlijeka, zagarantovana cijena pri otkupu mlijeka i podsticaji uticali su na biljnu proizvodnju i opredjeljenje poljoprivrednih proizvođača za sjetvu žitarica i krmnog bilja u cilju ishrane stočnog fonda. Iako su kroz posmatrani vremenski period planirane i obrađene, oranične površine su ipak smanjene sa 2.774 ha planiranih, odnosno 2.595 ha ostvarenih u 2013. godini na 1.850 ha planiranih i 1.652 ha obrađenih oraničnih površina u 2019. godini (smanjenje od 33,31% planiranih i 36,34% obrađenih poljoprivrednih površina). Pravilna primjena agro-tehničkih mjera omogućila je postizanje povećanja prinosa po jedinici površine. Ipak u posljednje tri posmatrane godine je zabilježeno i smanjenje ostvarenih prinosa zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta.

Tabela 21: Pregled oraničnih površina – usjevi na oranicama i baštama (ha) bez površina pod jagodičastim voćem

Godina	Pregled oraničnih površina		
	Planirano ha	Ostvareno ha	%
2013.	2.774	2.595	94
2014.	2.748	2.476	90
2015.	2.712	2.298	85
2016.	2.723	2.317	85
2017.	2.503	2.109	84
2018.	2.324	2.155	93
2019.	1.850	1.652	89

Izvor: Općinski organ uprave

U posmatranom periodu 2013 - 2019. godine evidentan je rast zasada površina pod jagodičastim voćem, naročito maline i aronije, što je rezultat općinskih poticaja i organizovanog pristupa i učešća Općine i poljoprivrednika u projektima organizovanim od strane drugih nivoa vlasti. Ukupne površine pod jagodičastim voćem u 2018. godini su 35,2 ha što je sedam puta više nego u 2013. godini. Najviše zasada je pod malinama (19,2 ha) i aronijom (13,5 ha), a najmanje pod borovnicama (0,5 ha).

Tabela 22: Ukupne površine pod jagodičastim voćem

Godina	Jagoda	Kupina	Malina	Aronija	Borovnica	UKUPNO
	ha	ha	ha	ha	ha	ha
2013.	1,0	1,0	2,0	1,0	-	5,0
2014.	1,0	1,0	3,0	3,0	-	8,0
2015.	1,0	1,0	7,5	10,0	-	19,5
2016.	1,0	1,0	19,2	13,5	0,5	35,2
2017.	1,0	1,0	19,2	13,5	0,5	35,2
2018.	1,0	1,0	19,2	13,5	0,5	35,2
2019.	1,0	1,0	15,0	13,5	0,5	31,0

Izvor: Općinski organ uprave

Prethodno je uticalo i na povećanje broja kooperanata kod otkupa jagodičastog voća na teritoriji Općine, koji je, takođe, u porastu, sa 5 kooperanata u 2013. godini na 61-og kooperanta u 2017. godini. Količina otkupljenog voća, takođe, je u porastu sa 3 tone u 2013. godini na skoro 50 tona u 2017. godini. Veliki iskorak u broju kooperanata zabilježen je upravo u 2017. godini kada se broj uvećao tri puta u odnosu na 2016. godinu dok je količina otkupljenog voća veća za skoro dva puta.

U 2019. godini smanjene su površine pod jagodičastim voćem za 4,2 ha (malina) i u narednom periodu očekuje se smanjenje površina pod jagodičastim voćem naročito pod malinom i aronijom.

Porast proizvodnje i ponude iz okolnih zemalja, troškovi skladištenja - hladnjače, nepostojanje otkupljivača koji imaju licencu za izvoz iz BiH, su razlozi pada otkupnih cijena jagodičastog voća na području BiH.

Tabela 23: Ukupne površine pod jagodičastim voćem

Godina	Broj kooperanata	Otkupljeno kg
2013.	5	3.000,00
2014.	6	5.000,00
2015.	10	10.000,00
2016.	19	31.438,65
2017.	61	49.791,60
2018.	66	48.007,31
2019.	26	47.821,00

Izvor: Općinski organ uprave

Takođe, kao rezultat općinskih poticaja i organizovanog pristupa i učešća Općine i poljoprivrednika u projektima organizovanim od strane drugih nivoa, na teritoriji Općine je došlo do povećanja površine pod plastenicima, sa 0,4 ha u 2013. godini na 1,32 ha u 2017. godini, odnosno za 330%. Pod plastenicima se najviše proizvode povrtlarske kulture (paradajz, paprika, salata, luk i špinat).

Na području općine od 2017. do 2019. godine proizvodnja povrća u zatvorenom prostoru je u stagnaciji. Proizvodnja povrća na otvorenom prostoru je opala, a zahvaljujući primjeni novih tehnologija (primjena novih hibrida, sistema za navodnjavanje, zasjenjivanje, zaštita i dr.), evidentiran je porast prinosa po jedinici površine. Na teritoriji općine ne postoji otkupni centar niti zadruge, te je prodaja proizvoda prepuštena samim proizvođačima.

Tabela 24: Ukupne površine pod plastenicima

Godina	Površine pod plastenicima (ha)
2013.	0,4
2014.	0,5
2015.	0,9
2016.	1,20
2017.	1,32
2018.	1,32
2019.	1,32

Izvor: Općinski organ uprave

Animalna proizvodnja

U posmatranom vremenskom periodu zabilježeno je smanjenje stočnog fonda na teritoriji opštine na kojoj se najviše uzgajaju perad, ovce i goveda, a značajan je i broj košnica. Značajno smanjenje je zabilježeno u uzgoju peradi sa 11.603 komada u 2013. godini na 5.688 komada u 2019. godini (50,98%) i goveda sa 3.125 grla u 2013. godini na 2.488 grla u 2019. godini (20,38%). Razlog smanjenja je niska otkupna cijena, ali i neorganizovan otkup proizvoda. Uzgoj ovaca je u blagom porastu za 7,87% (sa 4.297 u 2013. godini na 4.635 grla u 2019. godini).

Tabela 25: Stanje stočnog fonda

Vrsta stoke	Goveda	Ovce	Svinje	Konji	Perad	Koze	Kunići	Košnica pčele
Godina								
2013.	3.125	4.297	78	98	11.603	845	260	3.097
2014.	3.009	4.160	72	95	10.050	707	120	2.855
2015.	2.975	4.470	61	104	9.445	616	105	3.105
2016.	3.235	5.135	100	109	13.700	567	200	3.310
2017.	2.728	4.315	70	89	8.960	452	100	2.902
2018.	2.513	4.625	40	60	9.060	485	100	2.792
2019.	2.488	4.635	100	77	5.688	541	370	2.850

Izvor: Općinski organ uprave

Smanjenje stočnog fonda, neminovno vodi ka smanjenju proizvodnje i otkupa mlijeka. Otkup kravljeg mlijeka sa područja općine organizovano je vršen sa područja svih mjesnih zajednica sa 27 otkupnih mjesta (u 2019. godini 26 otkupnih mjesta) od strane mljekara: MEGGLE Mljekara d.o.o. Bihać, Inmer d.o.o. Gradačac, Mliječna industrija 99 d.o.o. – mi99 i „Čapljanka“ d.o.o./„Milksan“ d.o.o. Sanski Most. Razlog variranja količine proizvodnje i otkupa mlijeka leži prvenstveno u nedovoljno uređenom sistemu otkupa mlijeka i nedovoljnim i neredovnim isplatama poticaja proizvođačima mlijeka.

Tabela 26: Proizvodnja mlijeka

Godina	Kravlje mlijeko	Kozije mlijeko	Ovčije mlijeko
2013.	4.484.000	100.000	24.000
2014.	4.130.000	80.000	18.000
2015.	4.012.000	60.000	18.000
2016.	4.270.000	60.000	18.000
2017.	3.965.000	50.000	6.000
2018.	3.965.000	50.000	6.000
2019.	3.720.000	50.000	4.800

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 27: Otkup kravljeg mlijeka

Godina	Litara
2013.	2.910.901
2014.	3.087.524
2015.	2.911.546
2016.	3.127.670
2017.	2.829.006
2018.	2.548.271
2019.	2.358.420

Izvor: Općinski organ uprave

U cilju pomoći poljoprivrednim proizvođačima, uporedo sa donošenjem Zakona o novčanim podsticajima za poljoprivredu na nivou F BiH i USK, iz Budžeta općine Ključ u periodu 2013 – 2019. godina, poljoprivrednim proizvođačima i udruženjima poljoprivrednih proizvođača isplaćena su značajna sredstva za poticaje poljoprivredi (282.046,61 KM). Nizom mjera potrebno je usmjeravati

razvoj primarne biljne i animalne poljoprivredne proizvodnje na porodičnim gazdinstvima ka intenzivnoj specijalizovanoj tržišno orjentisanoj proizvodnji.

Tabela 28: Isplaćena sredstva poljoprivrednim proizvođačima iz Budžeta općine Ključ (KM)

Godina	Isplaćeni novčani podsticaji poljoprivrednoj proizvodnji	Ostalo isplaćeno iz Budžeta	Ukupno isplaćeno iz Budžeta
2013.	14.372,00	-	14.372,00
2014.	39.956,00	24.696,00	64.652,00
2015.	46.713,08	23.279,28	69.992,36
2016.	30.194,07	57.922,02	88.116,09
2017.	44.914,16	-	44.914,16
2018.	50.998,95	-	50.998,95
2019.	59.131,70	-	59.131,70
UKUPNO	286.279,96	105.897,3	392.177,26

Izvor: Općinski organ uprave

Na području općine Ključ nisu registrovani prerađivački kapaciteti.

Turistički potencijali i turistička infrastruktura

Općina Ključ raspolaže značajnim resursima i predispozicijama za razvoj raznih vidova turizma kao što su: lovni, ribolovni, avanturistički, adrenalinski i kulturno-historijski turizam.

U proteklom periodu Lovačko društvo „Srna-Grmeč“ je opremilo 15 lovačkih kuća i 2 lovačka doma sa ciljem uključivanja u turističku ponudu koja već obuhvata pojedinačne i grupne aranžmane za odstrel sitne i krupne divljači, iako evidencija o broju posjetilaca i korisnika ovog vida turizma nije ažurno vođena te podaci nisu dostupni, a iznosi 20-25 noćenja godišnje lovaca koji dolaze izvan teritorije općine Ključ.

U mjestu Sokolovo izgrađeno je kamp naselje kojim upravlja Sportsko ribolovno društvo „Ključ“, koje broji 1300 posjeta tokom ribolovne godine.

Novi trendovi na turističkom tržištu su uticali na razvoj avanturističkog turizma u općini Ključ zasnovanog na prirodnim bogatstvima općine. Na području općine su registrovani i aktivni: Planinarsko društvo „Lanište“ Ključ i Udruženje „Ljubitelji prirode“ EKO-SPORT. U posmatranom vremenskom periodu, članovi udruženja su markirali oko 150 km planinarskih staza, a projektom „Via Dinarica“ prokresali su, markirali i promovisali još 100 km biciklističkih i 50 km planinarskih staza. Saradnjom sa lokalnim vlastima postavljeni su kvalitetni putokazi sa bar kodom te je omogućen unos ponuda i reklama na svjetski poznatoj stranici za aktivni turizam⁸. U narednom vremenskom periodu planirano je postavljanje kvalitetnih bilbord tabli.

Udruženje „Ljubitelji prirode“ raspolaže montažnim objektom koji posjeduje prostorije prilagođene za edukacije i druženja sa salom od 50 mjesta te smještajnim kapacitetima od 50 kreveta u 9 soba. Usluge Planinarskog doma godišnje koristi oko 400 korisnika. Takođe, važno je napomenuti da je sekcija sportskih penjača opremila prvo Sportsko penjalište na prirodnoj stijeni u USK-a „Želin“. Penjalište je uvršteno u knjigu sportskih penjališta u BiH što omogućuje posjete penjača iz regije (podaci o posjetama nisu dostupni). U narednom periodu, planirano je formiranje GSS (Gorska služba spašavanja) sekcije u saradnji sa CZ općine Ključ i GSS stanicom „Bihać“ te niz drugih aktivnosti vezanih za omasovljenje i razvoj planinarstva s posebnom težnjom za povećanje učešća mladih. U periodu 2013-2017. godine u Ključu je na planinarenju boravilo oko 1.000 planinara u jednodnevnim aktivnostima, dok je u dvodnevnim boravilo oko 700 planinara (podaci za period prije realizacije Strategije nisu dostupni), dok je u periodu 2018-2019. bilo također oko 1000 planinara.

Na teritoriji općine u proteklom periodu izdvojilo se nekoliko manifestacija od značaja za razvoj turizma i povećanje broja turista. Fokus Općine je na razvoju dnevnog i vikend turizma. Turističke

⁸ Za više podataka pogledati: www.outdooreactive.com

destinacije na teritoriji općine koje su u posmatranom periodu uređene potrebnom infrastrukturom za razvoj turizma su Gradska plaža „Alina luka“ koja se nalazi uz rijeku Sanu i „Sanica“ - turističko selo. „Sanica“ u kontinuitetu radi na svom unaprjeđenju kako ponude tako i infrastrukture sa ukupno 35 kreveta. Iako u kontinuitetu rade na promociji zdrave hrane, za naredni period neophodno je poraditi na brendiranju i promovisanju ovog sela kao značajnog turističkog potencijala.

Za razvoj kulturno-historijskog turizma na teritoriji općine od značaja su i spomenici kao što su: ostaci Starog grada Ključa i utvrda Stjepana Tomaševića, Stari grad Kamičak, Župna crkva, Gradska pravoslavna crkva, Lapidarijum u gradu Ključu sa miljokazima, stećcima i nišanima kao i Muzejska zbirka sa veoma značajnim eksponatima koji potiču od antičkog perioda do danas. Ulaz za posjetioce se ne naplaćuje.

Manifestacije koje okupljaju između 500-1000 ljudi su: Ključka regata, Dovište na Starom gradu Ključ, Smotra folklor, Smotra horova, manifestacija „Ključani svome gradu“, Prvi glas Ključa, Ključko ljeto, Grmečka korida, Dani dijaspore i druge. Njihov razvoj i popularizacija direktna su posljedica strateških intervencija u proteklom periodu.

Smještajni kapaciteti na teritoriji općine se iz godine u godinu povećavaju zahvaljujući, između ostalog i konstantnom ulaganju iz dijaspore u privredu (drvena industrija, plastična i aluminijska stolarija, uslužne djelatnosti, animalna proizvodnja, proizvodnja i prerada ribe), kao i razvoju turizma na teritoriji općine. Općina Ključ trenutno raspolaže sa 150 kreveta u pet smještajnih kapaciteta, od kojih su dva hotela sa četiri zvjezdice i jedan pansion-prenočište novi smještajni kapaciteti u 2017. godini u odnosu na 2013. godinu, dok je broj kreveta u smještajnim kapacitetima u 2019. godini ostao isti. Iako se kapacitet povećava, još uvijek je nedovoljan da podrži potrebe općine, naročito u ljetnom vremenskom periodu, kada su kapaciteti u potpunosti popunjeni. Stoga je u narednom strateškom periodu značajno podržati razvoj malih pansiona kao i razvoj seoskog turizma.

Za uspješnost daljeg razvoja turizma na teritoriji općine potrebno je raditi na jačanju partnerstava između ključnih aktera – učesnika (javni sektor, turistička privreda, nevladine organizacije, lokalna zajednica, mediji, dijaspora i dr.). Pravilno određivanje mjesta i uloge svakog od navedenih učesnika i usklađivanje međusobnih odnosa je ključno za postizanje održivosti razvoja u okviru turističke destinacije.

U 2019. godini je ostvareno 3.880 noćenja u hotelima i 986 noćenja u ostalim smještajnim kapacitetima.

Broj turista koji su posjetili općinu Ključ raste i tokom 2013. godine broj turista u posjeti općini Ključ iznosio je 485, a ostvareni broj noćenja 907, dok je u 2017. godini broj posjeta turista znatno veći i iznosi 751, a broj noćenja 1.370. Ove brojeve treba uzeti sa rezervom jer se pretpostavlja da su stvarni podaci dosta veći ali se ne vodi ažurna evidencija te ne prijavljuju sva noćenja. Posjetioci su posebno atraktivan kamp Sokolovo koji kroz posmatrani period bilježi trend rasta sa 864 posjetioca u 2013. godini na 1.244 posjetilaca u 2017. godini, a u 2018. i 2019. godini broj posjetilaca je prosječno 1300 tokom ribolovne godine. Razlog pada broja posjetilaca u 2019. u odnosu na 2018. godinu jeste neriješeno koncesiono pravo na ribolovnom području.

Tabela 29: Pregled broja posjetilaca kampu Sokolovo, posebnim revirima i otvorenoj vodi

Godina	Kamp	Posebni reviri strani gosti	Posebni reviri domaći gosti	Otvorene Vode	Ukupno
2013.	220	152	138	354	864
2014.	200	171	145	402	918
2015.	160	310	176	589	1.235
2016.	170	233	282	631	1.316
2017.	180	294	241	529	1.244
2018.	450	320	290	605	1.665
2019.	365	160	147	302	974

Izvor: Općinski organ uprave

Najznačajniji kapaciteti prerađivačke industrije

Poslovne zone

Prostornim planom općine Ključ 2006-2026. godina izvršena je rezervacija prostora za formiranje radnih zona unutar značajnijih naseljenih mjesta općine. Kriteriji koji su determinisali lociranje ovih radnih zona su, pored prisutnosti radne snage, opremljenost postojećom i planiranom putnom, vodnom i energetskom infrastrukturom, vlasnička struktura zemljišta, njegova bonitetna vrijednost, ekološki zahtjevi te prisutnost i dostupnost sirovine.

Utvrđeno je 11 radnih zona po mjesnim zajednicama. Organizacija radnih zona vršiće se izradom izvedbeno planske dokumentacije i to regulacionih planova budući da se radi o površinama većim od 5 hektara za koje je obavezna izrada ovih planova koja je planirana u 2022. godini.

Stvaranje industrijskih zona jedno je od najsnažnijih sredstava u rukama općina, gradova i regija kako bi u svoj prostor privukli investitore, ukoliko je žele. Za državu ili lokalne uprave to znači pojednostavljenje procedure i garant provođenja zoniranja i planiranja razvoja i zaštite okoliša. Rukovodeći se prethodno kazanim, Općina Ključ je donijela odluku o izgradnji Industrijske zone u Velagićima. Odlukom Općinskog vijeća 2002. godine formirana je Industrijska zona Velagići, a Općina je izvršila parcelisanje i izradila projektno tehničku dokumentaciju. Površina Industrijske zone je cca. 1,5 ha i nalazi se uz sami magistralni put M-5 Sarajevo-Bihać. Postoje prateći objekti i sadržaji u zoni: transformatorska stanica 10(20)/0,4 kV-630, kanalizacija, vodovod, telefon, prosječene i djelimično urađene unutrašnje saobraćajnice.

U Industrijskoj zoni u Velagićima su izgrađeni privredni objekti koji obavljaju registrovanu privrednu djelatnost u oblasti proizvodnje plastične, aluminijske i drvene stolarije, prerade drveta, izrade namještaja, izrade paleta, prometa nafte i naftnih derivata. U praksi se pokazalo da planirane parcele sa relativno malim površinama ne odgovaraju potrebama za izgradnju privrednih pogona, pa je došlo do povećanja parcela tako što su skoro sva privredna društva proširila prvobitne parcele dokupljujući susjedne neiskorištene parcele radi stvaranja normalnih uslova za izgradnju. Zbog toga su nastale potrebe za izmjenama i dopunama urbanističkog rješenja saobraćajnica i parcelacije ostalog planiranog prostora tako da je Općinsko vijeće općine Ključ 2013. godine donijelo Odluku o usvajanju i donošenju izmjena i dopuna Urbanističkog rješenja saobraćajnica "Privredne-industrijske zone Velagići" sa Planom parcelacije. U periodu 2013-2018. urađen je i projekat vodosnabdijevanja Industrijske zone u Velagićima, izvršena rekonstrukcija vodovodne i požarne mreže te prošireni kapaciteti zone sa tri nova privredna subjekta.

U narednom periodu neophodno je uraditi odvodnju oborinskih voda i završiti dio asfaltiranja interne saobraćajnice te izvršiti proširenje zone eksproprijacijom zemljišta.

Općinsko vijeće općine Ključ je 2015. godine usvojilo Odluku o usvajanju Regulacionog plana prostornog obuhvata Drvna industrija "Ključ" i Odluku o provođenju Regulacionog plana prostornog obuhvata DI "Ključ". Za položaj i lokalitet nekretnine možemo istaći da se radi o veoma atraktivnoj i frekventnoj lokaciji površine od 5 hektara planiranog obuhvata slobodnog prostora u užem gradskom području na magistralnom putu M-5 Sarajevo-Bihać, uz samu rijeku Sanu. Preduzeće DI „Ključ“ d.o.o. Ključ nalazi se još uvijek u stečaju. Iako Općina Ključ ulaže napore da se ovaj prostor stavi u funkciju, pomaka nema, a sam stečajni upravnik nije doveo posao do kraja.

Drvna industrija

Nosilac razvoja općine Ključ je drvna industrija, a veliku šansu općina ima u razvoju poljoprivrede, turizma i ugostiteljstva.

Saradnja sa dijasporom

Općina Ključ već duži niz godina radi na uspostavljanju saradnje sa svojim građanima u dijaspori (po procjeni ih ima koliko i domicilnih stanovnika općine⁹) kroz zajedničko ulaganje u infrastrukturne projekte i kulturno-sportsku saradnju. Svjesni da je vrijeme humanitarne podrške davno iza nas, općinska uprava radi na stvaranju partnerstva i pokretanju novih investicijskih ciklusa u kojima je dijaspora prvi i najpoželjniji partner. Cilj nam je uspostavljanje povoljnog okruženja za dijasporu, koja je spremna da podrži i promoviše razvoj općine Ključ u skladu sa strategijom razvoja, izgradnja povjerenja i ostvarivanje kontinuirane systemske komunikacije i koordinacije sa dijasporom te uključivanje dijaspore putem partnerstva u razvoj privrede općine Ključ.

Definisanje saradnje sa dijasporom na institucionalnom osnovu i provođenje pojedinačnih projekata otvoriće mogućnost za intenzivnije uključivanje dijaspore u razvojne programe lokalne samouprave.

2014. godine pokrenuta je informativna emisija namjenjena građanima Ključa koji žive van područja općine koja je prema našim saznanjima i jedina emisija ovog tipa u cijeloj BiH. Naime, u okviru medijske komunikacije sa dijasporom u sklopu programske šeme Radio Ključa emituje se Emisija o dijaspori jednom, a reemituje dva puta mjesečno. Također, u okviru službene stranice Općine Ključ postoji poseban link "DIJASPORa"¹⁰ namijenjen pružanju informativnih usluga našim građanima koji žive van granica BiH.

U općini Ključ djeluje sa radom i Ured za dijasporu općine Ključ koji je zvanično otvoren i počeo sa radom u 2018. godini, dok je ideja o njegovoj uspostavi nastala 2017. godine u sklopu projekta „Dijaspora za razvoj – D4D“. Osnovni zadatak Ureda je uspostavljanje sistematizirane komunikacije i svih vidova saradnje sa građanima na privremenom boravku u inostranstvu, odnosno sa njihovim organizacijama i udruženjima. Prostorije Ureda za svoj rad koriste i udruženja „Prijatelji Ključa“ iz Švicarske i „Bosansko-kanadsko humanitarno društvo“ iz Kanade.

Kako bi se saradnja sa dijasporom podigla na viši nivo i doživjela pravu afirmaciju među lokalnim stanovništvom, iseljenicima, predstavnicima poduzetnika, mladima te zaposlenicima organa uprave potrebno je kontinuirano raditi na osmišljavanju programskih sadržaja i aktivnosti koje vežu pomenute kategorije. Organizovanjem poslovno-investicionog foruma, koji se organizuje od 2014. godine, u kontinuitetu omogućena je uspostava bolje privredne saradnje lokalnih poduzetnika sa dijasporom. Forum se organizuje u ljetnjim mjesecima, u vrijeme prisustva najvećeg broja dijaspore. Organizator je Općina Ključ, a učesnici poduzetnici, dijaspora, turistički radnici i zaposlenici organa uprave. U proteklom vremenskom periodu zabilježena su konstantna ulaganja iz dijaspore u privredu (oko 17 miliona KM), posebno u sektor drvne industrije, proizvodnje PVC i ALU stolarije, zatim u sektor uslužne djelatnosti, animalne proizvodnje, ali i proizvodnje i prerade ribe, što je i cilj osigurati i u narednim godinama.

Važno je napomenuti da je općina prostorno-planskom dokumentacijom i Odlukom Općinskog vijeća o utvrđivanju interesa za izgradnju objekata malih hidroelektrana na rijeci Sani na području općine Ključ i uslovima gradnje stvorila preduslove za privlačenje investitora za ulaganje u ovaj segment razvoja. Sve aktivnosti će se voditi u skladu sa zakonskom regulativom kantonalnog i federalnog nivoa.

⁹ Popis stanovnika dijaspore rađen je od strane Općinskog organa uprave 2003/04. godine (broj popisanih bio je 9.414 lica, što je iznosilo oko 40% ukupnog broja stanovnika Ključa). Od tada do danas taj broj se stalno povećava, te smatramo da je broj stanovnika u dijaspori isti kao i broj domicilnih stanovnika općine.

¹⁰ <https://dijaspora.opcina-kljuc.ba/>

Na području Općine postoje prirodni resursi koji se koriste za privredne aktivnosti, ali postoji prostor za veći stepen korištenja prirodnih resursa. Prerađivačka industrija je u znatnoj mjeri orijentisana na drvoprerađu, a značajne su i usluge. Razvoj poslovnih zona u znatnoj mjeri pomaže razvoj prerađivačke industrije. Značajni su resursi i kapaciteti u poljoprivredi, postoji i sistem podsticaja, što daje dobru osnovu da se u narednom periodu radi na daljem razvoju kapaciteta u poljoprivredi i uklanjanju prepreka daljem razvoju kroz podršku organizovanom otkupu poljoprivrednih proizvoda, uspostavljanju prerađivačkih kapaciteta te jačanju organizovane saradnje poljoprivrednih proizvođača. U oblasti turizma je primjetan rast kapaciteta kao i razvoj specifične turističke ponude, ali takođe postoji prostor za dalji razvoj i pozicioniranje turističke ponude u okruženju. Saradnji sa dijasporom se posvećuje značajna pažnja i takav pristup je već dao rezultate, što se u narednom periodu može dalje razvijati.

Rezime stanja razvojnih izazova i perspektiva u sektoru ekonomskog razvoja

Razvojni izazovi	Razvojne perspektive	Podsektor
Veći stepen korištenja prirodnih resursa na održiv način	Povećanje stepena korištenja prirodnih resursa unapređenjem kapaciteta u skladu sa raspoloživim prirodnim resursima (šume, minerali, poljoprivredni resursi,)	Prerađivačka industrija, poljoprivreda, turizam
Kreiranje radnih mjesta	Korištenjem mjera podrške (podsticaji u poljoprivredi, izgradnja poslovnih zona) kreirati poslovno okruženje koje omogućava razvoj privrednih subjekata i privlačenje investicija, kako bi se kreiranjem radnih mjesta dao doprinos zaustavljanju negativnog trenda odlaska stanovništva	Poljoprivreda, turizam, prerađivačka industrija
Razvoj specifične turističke ponude zasnovane na lokalnim resursima	Kreiranje turističke ponude koja će privući veći broj turista i omogućiti veće prihode	Turizam

e) Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

Stanje u sektoru obrazovanja

Na području općine Ključ djeluje pet odgojno-obrazovnih ustanova: jedna u oblasti predškolskog obrazovanja (JU Dječiji vrtić „Ljiljan” Ključ), tri u oblasti osnovnog obrazovanja (OŠ „Ključ”, OŠ „Velagići” i OŠ „Sanica”) i jedna u oblasti srednjoškolskog obrazovanja (Mješovita srednja škola „Profesor Omer Filipović” Ključ). Također, na području općine djeluje sa radom Niža muzička škola kao istureno odjeljenje Muzičke škole iz Bihaća.

Navedeni broj odgojno-obrazovnih ustanova nije se mijenjao u proteklom periodu, a sa povećanjem kapaciteta predškolske ustanove, kapacitet obrazovnih ustanova na teritoriji općine je na zadovoljavajućem nivou.

Predškolski odgoj i obrazovanje

Broj upisane djece u predškolsku obrazovnu ustanovu je u periodu 2015-2018. godina u blagom porastu, sa 68 na 90, dok je u 2019. godini zabilježen pad na 64. Povećanje broja upisane djece je rezultat povećanja kapaciteta predškolske ustanove i rezultat ulaganja općinske uprave u rekonstrukciju objekta. U posmatranom vremenskom periodu, povećana je površina koju koristi vrtić, urađena je rekonstrukcija objekta (krov, fasada, stolarija,...) i uređenje dvorišta (ograda, igračke za vanjsku upotrebu). Trenutni kapacitet predškolske ustanove je zadovoljavajući.

Osnovno obrazovanje

Broj učenika u sve tri osnovne škole u proteklom periodu bilježi trend smanjenja. Smanjenje broja učenika u direktnoj je vezi sa smanjenjem broja novorođene djece te sa stalno prisutnim migracijama stanovništva. U 2017. godini je u sve tri osnovne škole upisano 770 učenika, što je za 29,42% manje u odnosu na broj učenika u 2013. godini kada je osnovnu školu pohađalo 1.091 učenik, a broj učenika bilježi pad i 2019. godine i iznosi 645. U svim školama se primjenjuje princip inkluzivnog obrazovanja u koji je ukupno uključeno 11 djece sa posebnim potrebama. U prethodnom periodu značajno su poboljšani uslovi rada u svim školskim objektima zahvaljujući menadžmentu škola i rukovodstvu Općine Ključ koji su na razne načine iznalazili sredstva za rekonstrukciju školskih objekata (ukupna ulaganja 440.000 KM). Iako je u proteklom periodu u svim osnovnim školama urađeno dosta po pitanju opremanja kabineta i učionica nastavno-didaktičkim sredstvima i opremom, još uvijek stanje ne zadovoljava pedagoške standarde, jer još nedostaje kvalitetan namještaj i edukativni materijal posebno za kabinete hemije, fizike, matematike, biologije i razredne nastave.

Tabela 30: Pregled obrazovnih ustanova (predškolsko i osnovno obrazovanje)

Naziv ustanove	Broj područnih škola	Broj učionica u funkciji	Broj učenika										Broj nastavnog osoblja		Broj djece koja do škole putuju više od 4 km	Broj učenika koji imaju organizovan prevoz	Broj djece sa posebnim potrebama
			2015/16.		2016/17.		2017/18.		2018/19.		2019/20.		2019/2020.				
			M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž			
JU OŠ "Ključ"	1	19	267	234	263	215	224	209	211	202	211	198	12	21	42	42	8
JU OŠ "Sanica"	2	16	76	77	83	66	73	53	52	31	38	30	30	23	27	27	1
JU OŠ "Velagići"	3	17	110	124	113	111	105	106	93	96	79	89	6	16	118	97	2
JU Dječiji vrtić "Ljiljan"	1	3	33	35	40	39	50	36	54	36	41	23	0	6	0	0	1
Ukupno učenici OŠ po polu	-	-	453	435	459	392	402	367	356	329	328	317	48	60	-	-	-
Ukupno - vrtići	1	3	33	35	40	39	50	38	54	36	41	23	0	6	-	-	-
Ukupno - OŠ	3	52	453	435	459	392	402	368	356	329	328	317	48	60	187	166	12*

Izvor: Općinski organ uprave

* U osnovnim školama je 11 djece sa posebnim potrebama, a u vrtiću jedno dijete.

Gradske osnovne škole pohađa 409, a seoske 236 učenika u školskoj 2019/20. godini.

Srednje obrazovanje

Na području općine egzistira jedna škola za srednje obrazovanje pod nazivom Mješovita srednja škola „Profesor Omer Filipović“ Ključ koja u svom sastavu ima Opću gimnaziju, Srednju tehničku školu (ekonomska, mašinska i drvoprerađivačka škola) i Srednju stručnu školu (prodavač, stolar, bravar, metalostrugar, frizer, krojač, trgovac i konobar). Broj upisanih srednjoškolaca u posmatranom vremenskom periodu, također, bilježi opadanje sa 475 u 2015. godini na 314 u 2019. Obzirom na trend odlaska stanovništva, ali i smanjenja broja učenika u osnovnim školama, procjene su da će se trend smanjenja broja učenika u srednjim školama nastaviti. Nastava srednje škole se izvodi u dva školska objekta. U jednom objektu su učenici gimnazije, ekonomske i trgovačke škole. U drugom objektu su učenici stručnih i tehničkih škola. U ovom objektu je i radionički prostor za izvođenje praktične nastave. Škola nije dovoljno opremljena nastavnim sredstvima za izvođenje nastave prema propisanim pedagoškim standardima. Potrebno je opremanje didaktičkom opremom po predmetima, kao i općim nastavnim sredstvima. Naročito je neophodno opremanje radionice savremenim alatima i materijalom za realizaciju praktične nastave, što će biti predmet budućih strateških intervencija. U posmatranom periodu u uređenje radionica, zamjene krova, stolarije i podova srednjoškolskog centara, je uloženo 247.000 KM.

Socijalne i porodične prilike učenika ovih škola nisu na zadovoljavajućem nivou. Jedan broj učenika potiče iz porodica veoma lošeg materijalnog stanja, pa čak i stanja socijalne potrebe, a uzrok tome je nezaposlenost i neriješena pitanja egzistencije porodica. U cilju podrške učenicima i studentima iz Budžeta Općine Ključ, u posmatranom periodu, kontinuirano se izdvajaju sredstva za stipendiranje učenika i studenata. Također, iz Budžeta se kontinuirano sufinansira prevoz za učenike osnovne i srednje škole koji su slabijeg imovnog stanja.

Obrazovni program u srednjim školama je neophodno reformisati i prilagoditi lokalnom tržištu rada. Kako unaprijediti obrazovni sistem (predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje), učiniti ga dostupnim za svu djecu i prilagoditi ga potrebama tržišta predstavlja strateški fokus i izazov za Općinu Ključ jer na teritoriji općine ne postoji analiza o potrebama privrede za radnom snagom. U tom smislu, potrebno je iskoristiti potencijale poslovne dijaspore koja se može aktivno uključiti u kreiranje i provođenje programa za obrazovanje odraslih.

Tabela 31: Pregled obrazovnih ustanova u srednjem obrazovanju

Naziv ustanove i vrsta obrazovanja (navesti sve profile za koji se vrši obrazovanje pojedinačno)	Broj učionica u funkciji	Broj učenika										Broj nastavnog osoblja	
		2015/16.		2016/17.		2017/18.		2018/19.		2019/20.		2019/20.	
		M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
JU MSŠ "Profesor Omer Filipović"	17	231	234	198	227	208	201	185	170	169	145	148	113
Gimnazija		64	116	42	102	37	78	28	53	34	40	28	36
Tehničar finalne obrade drveta		28	26	28	42	28	38	14	26	14	26		
Drvoprerađivački tehničar dizajner CNC programer												23	13
Mašinski tehničar za kompjutersko projektovanje		44	30	48	26	35	12	51	21	34	17	32	17
Ekonomski tehničar finansijsko-računovodstveni smjer		13	14	13	13	29	29	25	29	22	29	21	28
Metalostrugar		28		30			29						
Bravar		24		19		24		22		19			
Frizer						8	21	9	21	7	19		
Trgovac		20	28	19	23	18	23	11	11	18	5	14	5
Konobar												9	5
Stolar		20			20				24		20		20
Krojač			20					1	9	1	9	1	8

Izvor: Općinski organ uprave

Profili za koji se vrši obrazovanje su: gimnazija, drvoprerađivački tehnički dizajner CNC programer, mašinski teh. za kompjutersko projektovanje, ekonomski teh. finansijsko-računovodstveni smjer, trgovac, konobar, stolar i krojač.

Tabela 32: Broj učenika koji pohađaju škole na području općine

	Broj učenika														
	2015/16.			2016/17.			2017/18.			2018/19.			2019/20.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Srednje obrazovanje	231	234	475	198	227	425	208	201	409	185	170	355	169	145	314
Visokoškolsko obrazovanje			0			0			0			0			0

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 33: Broj učenika sa područja općine koji pohađaju škole u drugim općinama

	Broj učenika														
	2015/16.			2016/17.			2017/18.			2018/19.			2019/20.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Osnovno obrazovanje	10	12	22	10	13	23	7	13	20			0			0
- seoske škole			0			0			0			0			0
- gradske škole			0			0			0	10	6	16	8	5	13
Srednje obrazovanje			0			0			0			0			0

Izvor: Općinski organ uprave

Razlozi zbog kojih određeni broj učenika osnovnih škola pohađa nastavu u obrazovnim ustanovama na području drugih općina jeste blizina mjesta njihovog stanovanja do prve najbliže škole, bez obzira na obrazovno područje.

Tabela 34: Broj upisanih u prvi razred/prvu godinu u školama na području općine

	2015/16.			2016/17.			2017/18.			2018/19.			2019/20.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Osnovno obrazovanje			0			0			0			0			0
- seoske škole	26	8	34	13	16	29	15	7	22	8	16	24	7	12	19
- gradske škole	23	23	46	17	19	36	14	15	29	29	24	53	26	25	51
Srednje obrazovanje	83	52	135	35	59	94	59	47	106	59	42	101	48	22	70
Visokoškolsko obrazovanje			0			0			0			0			0
	132	83	215	65	94	159	88	69	157	96	82	178	81	59	140

Izvor: Općinski organ uprave

Može se uočiti da je u 2018/19 i 2019/20 upisan veći broj učenika u gradske osnovne škole nego u prethodnim godinama.

Broj upisanih u prvi razred/prvu godinu u drugim općinama je u srednjem obrazovanju u 2018/19. godini 6, a u 2019/20. godini 5 učenika.

U 2019/20. godini nije bilo učenika osnovnih škola koji su napustili školovanje prije njegovog okončanja u školama na području općine, dok je u prethodnim godinama bilo takvih slučajeva u seoskim školama, dok se ovaj broj učenika u srednjim školama u određenoj mjeri povećava i u navedenoj godini je 17.

Broj nastavnog osoblja na području općine u predškolskom obrazovanju nije značajnije promijenjen u periodu 2015-2020. i u 2020. je šest, dok je broj osoblja u osnovnom obrazovanju povećan sa 33 u 2018. godini na 108 u 2020. godini, a broj nastavnog osoblja u srednjem obrazovanju je relativno stalan i u 2020. godini je 31.

Tabela 35: Etnička i spolna struktura učenika osnovnih i srednjih škola

Obrazovna ustanova	Broj učenika u 2019/20. godini						
	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ostali	M	Ž	S
JU MSŠ "Profesor Omer Filipović"	313	0	1	0	169	145	314
JU OŠ "Ključ"	408	0	1	0	211	198	409
JU OŠ "Velagići"	162	0	0	6	79	89	168
JU OŠ "Sanica"	68	0	0	0	38	30	68

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 36: Opremljenost školskih objekata

Obrazovna ustanova	Br. učenika po učionici	Br. sanitarnih čvorova unutar objekta	Voda za piće (DA/NE)	Sportska dvorana u objektu (DA/NE)	Knjižnica (DA/NE)	Br. računara na raspolaganju po učeniku	Omogućen fizički pristup za djecu sa poteškoćama u razvoju (DA/NE)
JU MSŠ "Profesor Omer Filipović"	24	10	DA	DA	DA	1	DA
JU OŠ "Ključ"	22.7	12	DA	DA	DA	0.13	DA
JU OŠ "Velagići"	0.07	14	NE	DA	DA	0.07	
JU OŠ "Sanica"	7.57	9	DA	DA	DA	0.38	DA

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 37: Finansiranje obrazovnih ustanova iz budžeta općine - subvencioniranje

Godišnji ostvareni iznos, srednje obrazovanje	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
	21.965,53	26.949,60	17.058,80	13.890,40	16.280,00

Izvor: Općinski organ uprave

Subvencioniranje obrazovnih ustanova iz Budžeta Općine je usmjereno na prijevoz učenika te energetska efikasnost objekata obrazovnih ustanova.

Na području Općine nema ustanova visokog obrazovanja.

Obrazovanje odraslih

Mješovita srednja škola „Profesor Omer Filipović“ Ključ pruža mogućnost vanrednog školovanja za sva zanimanja koja se obrazuju u okviru redovnog obrazovanja. U skladu sa tim pruža se mogućnost za vanredno školovanje odraslih i ova aktivnost se u kontinuitetu provodi od 1996. godine. Ako uzmemo u obzir broj nezaposlenih koji nemaju nikakvu kvalifikaciju, otvara se potreba da se u narednom periodu stvori više uslova za obrazovanje odraslih, a u skladu sa potrebama tržišta rada. Temeljem prikupljenih informacija od strane privrednika, da se zaključiti da nedostaje operatera na CNC mašinama, majstora građevinske, elektro, metalske i drvne struke kao i zanimanja ugostiteljske struke (konobari, kuhari).

Obrazovni proces za vrijeme pandemije Covid 19 se odvija u skladu sa odlukama i preporukama nadležnih organa.

Stanje u oblasti kulture i sporta

Kultura

Kulturna zbivanja u Ključu danas se uglavnom organizuju u okviru JU "Centar za kulturu i obrazovanje", kulturno umjetničkih društava „Stari grad“ Ključ i „Naša mladost“ i BZK „Preporod“, koji imaju 210 članova (muškaraca 70, žena 140). U prethodnom strateškom periodu, broj (19) i vrsta kulturnih manifestacija je ostao nepromijenjen s tim da je kvalitet poboljšán, a radilo se i na rekonstrukciji i obnovi pojedinih objekata kulture. 13 je značajnijih kulturnih manifestacija koje se redovno održavaju. Aktivnosti Ustanove odvijaju se u okviru Doma kulture, Biblioteke, Muzejske zbirke, Niže muzičke škole i Centra za mlade. Radi poboljšanja uslova za unaprjeđenje kulturnog sadržaja na teritoriji općine potrebno je u narednom periodu opremiti Muzejsku zbirku adekvatnim vitrinama za smještaj eksponata i zaposliti stručnog radnika (kustosa) te riješiti problem grijanja Niže muzičke škole.

Također, u posmatranom periodu evidentno je i malo izdvajanje sredstava za kulturu, a posebno za organizaciju kulturnih manifestacija. Općina Ključ je opredijeljena da stvori sredinu sa veoma razvijenom kulturnom sviješću i sportsko-rekreativnim sadržajima te da bude prepoznatljiva po svojim multi-etničkim i evropskim vrijednostima, za šta su u narednom vremenskom periodu potrebne značajne strateške intervencije.

JU "Centar za kulturu i obrazovanje" raspolaže sa 2.000 m² korisnog prostora u funkciji, ima 3 zaposlena i nivo raspoloživih finansijskih sredstava ima određeni rast sa 52.614 KM u 2015. godini na 90.371 KM u 2019. godini.

Sport

Sportski klubovi na teritoriji općine Ključ organizovani su u okviru udruženja Sportski savez „Ključ“ koji broji ukupno 31 klub, za tri više nego 2013. godine kada je Savez činilo 28 klubova i 690 članova što je za 40 članova manje nego u 2013. godini (730 članova). U općini Ključ nalaze se tri nogometna terena za veliki nogomet u Ključu, Velagićima i u Sanici. Sedam malih sportskih terena za rukomet, odbojku i košarku nalaze se u Ključu-2, Sanici-2, Biljanima-1, Humićima-1 i na Velagićima-1. Na teritoriji općine postoje funkcionalne tri školske dvorane u Ključu, na Velagićima i Sanici, ali i dvorana za šah, dvorana za borilačke sportove, mali sportski teren sa plastičnom podlogom i trim staza na Velagićima. Za podsticanje razvoja sporta na teritoriji općine, postoji potreba za adaptacijom pojedinih sportskih terena, odnosno prostora za efektivniji učinak naših sportista, kako bi općina Ključ bila prepoznatljiva po sportsko-kulturnim aktivnostima.

Tabela 38: Pregled ustanova i objekata „slobodnog vremena“

Naziv	m ² korisnog prostora u funkciji					Broj korisnika-procjena				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Dubočani igralište	2403	2403	2403	2403	2403	25	25	25	20	20
Velečevo kod škole	767	767	767	767	767	20	20	20	15	15
Pod Lubicom stadion	19428	19428	19428	19428	19428	500	500	500	450	450
Humići kod škole	862	862	862	862	862	35	35	35	30	30
Ključ	3992	3992	3992	3992	3992	500	500	500	450	450
Egrlići				721	721				60	60
Velagići škola	2532	2532	2532	2532	2532	250	250	250	200	200
Borik stadion	9945	9945	9945	9945	9945	300	300	300	250	250
Bilajni	402	402	402	402	402	10	10	10	10	10
Sanica stadion	10043	10043	10043	10043	10043	250	250	250	200	200
Škola Sanica	1024	1024	1024	1024	1024	250	250	250	200	150
Botonjici	899	899	899	899	899	40	40	40	35	35
D. Sanica	700	700	700	700	700	20	20	20	15	15
Krasulje					1343					150

Izvor: Općinski organ uprave

Sportski savez raspolaže sa 86 m² korisnog prostora u funkciji, ima 1 zaposlenog, a kretanje raspoloživih sredstava je prikazano u sljedećoj tabeli.

Tabela 39: Godišnji budžet ustanove Sportski savez (KM)

2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
142.650,00	142.471,17	121.028,91	138.400,10	138.600,10

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 40: Iznos dotacija iz općinskog budžeta za Sportski savez (KM)

2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
75.500,00	90.000,00	95.000,00	78.740,42	90.000,00

Izvor: Općinski organ uprave

Stanje u zdravstvu

Odgovor na panedmiju uzrokovanu korona virusom (COVID-19)

Odlukama općinskog, kantonalnog i federalnog kriznog stožera/štaba, na području općine Ključ su donešene mjere koje se odnose na održavanje socijalne distance, karantina i izolacije. Provedene su aktivnosti u skladu sa preporukama kriznih štabova i Svjetske zdravstvene organizacije. U Domu zdravlja Ključ omogućava se testiranje PCR na SARS COV 2 za pacijente koji se testiraju uz poštovanje smjernica i preporuka o testiranju od strane ZZJZ USK-a i ZZJZ F BiH.

Identificirane poteškoće:

- Većina pacijenata nema fiksne linije, tako da su kontaktirani na mobilne aparate, što je povećavalo račune Doma zdravlja Ključ za telefon.
- HES služba nema dovoljno ljudskih resursa koji bi adekvatno odgovorili zadacima dezinfekcije prostorija u kojima su boravile zaražene osobe.
- HES služba Doma zdravlja Ključ dezinfekciju obavlja malim ručnim tlačnim prskalicama koje su jako kvarljive.

Preporuke:

- Kreirati operativni plan rada Civilne zaštite općine Ključ.
- Identificirati sve pojedince, institucije i organizacije koje mogu sudjelovati u provođenju aktivnosti zaštite i pomoći u situacijama epidemije, pandemije i drugih prirodnih katastrofa.
- Imenovati koordinaciono tijelo tima.
- Omogućiti edukaciju za sve uključene. Ovdje je bitno napomenuti da se treba raditi na osvješćivanju građana Ključa o značaju sudjelovanja u ovim aktivnostima. Stoga, potrebno je identificirati i volontere, uključiti Dom zdravlja Ključ, općinski organ Općine Ključ, sportska udruženja koja djeluju na području općine Ključ.
- Organizirati sastanke tima po ukazanoj potrebi.
- Uvrstiti stavku u budžet općine za pomoć timu za djelovanje u vanrednim situacijama.

U posmatranom vremenskom periodu, na području općine Ključ organizacija primarne zdravstvene zaštite nije se promijenila. Organizovana je u Domu zdravlja, jednoj područnoj ambulanti, sa pet timova porodične medicine, jednom službom hitne pomoći i dva savjetovišta koja rade na unapređenju zdravstvene zaštite kroz prevenciju i edukaciju. Dostupne su i dvije privatne i jedna javna ljekarna. Pri Domu zdravlja djeluje i Centar za fizikalnu medicinu i Centar za mentalno zdravlje čiji se broj korisnika konstantno povećava jer je broj pacijenata sa mentalnim zdravstvenim problemima u porastu. Bolesti sa kojima se suočavaju kako odrasli tako i mlađi stanovnici općine Ključ se odnose na oboljenja respiratornog, srčano-žilnog i koštano-mišićnog sistema, dok su kod djece i omladine to akutno-respiratorne infekcije, te oboljenja kože. Prisutan je porast broja pacijenata sa mentalnim zdravstvenim problemima, te osoba koje pripadaju ranjivim grupama.

Dio specijalističkih usluga obavlja se u Domu zdravlja, a ostala sekundarna zdravstvena zaštita, bolničko liječenje i tercijarna zdravstvena zaštita dijelom u Općoj bolnici u Sanskom Mostu, a dijelom u Kantonalnoj bolnici Bihać. Kapaciteti Doma zdravlja su dovoljni za potrebe stanovnika općine Ključ. Od privatnih zdravstvenih ordinacija na području općine Ključ postoje 2 stomatološke ordinacije od kojih jedna pruža usluge ortodoncije za osiguranike USK.

Broj lica koja imaju zdravstveno osiguranje se konstantno smanjuje od 2015. godine. Smanjenje broja osiguranika se dovodi u vezu sa odlivom stanovništva i smanjenjem broja stanovnika.

Tabela 41: Pokrivenost stanovništva općine zdravstvenim osiguranjem

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Nosioci osiguranja	6.341	6.334	6.228	6.234	6.095
Članovi porodice i nosioca osiguranja	3.954	3.645	3.468	3.222	2.831
Ukupno osiguranika	10.295	9.979	9.696	9.456	8.926

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 42: Pregled stanja prenatalne i postnatalne zdravstvene zaštite

	2015.			2016.			2017.			2018.			2019.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Broj novorođenčadi	39	35	74	25	30	55	32	30	62	22	27	49	32	22	54
Broj djece do 5 godina koja su primila obavezne vakcine	40	36	76	25	28	53	32	23	55	20	25	45	27	25	52

Izvor: Općinski organ uprave

Budžet zdravstvene ustanove Dom zdravlja kroz posmatrani vremenski period ima konstantna budžetska sredstva sa minimalnim dotacijama od strane lokalne uprave (0,66% od ukupnog budžeta javne ustanove). Izdvajanje iz Općinskog budžeta za zdravstvenu zaštitu odvija se od 2014. godine, što je direktan rezultat strateških intervencija u okviru Programa 3: Unaprijeđenje socijalne i zdravstvene zaštite (Strategija razvoja općine Ključ 2014-2023. godina).

Nije bilo većih promjena ni u pogledu ljudskih resursa, a u 2019. godini na području općine je zaposleno ukupno 39 zdravstvenih radnika, od čega 2 liječnika opće prakse, 6 specijalista, ginekolog, stomatolog, 29 medicinskih tehničara, a zaposlena su i 22 člana ostalog osoblja što je dovoljno za potrebe građana.

Tabela 43: Broj i struktura osoblja u zdravstvenim ustanovama na području općine

	2015.			2016.			2017.			2018.			2019.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Ukupno zdravstvenih radnika	9	32	41	9	31	40	9	27	38	9	28	37	9	30	39
Liječnici opće prakse	1	1	2	2	2	3	1	1	2	2		2	2		2
Ukupno specijalista	2	3	5	2	3	5	3	3	6	2	4	6	2	4	6
Ginekolozi	1		1	1	1	1	1		1	1		1	1		1
Stomatolozi		1	1		1	1		1	1		1	1		1	1
Medicinski tehničari	4	27	31	4	24	28	4	24	28	4	23	27	4	25	29
Ostalo osoblje	11	10	21	11	10	21	11	11	22	11	11	22	11	11	22

Izvor: Općinski organ uprave

Prisutan je određeni rast sredstava raspoloživih za zdravstvenu zaštitu.

Tabela 44: Finansiranje primarne zdravstvene zaštite – JU Dom zdravlja Ključ

Izvori financiranja	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Ostvareni budžet	1,785,209	1,800,399	1,917,732	2,105,940.00	2,230,511.00
Iznos dotacije iz općinskog budžeta	12,160	11,130	840	3,524.00	6,101.00
% učešća Zavoda za zdravstveno osiguranje	79.4	78.4	79.1	80.8	81.5
% učešća Kantona	2.15	2.071	1.91	1.91	1.91
% učešća Općine	0.68	0.62	0.04	0.17	0.27
% učešća korisnika zdrav. zaštite u pokriću dijela ili ukupnih izdataka	17.5	18.9	18.0	17.1	16.3
% učešća drugih izvora	0.27	0.009	0.95	0.02	0.02

Izvor: Općinski organ uprave

Prihod od pruženih usluga odnosi se na pružene zdravstvene usluge, ljekarska uvjerenja, sanitarne knjižice, prevoz pacijenata van kantona, prevoz pacijenata na hemodijalizu, sanitetsko obezbjeđenje manifestacija i drugih usluga. Prihod od ZZO USK-a odnosi se na sredstva po ugovoru o pružanju primarne zdravstvene zaštite i na prihod od stimulacije/rizik za lijekove, refundacije bolovanja preko 42 dana, prihod od ino osiguranih lica i prihod od participacije. Prihodi od donacija odnose se na pripadajući dio amortizacije osnovnih sredstava (opreme) nabavljenih od namjenskih sredstava Ministarstva zdravstva, rada i socijalne politike, federalnog ministarstva, Općine Ključ, ZZO USK-a i ostalih lica te na nenamjenska donirana sredstva ili potrošnog materijala. Prihod od Ministarstva zdravstva, rada i socijalne politike odnose se na prihod naknade mrtvozornicima zaposlenim u ZU DZ Ključ.

Da bismo pospješili kvalitet usluga pacijentima i obezbijedili bolje uslove rada zaposlenih, neophodno je izvršiti građevinske radove (utopljanje centralne zgrade, zamjena postojeće stolarije, prekrivanje COVID ambulante, atest elektroinstalacija, adaptaciju prostorija službe fizikalne medicine i rehabilitacije), ali i nabavku nedostajuće opreme i uređaja, prije svega RTG aparata.

Stanje u socijalnoj zaštiti

Socijalna zaštita stanovništva na području općine Ključ ostvaruje se kroz rad JU "Centar za socijalni rad" Ključ, koja u okviru svoje nadležnosti obavlja poslove neposredne socijalne zaštite i porodično pravne zaštite, kao i druge poslove u skladu sa zakonom, odlukom Općinskog vijeća općine Ključ i drugim općim aktima.

Broj korisnika svih 13 vidova pomoći Centra za socijalni rad u posmatranom vremenskom periodu bilježi smanjenje sa 1.361 korisnika (od kojih je 40,66% muškaraca, a 59,34% žena) u 2013. godini na 1.079 korisnika u 2017. (od kojih je 45,88% muškaraca, a 54,12% žena), odnosno smanjenje za 282 korisnika, uglavnom zbog iseljavanja ili smrti korisnika, a broj se dalje smanjuje i u 2019. je 1.011.

Kada posmatramo različite vidove pomoći, najviše je korisnika usluga socijalnog rada i drugog stručnog rada, zatim usluga zdravstvenog osiguranja i jednokratne novčane pomoći.

Do 2017. godine, zahvaljujući senzibilnosti lokalne zajednice došlo je do povećanja jednokratne novčane pomoći za 242% (sa 17.299 KM na 59.163 KM) i druge novčane pomoći za 64,8% (sa 16.000 KM na 26.365 KM), što je još u primjeni.

Kako bi Centar odgovorio potrebama lokalne zajednice kroz pružanje usluga savjetodavnog, profesionalnog, socijalnog i drugog stručnog rada, neophodno je raditi na jačanju kapaciteta Centra kroz obezbjeđivanje adekvatnih prostorija (individualni i grupni tretmani), kao i daljoj stručnoj edukaciji i usavršavanju zaposlenika za rad sa svim oblicima socijalno patoloških pojava.

Kada se govori o broju korisnika prema vidovima pomoći koji se isplaćuju putem Centra za socijalni rad, najviše je korisnika usluga socijalnog rada i drugog stručnog rada (410 u 2019. godini), a zatim korisnika zdravstvenog osiguranja (220 u 2019. godini) i jednokratne novčane pomoći (200 u 2019. godini). Broj korisnika je prikazan u sljedećoj tabeli.

Tabela 45: JU Centar za socijalni rad - Broj korisnika pomoći

Vrsta	Broj korisnika														
	2015.			2016.			2017.			2018.			2019.		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Ukupno osoba	542	647	1189	548	665	1213	495	584	1079	496	544	1040	482	529	1011

Izvor: Općinski organ uprave

Kada se govori o iznosu isplaćene pomoći prema vidovima pomoći koji se isplaćuju putem Centra za socijalni rad, najviše je isplaćeno za smještaj u ustanove socijalne zaštite (236.676 u 2019. godini), a zatim za naknadu umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu (52.804 u 2019. godini) i za stalnu novčanu pomoć (45.460 u 2019. godini). Broj korisnika je prikazan u sljedećoj tabeli.

Tabela 46: Iznos isplaćene pomoći putem JU Centra za socijalni rad

Vrsta pomoći	Iznos pomoći u KM/mjesečno (prosjeak)				
	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Stalna novčana pomoć	26.730	18.170	16.660	44.893	45.460
Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	20.050	13.750	12.200	24.381	27.459
Druga materijalna pomoć	31.045	23.540	26.365	24.140	24.960
Osposobljavanje za život i rad	6.386	4.629	4.629	4.087,5	2.452,5
Smještaj u drugu obitelj	7.040	5.940	7.740	7.940	5.085
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	181.453	185.839	212.265	223.005,55	236.676
Jednokratne novčane pomoći	30.618	77.643	59.163	34.531,21	30.999
Naknada umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu	60.109	11.239	-	57.889,95	52.804
Naknada umjesto plaće roditelju koji koja nije u radnom odnosu	3.800	600	6.600	20.820	24.054
Ukupno sredstava	367.231	341.350	345.622	441.688,21	449.949,5

Izvor: Općinski organ uprave

Kada se govori o broju civilnih žrtava rata prema kategorijama, najviše je žrtava sa nivoom invaliditeta do 60% (46 u 2019. godini, od toga 42 žene), dok su izdvajanja za invalidnine u padu i u 2019. godini iznose 161.225,75 KM za osobe kojima je potrebna pomoć sa strane.

Tabela 47: Prihodi i rashodi JU Centra za socijalni rad

Prihodi JU Centra za socijalni rad					
Prihodi	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Ostvareni prihodi (KM)	1.442.447,00	1.623.102,00	1.693.036,00	1.908.784	1.651.676,67
% udio Općine	283.245	326.765	324.758	305.631	297.359
% udio Kantona	312.704	326.817	351.232	366.897	384.099
% učešća prihoda ostvarenih vlastitom djelatnošću ustanove	-	-	-	-	-
% učešća drugih izvora	846.498	969.520	1.017.046	1.236.255,77	970.218,67
Rashodi JU Centra za socijalni rad					
Rashodi	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Planirani rashodi	612.045	620.754	691.234	690.158,75	689.473
Ostvareni rashodi	595.949	653.582	675.990	672.528,23	681.458
Transferi korisnicima	1.220.865	1.397.520	1.450.536	1.680.980	1.431.222,67
Troškovi Centra za socijalni rad (plaće i naknade uposlenim, struja, itd)	221.582	225.582	242.500	227.804	220.454

Izvor: Općinski organ uprave

Prihodi Centra za socijalni rad su rasli u periodu 2015-2018. godine, u 2019. godini su smanjeni, dok se najviše izdvaja za transfere korisnicima, a kretanje izdvajanja je takođe raslo u periodu 2015-2018. godine, dok su u 2019. godini smanjena.

Mentalno zdravlje

Centar za mentalno zdravlje Ključ, koji djeluje pri ZU „Dom zdravlja“ Ključ, je zvanično počeo sa radom 04.04.2004. godine, uz podršku italijanske provincije Bolzano i pomoć stručnjaka iz oblasti mentalnog zdravlja. Od 16.09.2015. godine Centar ima bezuslovnu akreditaciju od strane Agencije za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine, koju je uspješno reakreditirao i recertificirao u septembru 2018. godine. Centar je u toku 2017. godine pružio usluge za 388 osoba hronološke skupine od 15-35 godina i realizovao programe primarne, sekundarne i tercijarne prevencije.

Na području općine Ključ djeluje i Udruženje za zaštitu mentalnog zdravlja „Tunel“ Ključ, koje trenutno broji 42 člana – osobe sa ličnim iskustvima psihičkih kriza, članovi porodice/zakonski zastupnici/staratelji, volonteri, građani, stručnjaci iz oblasti mentalnog zdravlja i socijalnog sektora. Četiri korisnika usluga mentalnog zdravlja i jedan član porodice su prošli bazične kurseve iz javnog zagovaranja prava i potreba korisnika usluga mentalnog zdravlja. Jedna osoba je bila i voditelj prve korisničke konferencije o mentalnom zdravlju u Bosni i Hercegovini koja je održana 2016. godine.

Rad Centra za mentalno zdravlje i udruženja „Tunel“ finansira se samostalno, iz vlastitih izvora. Istovremeno, Općina Ključ se uvijek odazivala na pozive Centra i Udruženja te u skladu sa svojim mogućnostima pružala podršku.

Centar za mentalno zdravlje Ključ i Udruženje „Tunel“ Ključ vrše redovna godišnja anketiranja svojih korisnika/članova (treća sedmica u mjesecu decembru svake godine), redovno prikupljaju indikatore izvedbe (vrši se klinička revizija) te vode registre za 10 nozoloških kategorija mentalnih poremećaja. Jedna korisnica usluga Udruženja je i autorica prvog antistigma stripa na ovim prostorima, dok su uposlenici Centra autori i koautori priručnika za rad sa osobama koje su žrtve seksualnog nasilja i torture u ratu.

Na osnovu primjene vlastitih anketnih upitnika i podataka dobijenih na osnovu samoizvještaja i fokus grupa, u narednom periodu potrebno je dodatno djelovanje u oblasti prekvalifikacija, dokvalifikacija i zapošljavanja korisnika usluga Centra i Udruženja, u cilju namirivanja određenog broja mjeseci potrebnih za ostvarivanje prava na invalidsku penziju, zatim otvaranje dnevnog centra za djecu, omladinu i odrasle sa usporenim psihofizičkim razvojem, bolja medijska promocija s ciljem osvještavanja građana o načinima suzbijanja stigme, samostigme i diskriminacije vezano za osobe sa mentalnim oboljenjima te veća uključenost zajednice u pomoć osobama sa hroničnim organskim bolestima i hroničnim mentalnim oboljenjima ali i u sam rad korisničkih udruženja.

Centar za mentalno zdravlje Ključ se aktivno uključio u borbu protiv pandemije koronavirusa (COVID-19). Svi članovi tima su omogućili 24 sata pokrivenost pružanja psihološke pomoći putem fiksnog telefona Centra, kao i privatnih mobilnih brojeva članova Tima.

U situacijama kada je predloženo smanjeno kretanje građana Ključa, građanima je pružana psihološka podrška putem organizovanja online grupa samopomoći (osobe oboljele od karcinoma, osobe sa ličnim iskustvom gubitka člana porodice, majke djece sa neizlječivim bolestima, volonteri humanitarnih udruženja i organizacija), viber poziva koji su se pokazali posebno efikasnim zbog minimalnih troškova za građane Ključa koji žive u Ključu, ali i inostranstvu.

Uz pomoć Projekta mentalnog zdravlja u BiH, donirani su paketi sa lijekovima, hranom i sredstvima za održavanje lične i higijene doma za najugroženije korisnike usluga mentalnog zdravlja na području općina Ključ i Bosanski Petrovac.

Preporuke za daljnji rad:

- Kreirati bazu podataka svih profesionalaca tzv. pomagačkih struka koji mogu biti uključeni u pružanje psihosocijalne podrške (psiholozi, socijalni radnici, specijalni pedagozi, psihijatri, srednje medicinsko osoblje koje radi u oblasti mentalnog zdravlja, prosvjetni radnici, volonteri različitih udruženja, članovi civilne zaštite i općinskog kriznog štaba).
- Organizovati edukaciju za identificirane pojedince o karakteristikama pružanja kriznih intervencija od strane certificiranih stručnjaka. Preporuka jeste da se ova edukacija završi tokom 2021. godine, odnosno da općina Ključ već posjeduje edukovani kadar u slučaju potrebe za kriznim reagovanjem.
- Kreirati brošuru o načinima pružanja psihosocijalne podrške, kao i letke koji bi se nalazili na šalterima većine institucija na području općine Ključ.
- Obezbijediti prostoriju koja bi se mogla koristiti za on-call pružanje psihološke podrške.
- Omogućiti superviziju pružaocima psihosocijalne podrške od strane certificiranih supervizora i ovu stavku uvrstiti u općinski budžet.
- Organizovati redovne sastanke (svaki trimestar) članova Tima za pružanje psihosocijalne podrške, imenovati predstavnika i po mogućnosti izraditi godišnji plan djelovanja.
- Kreirati bazu sa osnovnim podacima građana Ključa koji su u stanju potrebe (materijalne, psihološke) i identificirati potrebe istih. Podaci u ovoj bazi su podložni izmjenama i revidiranju.
- Uvezati Tim za pružanje psihosocijalne podrške sa nevladinim organizacijama koje djeluju na području općine Ključ (Crveni križ, Merhamet i sl.).

Osjetljive/ranjive grupe

Na teritoriji Općine, posebna pažnja se posvećuje problemu kategorije osjetljivih/ranjivih grupa maloljetnika i odraslih. O njima brigu vodi i sa njima rade zaposlenici Centra za socijalni rad i volonteri organizacija civilnog društva (OCD) iz ove oblasti.

Tabela 48: Ranjive grupe

Maloljetnici															
Godina	Djeca bez roditeljskog staranja			Odgojno zanemarena i zapaštena djeca			Djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima			Djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama					
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S			
2015.	3	7	10	6	6	12	7	10	17	23	7	30			
2016.	5	9	14	11	1	12	8	5	13	14	7	21			
2017.	3	5	8	9	2	11	7	8	15	16	5	21			
2018.	3	5	8	11	4	15	27	14	41	15	6	21			
2019.	3	5	8	22	6	28	22	11	33	16	7	23			
Odrasli															
	Osobe ometene u psihičkom i fizičkom razvoju i osobe sa invaliditetom			Materijalno neosigurane i za rad nesposobne osobe			Stare osobe bez obiteljskog staranja			Osobe društveno negativnog ponašanja			Osobe i obitelji u stanju soc. potrebe kojima je usljed posebnih okolnosti potrebna pomoć		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
2015.	109	125	234	16	29	45	13	27	40	37	12	49	105	119	224
2016.	114	149	263	14	27	41	12	15	27	43	9	52	138	102	240
2017.	120	132	252	14	27	41	11	15	26	45	14	59	99	96	195
2018.	119	130	249	14	27	41	11	15	26	43	11	54	132	125	257
2019.	126	142	268	14	26	40	12	16	28	42	10	52	131	124	255

Izvor: Općinski organ uprave

Može se uočiti porast broja djece koja su odgojno zanemarena i zapuštena i djece čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima. Podaci o odraslim su ujednačeni u posmatranom periodu.

Stanje civilnog društva

Prema evidenciji koja se vodi u Službi za društvene djelatnosti i opću upravu na području općine Ključ u 2019. godini djeluje 66 udruženja, što je za 5 više u odnosu na 2013. godinu, a od tog broja možemo smatrati da su 33 udruženja aktivnija od ostalih-. Nevladine organizacije aktivne su na različitim poljima djelovanja, počev od razvoja demokratskog procesa, psiho-socijalne pomoći, jačanje ekonomskih procesa, stvaranje preduslova za razvoj turizma, privrede, poljoprivrede i organizacija raznih kulturnih i sportskih sadržaja. Izdvajanje lokalne uprave za rad nevladinog sektora, koji je dijelom učestvovao u realizaciji strateških intervencija, u posmatranom vremenskom periodu se povećalo za 33,52% u periodu od 2013. do 2017. godine (sa 66.615 KM na 100.199 KM), a u periodu od 2017. do 2019. godine kako slijedi: 250.060,42 KM (2017), 197.320,00 KM (2018), 459.543,80 KM (2019). Dodjela sredstava vrši se putem javnih poziva rađenih po LOD metodologiji.

Partnerski odnosi između NVO sektora i lokalne uprave su dosta dobri, mada postoji značajan prostor za njihovo povezivanje kroz rad na kreiranju i sprovođenju zajedničkih projekata. Civilno društvo također, ima važnu ulogu u uspostavljanju saradnje sa organizacijama u dijaspori te je tako u prethodnom periodu zajedničkim projektima preko aktivnih udruženja, dijaspora implementirala nekoliko projekata kao što su presvlačenje sportskog igrališta u okviru MSŠ "Prof.Omer Filipović" Ključ, ali i niz humanitarnih akcija koji se odnose na pomoć u liječenju, stambenom zbrinjavanju, radu NVO-a, pomoć sportskim kolektivima, podršku MUP-u i dr.

Strateški izazov Općine je da se organizacije civilnog društva koje djeluju na području općine nametnu kao ravnopravan partner lokalnoj upravi u razvoju, i s druge strane, da lokalna uprava kroz svoju unutrašnju organizaciju, poštovanje Sporazuma o partnerstvu i njegovo razvijanje, to partnerstvo konstantno unapređuje.

Stanje kapaciteta uprave

Od 2015. godine postoji formalna organizacijska struktura i uspostavljena procedura za planiranje, praćenje, vrednovanje i izvještavanje definisana Pravilnikom o planiranju, praćenju i vrednovanju godišnjeg rada općinske uprave i izvještavanju u Jedinstvenom općinskom organu uprave općine Ključ („Službeni glasnik općine Ključ“, broj: 6/15) te je uspostavljena Jedinica za upravljanje razvojem, koja je zadužena da obezbijedi ostvarenje osnovnih faza upravljanja lokalnim razvojem. Na ovaj način su stvorene sve pretpostavke za efikasno upravljanje razvojem.

U toku procesa revizije Strategije izvršena je i izmjena unutrašnje organizacije te je Općinsko vijeće općine Ključ 28.02.2019. godine donijelo Odluku o organizaciji i djelokrugu rada Jedinstvenog općinskog organa uprave općine Ključ, a kojom je došlo do izmjene u smislu da je unutrašnja organizacija sa osam službi/organizacionih jedinica smanjena na četiri službe/organizacione jedinice. U skladu sa navedenom Odlukom Općinskog vijeća pripremljen je i usvojen novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Jedinstvenog općinskog organa uprave koji je stupio na snagu 01.04.2019. godine te je od tad u primjeni. U sklopu novoformiranih službi formirana je Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu koja je ključni nosilac razvojnih aktivnosti iz razloga što su unutar navedene službe sistematizovana radna mjesta koja su usko vezana za razvoj, a kao što je radno mjesto „Stručni savjetnik za planiranje i koordinaciju razvoja“ koji ima ulogu da u svakodnevnoj direktnoj koordinaciji sa Općinskim načelnikom i šefovima službi obavlja najsloženije poslove koji se odnose na realizaciju funkcija upravljanja razvojem. Također, unutar iste službe sistematizovana su radna mjesta, koja su i popunjena, „Stručni savjetnik za pripremu i izradu razvojnih projekata“, „Stručni savjetnik za planiranje, podršku i razvoj biznisa i turizma“ te „Viši referent za podršku razvoju“ koji obavljaju poslove vezane za razvoj i projekte.

U strukturi zaposlenih je potrebno, u budućnosti, kad to mogućnosti budu dozvoljavale, zapošljavati visokoobrazovane kadrove. U posmatranom strateškom periodu, u saradnji sa Razvojnog bankom

formiran je kreditni fond za subvencioniranje kamata na poduzetničke kredite kao nova usluga javne uprave.

Tabela 49: Općinske administrativne usluge

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Iznos financijskih ulaganja u tehničko opremanje (informatizacija i sl.) u KM	1.651	5.323,80	715,45	9.412,08	9.532,31
Broj računara	46	47	47	48	48
Iznos financijskih ulaganja u obuku osoblja (KM)	2.068,84	1.342	2.973	1.448,91	2.408,01
Broj predmeta	3.336	3.702	3.432	3.250	3.138
postotak (%) riješenih predmeta	90,74%	95,06%	92,19%	90,20%	90,73%
postotak (%) prenesenih predmeta	9,26%	4,94%	7,81%	9,80%	9,27%
Stopa zadovoljstva korisnika	-	-	-	-	-

Izvor: Općinski organ uprave

Vidno je da postotak prenesenih predmeta u posljednje dvije godine raste, zbog specifičnosti predmeta i dužine perioda realizacije.

U općinskoj upravi je trenutno zaposleno 59 osoba, 29 žena i 30 muškaraca, odnosno 18 državnih službenika (VSS) i 41 namještenik. U pogledu opreme neophodno je nabaviti: server, UPS, računare (14), printere (4), skenere (2), kopir aparate (2) i izvršiti umrežavanje sistema.

Tabela 50: Struktura imovine u vlasništvu Općine

Vrsta imovine	Trenutno stanje		Ostvareni prihod u KM					
	Veličina u m ²	Procijenjena vrijednost u KM	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Stanovi	1.624,22	106.998,70	4.790	6.570	5.989,04	6.166,83	6.808,12	6.114,21
Poslovni prostori	431,84	620.000	19.640,88	19.640,88	19.640,88	19.640,88	32.734,80	32.734,80
Ukupno	2.056,06	726.998,70	24.430,88	26.210,88	25.629,92	25.807,71	39.542,92	38.849,01

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 51: Lista mjesnih zajednica

Naziv mjesne zajednice	m ² kancelarijskog prostora u funkciji	Broj aktivnih članova savjeta	Broj žena aktivno uključenih u rad savjeta	Posjedovanje adekvatne kancelarijske opreme (telefon, fax, kompjuter, itd) – Da ili Ne	Zatvoreni prostor za organiziranje javnih i kulturnih sadržaja	Broj urednih sportskih poligona
MZ Ključ	35	11	2	Da	5	5
MZ Humići				Da	Ne	1
MZ Velečevo-Dubočani	90	5	0	Da	2	1
MZ Zgon-Crljeni				Da	Da	0
MZ Velagići	16	11	0	Da	1	1
MZ Krasulje				Da	Da	0
MZ Kamičak				Da	Ne	0
MZ Biljani	100	7	0	Da	1	1
MZ Donja Sanica	12	5	0	Da	1	1
MZ Sanica	150	7	2	Da	2	3

Izvor: Općinski organ uprave

Stanje sigurnosti građana

O ličnoj sigurnosti građana i čuvanju javnog reda i mira brigu vodi Policijska stanica Ključ, čiji kvalitetan rad doprinosi sveopćoj sigurnosti građana za koju se slobodno može reći da je zadovoljavajuća, a što redovno potvrđuju svi relevantni pokazatelji i trendovi iz oblasti kriminaliteta i održavanja javnog reda i mira. Prema podacima Policijske stanice, broj krivičnih djela se u posmatranom periodu smanjuje, dok je procenat riješenosti krivičnih djela u porastu.

Tabela 52: Broj krivičnih djela

Godina	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Broj KD	83	80	72	79	60
% Razrješenosti KD	69,87	78,75	93	82,27	93

Izvor: Policijska stanica Ključ

Prema podacima Policijske stanice Ključ o kriminalitetu i javnom redu i miru, ukupan broj krivičnih djela je smanjen sa 83 u 2015. godini na 58 u 2020. (period januar - septembar), a procenat ukupne rasvijetljenosti je u istom periodu povećan sa 69,87 na 89,47, a u strukturi kriminaliteta je najviše imovinskih delikta.

Najčešći oblici ugrožavanja života, zdravlja i imovine stanovnika općine Ključ su: opasnost od neeksplozivnih ubojnih sredstava (periferni lokaliteti općine gdje stanovništvo odlazi radi šetnje u prirodu i sakupljanja gljiva), požari (u toku ljetnjih perioda), poplave i klizišta.

Problem vezan za pse lualice

Veliki problem za sigurnost građana predstavlja prisustvo velikog broja pasa lualica (250 po informaciji iz JP „Veterinarska stanica“ Ključ u 2018. godini, dok se tokom 2019. godine konstantno po ulicama kretalo oko 80 pasa lualica na prostoru općine na čemu su u proteklom periodu zajednički radili JU „Općinski fond za komunalne djelatnosti i infrastrukturu“, JKP „Rad“ Ključ, JP „Veterinarska stanica“ Ključ i veterinarska stanica „Dr. Imširević“ d.o.o. Ključ. Tokom 2017. godine implementiran je i Projekat humanog rješavanja problema pasa lualica u saradnji sa UNDP-om kojeg je finansirao IFAW i Općina Ključ. Kroz projekat su opremljene operacione sale u obje veterinarske stanice za kastraciju i sterilizaciju pasa u vrijednosti od 40.000 KM. Također su definisani pravci za humano rješavanje problema kroz planove: Plan kontrole reprodukcije (vlasničkih i pasa lualica) koji obuhvata sterilizaciju i kastraciju te edukaciju stanovništva o prednostima sterilizacije i kastracije, Plan edukacije stanovništva o odgovornom vlasništvu i Plan udomljavanja. U isto vrijeme, JU Općinski fond za komunalne djelatnosti i infrastrukturu Ključ je izdvojio cca 40.000 KM za hvatanje, zbrinjavanje i adekvatnu veterinarsku zaštitu pasa lualica. Rezultati dosadašnjih aktivnosti, u periodu od 2017-2019. jesu konstantne aktivnosti na sterilizaciji ili kastraciji 255 pasa. Takođe, svih 255 pasa je čipovano, markirano i vakcinisano protiv bjesnila.

Međutim, problem nije ni blizu rješavanja, jer tačan podatak o psima lualicama ne postoji, a njihovo postojanje i problem na teritoriji općine je evidentan i prisutan (tokom 2019. godine Općina je platila i odštetu po presudi za štete nastale od strane pasa lualica u visini od 7.000 KM). U njegovo rješavanje se mora uključiti šira zajednica i veći broj faktora, jer sama općina sa svojim skromnim kapacitetima to nije u stanju uraditi.

Kapaciteti lokalne zajednice da odgovori na rizike od prirodnih i drugih opasnosti

Službe za civilnu zaštitu i zaštitu od požara u okviru koje se nalazi i profesionalna vatrogasna jedinica ima ukupno 14 zaposlenih, od čega je 7 u oblasti zaštite od požara i vatrogastvu. Za provođenje aktivnosti civilne zaštite formirane su službe zaštite i spašavanja u javnim ustanovama i preduzećima i to: Služba za spašavanje na vodi i pod vodom (u okviru udruženja Kanu kajakaški klub Ključ „4K“), Služba za čistoću i sanaciju terena (u okviru Javnog komunalnog preduzeća „RAD“ doo Ključ) i Služba za zbrinjavanje ugroženog i stradalog stanovništva (u okviru Crvenog križa općine Ključ).

Oprema i materijalno-tehnička sredstva za efikasan odgovor na prirodne i druge opasnosti stara su i po 30 godina i ispunjavaju samo minimalne kriterije, a uz to i nedovoljan broj obučanih kadrova, značajno umanjuju kapacitete Općine da smanji rizik od prirodnih i drugih opasnosti. Potrebno je istaći

da koordinacija ključnih lokalnih aktera zaštite i spašavanja u toku faze hitnog odgovora na katastrofu preuzima Općinski štab civilne zaštite na čijem se čelu nalazi Općinski načelnik. Međutim, u cilju efikasnijeg odgovora na prirodne i druge opasnosti, potrebno je značajno poboljšati komunikaciju ključnih aktera, ukazati na odgovornosti pojedinih aktera, ali i unaprijediti sistem veze i sistem ranog upozoravanja na opasnosti koji trenutno pokriva samo užu gradski dio općine kojim je obuhvaćeno svega 30% stanovnika općine.

Pored prethodno navedenih nestrukturalnih mjera, za smanjenje rizika od poplava, klizišta i požara, potrebno je primjeniti određene strukturalne mjere, prije svega pročistiti kanale i urediti korita i obale rijeka i potoka. U proteklom periodu se bilježi povećan trend ulaganja što iz Općinskog budžeta, što iz donatorskih sredstava u sanaciju vodotoka i klizišta. Broj registrovanih klizišta na području općine je u 2015. godini bio 52, a broj saniranih klizišta od 2015-2019. godine iznosi 18.

Tabela 53: Pregled sanacije vodotoka i klizišta

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Sanacija vodotoka izražena u KM	39.808,34	23.514,20	123.295,44	187.750,33	234.992,65
Sanacija klizišta izražena u KM	-	-	21.044,00	19.791,20	83.252,59

Izvor: Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu

Za prevenciju i efikasan odgovor na šumske požare neophodno je izraditi nove i održavati postojeće putne komunikacije kroz šumska područja, raditi na izgradnji svijesti poljoprivrednika o opasnostima nekontroliranog paljenja strništa i ostalog poljoprivrednog otpada. Također je potrebno raditi na podizanju svijesti stanovnika i posjetilaca i postavljanjem signalizacije i znakova upozorenja na požare podići nivo prevencije šumskih požara i požara na otvorenom. Požare u objektima je potrebno prevenirati stavljanjem u funkciju hidrantskih mreža i osiguravanjem da svaki objekat, bilo stambeni ili privredni, ima odgovarajući broj funkcionalnih protivpožarnih aparata. Stavljanje u funkciju hidrantske mreže u objektima predstavlja isključivu odgovornost vlasnika i/ili upravitelja tih objekata. U prethodnom periodu, urađeni su Zapisnici o stanju za svaku zgradu, a 2019. godine je donesen Plan i program za svaku zgradu, između ostalog i za hidrantsku mrežu. Trenutno, od 55 zgrada, kompletnu mrežu posjeduje samo 5 zgrada.

Općina Ključ je 2015. godine izradila Procjenu ugroženosti od požara općine Ključ i Plan zaštite od požara općine Ključ. U aprilu 2019. godine na sjednici Općinskog vijeća usvojeni su dokumenti Procjena ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća i Plana zaštite od prirodnih i drugih nesreća. Dokumenti su još uvijek validni.

Većina poslovnih subjekata na području općine posjeduje Plan zaštite i spašavanja od požara, ali niti jedan pravni subjekt na području općine ne posjeduje Plan zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća, što značajno umanjuje sposobnost zajednice da se efikasno suprostavi negativnim posljedicama katastrofa. Stoga, postoji potreba da Služba za civilnu zaštitu u narednom periodu, a kroz redovne aktivnosti koje provode na terenu, kao jedan od prioriteta provodi jačanje svijesti poslovnih subjekata da izrade planove zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća.

Poseban problem predstavlja migrantska kriza, zbog čega je na prostoru općine uspostavljen punkt koji je CK formirao i migrantima se pruža određena pomoć u vidu prihvata, evidencije, prve medicinske pomoći, hrane, odjeće i obezbjeđenja higijenskih uslova.

Stanje zaštite i spašavanja od prirodnih nepogoda i drugih nesreća

Civilna zaštita na području općine Ključ organizovana je unutar Službe za civilnu zaštitu i zaštitu od požara u okviru koje se nalazi i profesionalna vatrogasna jedinica koja je smještena u Vatrogasnom domu. U slučaju proglašenja vanrednog stanja od strane Općinskog vijeća općine Ključ, sve aktivnosti preuzima Općinski štab civilne zaštite na čijem se čelu nalazi Općinski načelnik (komandant Općinskog štaba). Saradnja sa BH MAC je kontinuirana od završetka rata do danas, provode se aktivnosti preventivnih i operativnih mjera na zaštiti stanovništva od zaostalih neeksplozivnih i minsko eksplozivnih sredstava iz ratnog perioda. Projekti deminiranja se realizuju u kontinuitetu, te je prema dostupnim podacima u posmatranom periodu očišćeno 55.623m² površine na lokaciji Krasulje i

177.082 m² površine na lokaciji Velečevo. Ukupna površina kontaminirana minama iznosi 278,44 hektara, što čini 0,77% ukupne površine općine, prema podacima iz 2019. godine koji su još validni.

Tabela 54: Zemljište kontaminirano minama

Kategorija	Površina (ha)	% ukupne površine općine
I – lokaliteti koji su u svakodnevnoj civilnoj upotrebi, lokacije repatrijacije izbjeglica i raseljenih osoba, lokacije za obnovu i rekonstrukciju infrastrukture i ekonomije		
II – lokaliteti koji su povremeno u upotrebi ili su u kontakt-zoni sa lokacijom iz I kategorije, ekonomski resursi	278,44	0,77
III – periferni lokaliteti		
Ukupno	278,44	0,77

Izvor: Općinski organ uprave

Zbog velikog bogatstva u šumama, općina Ključ je izložena šumskim požarima i požarima u objektima privrednih subjekata zbog prisustva većeg broja privrednih subjekata koji se bave preradom drveta. Najveće gubitke u slučaju šumskog požara pretrpjelo bi ŠPD "Unsko - sanske šume". Usljed šumskih požara, moglo bi doći do obustave saobraćaja na regionalnim putevima R-407 Velagići-Biljani-Sanica-Zavolje-Lušci Palanka, R-410 Lanište-Sanica-Jezerci-Vrhoplje i R-410-A Pudin Han-Krasulje-Kamičak-Sanski Most. Ističemo da u periodu 2013 – 2017. godina nije bilo požara većih razmjera, a zabilježena su 173 požara koji su efikasnom i pravovremenom intervencijom profesionalne vatrogasne jedinice uspješno sanirani čime nije bilo povrijeđenih lica, dok je u 2018. godini bilo 18 požara, a u 2019. godini 42 požara sa materijalnim štetama, ali bez povrijeđenih lica i vatrogasaca.

Poplave iz 2014. godine su zahvatile i općinu Ključ, a veličina ugroženog područja zahvaćenog poplavama iznosila je cca 466 ha. Ukupna procijenjena šteta iznosila je 2.612.761,14 KM. Od ukupne dužine vodotoka na području općine Ključ 11 km je poplavno rizičnih vodotoka. Broj porodica koje su potencijalno ugrožene poplavama iznosi 84 koliko i u 2013. godini, iako su u proteklom vremenskom periodu rađene intervencije na regulisanju vodotoka u dužini od 1.500 m, a koje su se odnosile na čišćenje korita, uređenje i sanaciju obale, nisu građeni čvrsti nasipi tako da je ovo nedovoljno i predstavlja i dalje opasnost ukoliko bi nastale poplave kao 2014. godine. Do poplava iz 2014. godine nije bilo evidentiranih klizišta na području općine. Tada su registrovana 52 klizišta. Od tada do 2017. godine investicije lokalne zajednice u sanaciju klizišta iznosile su 124.087,79 KM, čime je sanirano 9 klizišta, u 2018. godini je sanirano 6, dok je u 2019. godini sanirano još 3 klizišta. Nije bilo pojave novih klizišta. Trenutno ostala klizišta na području općine Ključ ne ugrožavaju kuće, objekte značajnijih privrednih subjekata niti javne ustanove, jer se nalaze u šumskom zemljištu van naselja.

U oblasti obrazovanja je potrebno raditi na unapređenju uslova odvijanja nastave, naročito praktične nastave, kao i na uspostavljanju saradnje sa privredom, kako bi se doprinijelo poboljšanju stanja na tržištu rada. U oblastima sporta i kulture su unapređeni uslovi za djelovanje aktivnih subjekata, a u narednom periodu se može raditi na daljem unapređenju uslova, popularizaciji u lokalnoj zajednici kao doprinos ukupnom kvalitetu života, te na povezivanju sa turističkom ponudom. Zdravstveni sistem je funkcionalan, potrebno je jačanje kapaciteta za rad u uslovima COVID 19. Sistem socijalne zaštite je takođe funkcionalan, sa posebnom pažnjom za ugrožene grupe stanovništva, a u narednom periodu je potrebno dalje raditi na jačanju infrastrukture i ljudskih resursa. Sektor civilnog društva je aktivan i saradnja sa lokalnom upravom, koja je takođe u proteklom periodu unaprijedila sistem upravljanja lokalnim razvojem, je uspostavljena, što je dobra osnova za saradnju na impementaciji razvojnih projekata u narednom periodu. Kad se govori o kriminalitetu, sigurnost građana je na zadovoljavajućem nivou, ali je potrebno jačanje kapaciteta za reagovanje i zaštitu stanovništva i dobara u slučajevima prirodnih i drugih nesreća.

Rezime razvojnih izazova i perspektira u sektoru društvenog razvoja

Razvojni izazovi	Razvojne perspektive	Podsektor
Prilagođavanje obrazovnih programa zahtjevima privrede	Uspostavljanjem i razvijanjem saradnje obrazovnih ustanova i privrede uskladiti programe obrazovanja sa tržištem rada	Obrazovanje
Unapređenje kvaliteta života u lokalnoj zajednici kroz saradnju subjekata iz oblasti sporta, kulture, civilnog društva i lokalne uprave	Najveći izazov lokalne zajednice je odlazak stanovništva, pa je potrebno iskoristiti kapacitete u lokalnoj zajednici da se koordiniranim radom unaprijedi kvalitet života, to jest ponuda lokalne zajednice prema stanovništvu u pogledu dostupnih sadržaja	Sport, kultura, civilno društvo, lokalna uprava
Izgradnja kapaciteta za zaštitu stanovništva od nesreća	Rad na daljem unapređenju kapaciteta i koordinacije za djelovanje u slučaju nesreća	Lokalna uprava

f) Stanje prostorno planske dokumentacije komunalne infrastrukture i usluga

Općina Ključ od razvojno planske dokumentacije ima Prostorni plan „Općine Ključ“ usvojen u Prijedlogu 2011. godine, a odnosi se na period od 2006.-2026. godina. Urbanistički plan „Grada Ključ“ usvojen u Prijedlogu 2014. godine, a odnosi se na period od 2011.-2031. godine.

Kad je u pitanju prostorno-planska dokumentacija, u posmatranom vremenskom periodu doneseni su slijedeći dokumenti: Izmjene i dopune urbanističkog plana Ključa, Regulacioni planovi (RP prostornog obuhvata DI „Ključ“, RP deponije otpada „Peći“ i RP novog gradskog groblja u Ključu), Urbanistički projekti prostornog obuhvata stambeno poslovnog bloka u ul. Branilaca BiH i Hanlovskoj – poslovni blok I i poslovni blok II, Urbanistički projekat gradske ulice od ul. Dubočanske do ul. Šehidska u Ključu te Odluka o izmjeni i dopuni prostornog plana općine Ključ (2006.-2026. godine).

Stanje saobraćajne infrastrukture

Mreža lokalnih i nekategorisanih puteva u 2019. godini iznosi 142 km, regionalni putevi su dužine 58,4 km, a magistralni 35 km. Dužina asfaltiranih puteva na području općine Ključ u stalnom je porastu u posmatranom periodu.

Lokalna i nekategorisana putna mreža, čije održavanje je u nadležnosti Općine Ključ, odnosno JU „Općinski fond za komunalne djelatnosti i infrastrukturu“ Ključ, je u relativno dobrom stanju. Do sada se uglavnom veći dio sredstava ulagao u izgradnju i sanaciju puteva u ruralnim dijelovima općine što je dovelo do toga da je urbani dio grada trenutno u lošijem stanju.

U periodu 2015 – 2019. ukupna finansijska sredstva iz općinskog budžeta uložena u izgradnju i sanaciju, redovno održavanje i signalizaciju saobraćajne infrastrukture iznose 1.291.539,06 KM.

Tabela 55: Cestovna mreža na području općine

Opis	Dužina (km)
Nekategorizirani (stanje je loše)	30
Lokalni (stanje je dobro)	112
Regionalni	58,4
Magistralni	35
Autocesta	0
Ukupno	235,4

Izvor: Općinski organ uprave

Cestovnu mrežu u nadležnosti općine čini 30 km nekategorisanih i 112 km lokalnih puteva, radi se na asfaltiranju, a što je potrebno nastaviti i u narednom periodu.

Tabela 56: Cestovna mreža - finansijska ulaganja i povezanost

Opis	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u sanaciju i izgradnju nekategorisanih cesta	-	19.377,72	11.703,04	14.909,98	9.501,70
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u sanaciju i izgradnju lokalnih cesta	41.788,03	192.083,32	171.418,39	154.815,86	76.938,10
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u redovno održavanje cesta	85.401	120.958,46	135.700,64	221.209,78	19.246,18
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u izgradnju i održavanje horizontalne i vertikalne signalizacije	-	1.574,18	6.961,91	995	6.955,77
Ukupna finansijska sredstva iz općinskog budžeta uložena u izgradnju i sanaciju saobraćajne infrastrukture	10.326,91	37.605,12	26.711,12	25.508,78	-
Broj kilometara asfaltiranih cesta na području općine	0,56	2,573	2,102	1,428	0,28
Broj kilometara uređenih trotoara na području općine	0,13	0,05	0,164	0,23	0,175
Broj MZ-a čiji centri nisu asfaltnom cestom povezani sa centrom općine	0	0	0	0	0
Broj naseljenih mjesta čiji centri nisu asfaltnom cestom povezani sa centrom općine	0	0	0	0	0

Izvor: Općinski organ uprave

Finansijska sredstva iz općinskog budžeta uložena u izgradnju i sanaciju saobraćajne infrastrukture su relativno skromna, ali sva naseljena mjesta su asfaltnom cestom povezana sa centrom općine.

Broj parking mjesta koja se naplaćuju je 227.

Stanje tehničke infrastrukture

Elektroenergetska mreža

Poslovna jedinica „Elektrodistribucija“ Ključ vrši distribuciju i snabdjevanje električnom energijom visokog i niskog napona za ukupno 6981 korisnika, od čega je 6979 korisnika niskog napona, a 2 visokog. Pored velike pokrivenosti domaćinstava mrežom električne energije, koji iznosi gotovo 95 %, broj domaćinstava koji nemaju električnu energiju je smanjen sa 30 na 15 u periodu 2017-2019. godine. Problem predstavlja loša i dotrajala niskonaponska mreža, što zahtijeva izgradnju, modernizaciju i rekonstrukciju distributivne mreže koja bi zadovoljila potrebe korisnika. U proteklom vremenskom periodu radilo se na rekonstrukciji i modernizaciji elektroenergetske mreže sa prosječnim godišnjim ulaganjima od 100.000,00 KM.

Tabela 57: Stanje elektro-distributivne mreže na području općine

Opis	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
1. Dužina elektro mreže	378,68	383,38	387,48	389,93	394,39
- Na visokom naponu	156,353	159,553	160,553	161,553	162,013
- Na niskom naponu	222,327	223,827	226,927	228,377	232,377
2. Dužina rekonstruirane elektro mreže	4,2	3,1	2	1,2	1,8
- Na visokom naponu	3,2	1	1	0	0
- Na niskom naponu	1	2,1	1	1,2	1,8
3. Dužina izgrađene elektro mreže	0,5	1	0,45	3,26	2,37
- Na visokom naponu	0	0	0	0,46	0,27
- Na niskom naponu	0,5	1	0,45	2,8	2,1

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 58: Broj kupaca/potrošača električne energije

Opis	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
1. Na visokom naponu	2	2	2	2	2
2. Na niskom naponu					
a) Domaćinstva	6.202	6.246	6.290	6.333	6.375
b) Javna rasvjeta	28	29	30	30	31
c) Ostala potrošnja		559	566	570	573
Ukupno	6.232	6.836	6.888	6.935	6.981
Broj domaćinstava bez priključka električne energije	15	15	15	15	15

Izvor: Općinski organ uprave

Telekomunikacije

Glavnu ulogu u oblasti telekomunikacija obavlja dioničko društvo BH Telecom, kao najveći operater svih vidova telefonije na području BiH. Na području općine su, također, prisutni i mobilni operateri M:tel i HT Eronet, za koje podaci nisu dostupni, ali koji sigurno sa svojom infrastrukturom i korisničkom podrškom daju dodatni kvalitet ponude ovih usluga. Svih deset mjesnih zajednica imaju pokrivenost RTV signalom kao i telefonsku mrežu. U 2017. godini registrovano je 3.508 fiksnih telefonskih priključaka i 5.131 korisnika mobilne mreže. Pokrivenost općine mobilnim signalom iznosila je preko 80% u 2013. godini. U 2017. godini smanjuje se broj fiksnih priključaka, a povećava broj korisnika mobilne mreže. Pokrivenost mobilnom mrežom iznosi 98,67%. U periodu do 2019. nije bilo značajnijih promjena.

Stanje komunalne infrastrukture i usluga

Vodosnabdijevanje

Stanovništvo općine Ključ snabdijeva se vodom iz gradskog vodovodnog sistema Ključ i lokalnih/mjesnih vodovodnih sistema. Javno preduzeće "Ukus" d.o.o. Ključ upravlja gradskim vodovodnim sistemom Ključ te lokalnim vodovodnim sistemima Gornji Dubočani, Donji Dubočani, Lubica–Šehići, Prhovo–Plamenice, Velagići, Crljeni i Krasulje. Drugim dijelom vodovodnog sistema općine Ključ upravlja „Mrkva montaža“ d.o.o. Ključ i to u mjesnoj zajednici Sanica - vodovod Trebunj. Ostali vodovodi po mjesnim zajednicama Biljani, dio Krasulja, Donja Sanica, Kamičak, dio Zgon-Crljeni i Gornja Sanica su privatno vlasništvo. Trenutna ukupna dužina primarne vodovodne mreže (bez priključaka) iznosi: 176 km, što je za 1,25 km više nego u 2013. godini, a rezultat je strateških intervencija izgradnje vodovodnog sistema u ruralnim područjima. U periodu 2017-2019. izgrađena su nova 2 km vodovodne mreže.

Oko 85% domaćinstava u općini Ključ ima kvalitetno regulisano vodosnabdijevanje pitkom vodom, što je konstantno u posmatranom vremenskom periodu. Trenutni broj potrošača vode sa javnog vodovoda je 8.076, a po procjeni komunalnog preduzeća za 2017. godinu 150 domaćinstava nema priključak na vodovodnu mrežu. Broj priključaka je veći za 57 (0,71 %) nego u 2013. godini, a što je direktna posljedica strateških intervencija općinske uprave kroz projekt izgradnje i rekonstrukcije 1.250 m vodovodne mreže. Higijenska ispravnost vode za piće vrši se redovno uzimanjem uzoraka jednom mjesečno od strane Zavoda za javno zdravstvo USK.

Gubici vode na gradskom vodovodnom sistemu su veoma visoki i u posmatranom periodu u porastu, sa oko 60 % u 2013. godini na 62% u 2017. godini (zahvaćena količina vode – fakturisana količina vode). U periodu 2017-2019. stanje je ostalo nepromijenjeno. Povećanje gubitaka nastalo je usljed starenja instalacija, čime se i troškovi održavanja povećavaju. Sva vodna izvorišta pripadaju Unskom slivu i neophodno je nastaviti raditi na njihovoj zaštiti, kao i na sanaciji i rekonstrukciji postojećih vodovodnih sistema. Sva izvorišta kapaciteta većeg od 10 l/s su u nadležnosti Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, a izvorišta ispod 10 l/s u nadležnosti su resornog kantonalnog

ministarstva. Nema donesene odluke o zaštiti izvorišta, ali ima Pravilnik o zaštitnim zonama donesen od strane Federalnog ministarstva za izvorišta Okašnica i Sanica. Važno je pomenuti da posjedujemo Studiju izvodljivosti dugoročnog rješenja vodosnabdijevanja općine Ključ, koja dalje podrazumijeva izradu projektne dokumentacije za projekte vodosnabdijevanja u zapadnom i sjeverozapadnom području općine Ključ.

Preduzeće uspješno otklanja kvarove koji su vidljivi, dok za efikasniju detekciju kvarova ne posjeduje odgovarajuću opremu i adekvatno terensko vozilo, a što bi trebalo otkloniti u narednom vremenskom periodu. Procenat naplate usluga je 95% što je za 2% više nego u 2013. godini, dok stanje naplate usluga u periodu 2017-2019. iznosi 96%.

Kanalizacija

JP "Ukus" d.o.o. Ključ upravlja gradskim kanalizacionim sistemom te kanalizacionim sistemima Humići i Zgon. Gradski kanalizacioni sistem je mješovitog tipa tj. istim sistemom cjevovoda odvodi se fekalna i oborinska kanalizacija. Kanalizacioni sistemi Humići i Zgon izgrađeni su samo za odvodnju fekalnih voda. Kanalizacionim sistemom Sanica upravlja „Mrkva montaža“ d.o.o. Ključ. Ostali kanalizacioni sistemi rađeni su pojedinačno po objektu od strane vlasnika objekta i kao takvi obično su spajani direktno na postojeće vodotoke. Ukupna dužina kanalizacione mreže na području općine po podacima za 2017. godinu iznosi 35,2 km što je u odnosu na 2013. godinu više za 3,4 km. Na navedene kanalizacione sisteme trenutno je priključeno 2.289 domaćinstava (65 priključaka više nego u 2013. godini) i 244 pravna lica. Ukupna pokrivenost kanalizacionom mrežom općine Ključ je preko 60%. U posmatranom vremenskom periodu općinska uprava je radila na doradi kanalizacionog projekta u MZ Velagići, a u projekte rekonstrukcije vodovodne i kanalizacione mreže i rješavanje oborinskih voda uloženo je 70.000 KM, čime se radi na otklanjanju mogućnosti poplava usljed neadekvatnog odvođenja oborinskih voda koje se u manjoj mjeri konstanto javljaju u posmatranom vremenskom periodu.

Gradski kanalizacioni sistem je star preko 50 godina. Od uređenog potoka „Ižnica“ napravljen je glavni kolektor kojim se otpadna voda odvodi do recipijenta rijeke Sane, gdje se bez tretmana i ispušta. Preduzeće je slabo tehnički opremljeno za kvalitetno održavanje kanalizacione mreže. Izgradnja kanalizacionih sistema i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda predstavlja prioritet daljih ulaganja u komunalnu infrastrukturu. Ipak, u planu je pokrivanje dijela korita Ižnice u dužini od cca. 140 metara, za šta su odobreni projekti i sredstva, dakle, lokalna uprava uređuje ovaj glavni kolektor kako bi se spriječila eventualna zaraza stanovništva i uredila sama gradska jezgra. U periodu 2017-2019. priključeno je novih 25 domaćinstava.

Tabela 59: Otpadne vode – kanalizaciona mreža

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Broj kilometara kanalizacijske mreže na području općine	10,560	10,560	10,883	10,923	11,093	11,093
Nivo investicija u izgradnju kanalizacijske infrastrukture	NP	NP	NP	NP	NP	NP
Nivo investicija u rekonstrukciju kanalizacione infrastrukture	NP	NP	NP	NP	NP	NP
Nivo investicija u održavanje kanalizacijske infrastrukture (KM)	736	1.125	294	332	894	321
Domaćinstva – priključci	2.461	2.583	2.974	2.606	2.123	2.289
Pravne osobe – priključci	234	244	244	243	249	244
Broj domaćinstava u općini bez priključka na kanalizacionu mrežu - procjena	451	362	364	363	234	89
Prosječna cijena m³ otpadne vode (KM)	0,63	0,63	0,63	0,63	0,63	0,63
Postotak otpadnih voda koje se prečišćavaju						
Postotak naplate usluga	69 %	65 %	63 %	95 %	96 %	92 %

Izvor: Općinski organ uprave

U proteklih pet godina je značajno smanjen broj domaćinstava koja nemaju priključak na kanalizacionu mrežu. Ipak, potrebno je povećati obuhvat, ali i instalirati prečištače.

Javna rasvjeta

Javnom rasvjetom pokrivena su, djelimično ili potpuno, sve mjesne zajednice općine Ključ. Po procjeni javne uprave, stopa pokrivenosti općine javnom rasvjetom iznosi 80%, što je rezultat kontinuiranih ulaganja u ovaj segment (2013. godine stopa pokrivenosti je iznosila 60%). Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uložen za funkcionisanje javne rasvjete je relativno visok i u periodu od 2015-2019. godine se kreće u rasponu od 136.354 KM u 2015. do 115.805 KM u 2018. godini, što predstavlja opterećenje za Općinski budžet. U narednom periodu potrebno je težiti tome da se iznađu način i mogućnost za uštede (obnovljivi izvori energije ili druge alternative) te izradi projektno tehnička dokumentacije kako bi se moglo aplicirati za sredstva pristupnih fondova EU i drugih institucija u cilju ugradnje LED rasvjete na teritoriji općine.

Tabela 60: Javna rasvjeta

Opis	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
% pokrivenosti stanovništva općine javnom rasvjetom - procjena	78	78	80	82	83
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uložen u izgradnju i održavanje javne rasvjete	3.870	24.776,28	18.176,61	20.620,09	8.955,03
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uložen za funkcioniranje javne rasvjete	136.353,87	126.273,38	124.625,52	115.804,51	123.499,54

Izvor: Općinski organ uprave

Upravljanje otpadom

Postojeća deponija krutog otpada locirana je u naselju Peći, 20 km od grada Ključa. Ista je ograđena radi neovlaštenog ulaska lica i divljih životinja. Sakupljanjem, transportom i deponovanjem komunalnog otpada upravlja JKP „RAD“ doo Ključ. Sakupljanje je organizovano na području cijele općine Ključ, u svih 10 mjesnih zajednica. U 2017. godini samo 3% stanovnika nije obuhvaćeno organizovanim odvozom smeća (u 2013. godini 5% stanovnika nije obuhvaćeno organizovanim odvozom smeća) dok su pravna lica 100% obuhvaćena odvozom smeća. Ukupne količine prikupljenog otpada od 2013. godine bilježe trend rasta i u 2017. godini su iznosile 15.431 m³ što je za 26,7% više u odnosu na 2013. godinu, dok količine za 2018. godinu iznose 13.880 m³, odnosno 14.127 m³ za 2019. godinu.

U 2016. godini je započeto sa realizacijom projekta „Žute kante – selektiranje otpada na mjestu nastanka“, sve u cilju smanjenja neadekvatnog odlaganja otpada i podizanja svijesti građana. JKP „RAD“ d.o.o. Ključ je u 2016. godini nabavio 700 žutih kanti, u 2017. godini 616 i u 2020. godini 564. Ukupno je nabavljeno 1.880 žutih kanti koje su podijeljene domaćinstvima u svim mjesnim zajednicama na dobrovoljnoj bazi, ko je prihvatio da vrši selektiranje otpada na mjestu nastanka tj. na kućnom pragu. Kontejneri i kante za miješani komunalni otpad se prazne sedmično, a za sortirani otpad po potrebi kad se napune. Žute kante su prvo pražnjene sedmično, a sad se prazne mjesečno iz razloga što se ni ne napune prije, a i finansijski pražnjenje košta puno više nego što se naplati od prodaje izdvojenih sirovina. Izdvajanjem korisnih sirovina otpada se mislilo postići dva efekta. Prvi je očuvanje gradske deponije i okoliša što je i postignuto. Drugi je dodatni izvor prihoda Komunalnom preduzeću koji se generira prodajom razdvojenog otpada u sekundarne sirovine, što nije postignuto. Cijena otkupa je niska i često varira, npr. papir je na početku imao cijenu od 140 KM po toni da bi pao čak na 40 KM po toni.

JKP „RAD“ d.o.o. Ključ je u sklopu strateškog projekta 2014. godine na 30 različitih lokacija postavilo set kontejnera za selektivno odlaganje otpada i to žuti (za plastiku), plavi (za papir) i zeleni (za sav ostali otpad). Na 15 lokacija su postavljeni i kontejneri za staklo. Od 2018. godine u toku je projekat izgradnje niša (mikro lokacije za kontejnere za odvojeno prikupljanje komunalnog otpada), a planirano je na 12 lokacija postaviti 2 do 7 kontejnera.

Tabela 61: Odvoz smeća i otpada

Postotak pokrivenosti odvozom smeća	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Domaćinstva	4.449	4.479	4.631	4.616	4.657
Pravne osobe	320	317	326	323	318
Ukupno	4.769	4.796	4.957	4.939	4.975
Količina otpada prikupljenog tokom godine – m ³	12.467	17.536	15.431	13.880	14.127
Količina otpada prikupljenog tokom godine – koji je adekvatno pohranjen m ³	1.467	17.536	15.431	13.880	14.127
Količina otpada koji nije prikupljen tokom godine – m ³ – procjena (odložen na „divlje“ deponije i sl.)	1.200	1.700	1.500	1.300	1.400
Postotak naplate usluga	98 %	97 %	99 %	99 %	98 %

Izvor: Općinski organ uprave

U 2020. godini je u toku realizacija projekta Izgradnje niša za odlaganje otpada na 12 lokacija u gradu i opremanje istih sa 68 kontejnera. Projekat zajednički realizuju općina Ključ i Komunalno preduzeće. JKP „RAD“ d.o.o. Ključ je nabavio 38 kontejnera od čega je 12 za plastiku, 12 za papir i 14 za miješani komunalni otpad i postavio ih na lokacije određene za niše, a općina Ključ je započela izgradnju niša i treba da nabavi ostatak potrebnih kontejnera. Izvršena je i nabavka 16 novih gradskih kontejnera od 5m³ koji su također postavljeni na potrebne lokacije u gradu.

Postotak smeća i otpada koji se sortira je, prema procjeni, manji od 3%. U posmatranom vremenskom periodu procenat sortiranja otpada je sa 0,23% koliko je iznosio u 2013. godini, porastao na 2,5% koliko iznosi u 2020. godini. Opasni otpad kao što su tehnički aparati, medicinski otpad, ambalaža od hemijskih sredstava i sl., a koji je u 2013. godini predstavljao veliki problem i odlagao se na deponiju, u 2017. godini riješen je sklapanjem ugovora sa ovlaštenim firmama koje zbrinjavaju ovaj otpad na adekvatan način. U svrhu selektiranja otpada obezbjeđen je prostor od općine Ključ za Reciklažno dvorište i 2014. godine je izgrađen objekat Sortirnica otpada te izvršen priključak struje i vode. Do 2020. godine Reciklažno dvorište je potpuno opremljeno sa svim potrebnim pratećim sadržajem (Pokretna traka za razdvajanje otpada sa dozirnim košem, dvije prese, performator, veliki kontejneri za razdvajanje i lagerovanje sirovina, rampa za pretovar otpada i kontejner sa sanitarnim čvorom i dvije prostorije za radnike i administrativne poslove).

Ipak, problem koji je egzistirao i prije posmatranog vremenskog perioda i provedenih strateških intervencija i dalje je aktuelan, odnosno uz otpad, na deponiju se i dalje odlažu i manje količine potencijalno opasnog otpada.

Divlje deponije na području općine još uvijek postoje bez obzira na napore koji se ulažu u rješavanje ove problematike, a problem predstavlja 3% stanovništva koje nije pokriveno odvozom smeća. U 2017. godini evidentirano je 12 divljih deponija, što je u odnosu na 2013. godinu kad je evidentirano 8 divljih deponija za 4 deponije više. Dodatni problem predstavlja i čišćenje divljih deponija bez njihovog ograđivanja, čime bi se spriječilo njihovo ponovno nastajanje. U prethodnom strateškom periodu, rađena je kampanja „Očistimo Ključ od elektro otpada“ (2014. godine) i od tad se redovno elektro otpad i elektro oprema odlaže u četiri metalna mrežasta kontejnera koja su postavljena po dva pred Upravnom zgradom Komunalnog preduzeća i Reciklažnom dvorištu. Na području općine je trenutno 20 divljih deponija, a sredstva uložena u održavanje postojećih deponija nisu visoka. Iako su sve MZ pokrivene organizovanim prikupljanjem otpada, manji dio stanovništva još nema pristup ovoj usluzi, što uzrokuje nastanak divljih deponija. U periodu 2017-2019. godine sanirano je 14 divljih deponija, a ovim strateškim dokumentom predviđeno je saniranje svih divljih deponija kao i sprečavanje obnavljanja deponija na istim lokacijama.

Unapređenje sistema upravljanja otpadom definisanjem obaveznog selektiranja otpada Odlukama Općinskog vijeća, nabavkom posuda, kanti ili kontejnera za selektiranje, te nabavkom tehničke opreme preduzeća, u velikoj mjeri bi doprinijelo poboljšanju kvaliteta zaštite životne sredine i ujedno ojačalo kapacitete lokalne zajednice da smanji rizik od opasnosti koje uzrokuju divlje deponije i odbačeni čvrsti

otpad koji često završi u koritima vodotokova čime se smanjuje njihova propusnost i povećava rizik od poplava. Potrebno je u narednom razvojnom periodu uticati na svijest građana i uvesti konstantan monitoring stanja životne okoline. Građanima su obezbijeđeni uslovi za selektiranje otpada na dobrovoljnoj bazi, a u narednom periodu trebali bi Odlukom općinskog vijeća regulisati da selektiranje otpada bude obavezno za svakog. Urbani dio grada je uglavnom pokriven eko otocima, a za ruralni dio ko nema žutu kantu može u vrećice odlagati izdvojeni otpad i tako ga iznijeti u određeni dan u mjesecu kad se kupe žute kante. Postoji i prostor za dalja unapređenja, ali nedostaju i finansijska sredstva za selektiranje otpada. Moglo bi se uraditi više eko otoka u svim mjesnim zajednicama i projektima obezbijediti žute kante za sva domaćinstva, ako bi se obezbijedila stalna finansijska sredstva preduzeću.

Takođe, treba napomenuti loše stanje opreme. Naime, u prethodnom periodu nije nabavljen ni jedan pres kamion za sakupljanje otpada, a dva stara su još u lošem stanju i pokvarili su im se mehanizmi za podizanje i istresanje kanti, tako da radnici podižu kante i istresaju ručno. Kroz projekte su nabavljena dva kombija i kamion za rolo kontejner za pretovar otpada i odvoz na deponiju. Sve troje je nabavljeno polovno i samo jedan kvar na kamionu u 2020. godini je koštao 11.000 KM. Jedan kombi je u kvaru i trenutno se vrši popravka istog, drugi kombi je nabavljen ove godine i trenutno se njim vrši sakupljanje otpada. Trebalo bi planirati nabavku novog pres kamiona za sakupljanje otpada manjih dimenzija.

Važno je napomenuti da je u općini Ključ odliv stanovništva povećan u posljednjim godinama, tako da se i broj korisnika usluga odvoza otpada smanjio. JKP „RAD“ d.o.o. Ključ se bavi samo sakupljanjem i zbrinjavanjem otpada i nema nikakvu drugu dodatnu djelatnost. Cijena komunalnih usluga odvoza otpada je socijalna, a ne ekonomski opravdana cijena već 10 godina, a od tada je sve poskupilo više puta od goriva, maziva, održavanja vozila itd. Očekivao se i dodatni izvor finansiranja od prodaje sekundarnih sirovina, ali su troškovi sakupljanja, pripreme, presovanja i lagerovanja sekundarnih sirovina puno veći od prihoda od prodaje istih. Trebalo bi ili za selektiranje otpada povećati svaki račun za određeni minimalni iznos ili obezbijediti Komunalnom preduzeću dodatni izvor finansiranja kao što imaju druga komunalna preduzeća na području Kantona (sportska dvorana, gradska pijaca, parkinzi, groblja, gradsko grijanje i sl.).

Prostorno-planska dokumentacija je ažurna, a u narednom periodu se može dalje unapređivati u skladu sa potrebama razvoja naselja i privrednih kapaciteta. Putna mreža je u dobrom stanju, a dalja unapređenja se mogu usmjeriti na asfaltiranje saobraćajnica. Pokrivenost distribucijom električne energije je dobra, a u narednom periodu treba raditi na daljoj izgradnji, modernizaciji i rekonstrukciji niskonaponske distributivne mreže. Sistem snabdijevanja vodom je funkcionalan, a u narednom periodu se napori mogu usmjeriti na obezbjeđenje ove usluge za stanovništvo koje još nema mogućnost korištenja, ali i na rekonstrukciju dotrajale mreže, kako bi se smanjili gubici vode i kvarovi, gdje je potrebna i oprema za detekciju kvarova. Pored daljeg proširenja kanalizacione mreže, potrebno je u narednom periodu unaprijediti tehničku opremljenost preduzeća koje upravlja ovim sistemom, ali i raditi na izgradnji postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. U pogledu javne rasvjete je potrebno raditi na uvođenju tehnologija koje smanjuju troškove. Dostupnost usluga prikupljanja otpada je dobra, a u narednom periodu je potrebno pažnju posvetiti sortiranju i zbrinjavanju opasnog otpada, te izgradnji svijesti stanovništva u ovoj oblasti.

g) Okoliš, zaštita vazduha, vode i tla i energetska efikasnost

Čisto i zdravo poljoprivredno zemljište ima veliku ulogu i značaj u životu i radu lokalnog stanovništva. Pesticidi se koriste u malim i dozvoljenim količinama i samim tim bitnije ne kontaminiraju zemljište. Trend održavanja čistog i kvalitetnog zemljišta treba nastaviti.

Treba napomenuti da je Općina Ključ donijela LEAP 01.12.2015. godine za narednih pet godina, a koji predstavlja razvojno-planski dokument koji na osnovu procjene stanja životne sredine, utvrđenih ekoloških problema i prioriteta te definisanjem akcija, doprinosi unaprijeđenju stanja životne sredine područja općine Ključ. Projekti predviđeni LEAP-om su navedeni u prethodnim dijelovima ovog dokumenta, a izrada novog LEAP je planirana za period 2022-2027.

Zemljište

U strukturi zemljišta je najviše oranica i vrtova, a slijede livade i pašnjaci, dok su površine pod voćnjacima znatno manje.

Tabela 62: Kvaliteta zemljišta i vlasnička struktura

	2018.	2019.	2020.
Kategorija zemljišta	Površina (ha)	Površina (ha)	Površina (ha)
Oranice i vrtovi	6.861,19	6.861,19	6.861,19
Voćnjaci	843,7	843,7	843,7
Vinogradi	0	0	0
Livade	3.845,59	3.845,59	3.845,59
Ukupno obradivo zemljište	11.550,48	11.550,48	11.550,48
Pašnjaci	1.499,96	1.499,96	1.499,96
Ribnjaci	0	0	0
Trstici i bare	1,9	1,9	1,9
Ukupno poljoprivredno zemljište	13.052,34	13.052,34	13.052,34
Šumsko tlo	0	22.829,99	22.829,99
Neplošno tlo	0	-	-
Ukupno	0	35.882,33	35.882,33

Izvor: Općinski organ uprave

Struktura poljoprivrednog zemljišta prema bonitetnim klasama pokazuje da je najviše zemljišta klase V, a slijede klase VI i IV, dok je zemljišta klase I malo, što utiče na razvoj poljoprivrede.

Od ukupno 10 površina industrijskog zemljišta, 4 ima izgrađenu infrastrukturu, a 6 nema.

Tabela 63: Zelene površine

Opis	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Površina (m ²) uređenih površina parkova	3.083,5	3.083,5	3.083,5	3.083,5	3.083,5
Broj zasađenih stabala	-	21	-	13	-
Broj zasađenih sadnica ukrasnog bilja	4.000	3.659	7.300	2.255	2.000
Iznos dotacije iz općinskog budžeta za uređenje zelenih površina	3.000	2.948,33	4.212	3.159	3.159

Izvor: Općinski organ uprave

Dakle, općina raspolaže određenim površinama poljoprivrednog zemljišta, ali bonitet nije visokog nivoa. Zemljište kategorisano kao industrijsko treba infrastrukturno urediti, jer od 10 parcela, 6 nema izgrađenu infrastrukturu.

Kvalitet zraka

Smatra se da ovo lokalno područje ima kvalitetan, zdrav i čist zrak. Ovakvo mišljenje je, prije svega, zasnovano na činjenici da na području općine u prošlosti nije bilo većih industrijskih zagađivača zraka, a po podacima Federalnog ministarstva okoliša i turizma o izdanim okolišnim dozvolama ni danas na području općine nema većih zagađivača. Da bi se održao ovakav trend neophodno je u narednom periodu fokusirati se na potencijale obnovljivih izvora energije i projekte koji su energetske efikasni, jer su određeni pomaci u tom pravcu i napravljeni. Uticaj na kvalitet zraka, pored industrijskih zagađivača, imaju i domaćinstva (individualna ložišta) koji je bez značajnijeg uticaja po zdravlje stanovništva.

Općina Ključ u urbanom dijelu raspolaže uređenim parkovskim površinama u ukupnoj površini od 1000 m² te uređenim zelenim površinama veličine 2055 m², što je relativno malo. Potrebno je posvetiti pažnju „podmlađivanju“ postojećih aleja kao i zasadima novog drveća na mjestima gdje je to moguće.

Kvalitet vode u vodotokovima

Na području općine Ključ nalaze se brojne, veće i manje rijeke kao što su: Sana, Sanica, Korčanica, Trebunj i Banjica. Fekalne i oborinske vode koje se kanalizacionim sistemom odvođe bez tretmana - prečišćavanja ispuštaju se u rijeke Sanu i Sanicu i predstavljaju veoma velik ekološki problem kako za općinu Ključ tako i za općine nizvodno. Pored toga, zbog starosti, oštećenja i nekvalitetnih cijevi velika količina kanalizacionih voda završava u podzemnim vodama, i u posmatranom periodu nije mnogo napravljeno po ovom pitanju. Veliki problem predstavljaju potencijalni zagađivači kao što su benzinske pumpe, autopraone, auto-mehaničarske radionice i druga postrojenja kojih po procjeni na teritoriji općine ima 20, a koja nemaju uređaje za prečišćavanje otpadnih voda. Tokom ispitivanja bakteriološke ispravnosti vode za piće u više od 80% slučajeva (obrazloženo u podnaslovu Vodosnabdijevanje), voda je ispravna, što predstavlja procenat koji mora biti povećan u narednom strateškom periodu. Na sve prethodno navedeno, u narednom strateškom periodu, potrebno je obratiti posebnu pažnju na osigranje kvalitetnije i bakteriološki ispravnije vode.

Biodiverzitet

Područje je bogato florom i faunom tako da tu, većim dijelom godine, dolaze ribolovci i lovci na sitnu divljač i sl. Monitoring nad ovim staništem se vrši putem kontrolora ribolova i lovočuvara.

Povoljan geografski položaj, reljef, umjereno – kontinentalna klima, geomehanički i pedološki sastav zemljišta i veoma povoljne hidrološke prilike, omogućili su da se na području općine Ključ razvije mnogobrojni i različit biljni i životinjski svijet.

Glavni predstavnici biljnog svijeta na prostoru Općine su razne vrste livadskih trava, vještački uzgajane trave i djetelinsko-travne smjese, ljekovito bilje, vještački uzgajano ratarsko i povrtlarsko bilje, vještački uzgajano voće, šumsko drveće, drvenasto i poludrvenasto žbunje i šiblje, šumsko bilje koje daje korisne šumske plodove i razne vrste jestivih i otrovnih gljiva.

U šumama su zastupljene sljedeće vrste šumskog drveća: jela, bukva, smrča, grab, javor, jasen, hrast, bor, ariš te lipa, bagrem i vrba iva u manjim količinama.

Područje Općine je naseljeno različitim kontinentalnim životinjskim vrstama. Lovnim područjem upravlja ULD „SRNA-GRMEČ“ Ključ.

U rijekama koje teku prostorom općine Ključ identifikovano je 12 vrsta riba: lipljen, potočna pastrmka, mladica, škobalj, plodica, klen, mrena, pliska, sapača, štuka, peš i gatica. Vodnim područjem upravlja SRD „Ključ“ Ključ koje redovno vrši poribljavanje.

Rijeke Sana i Sanica na području Općine svrstane su u rang zaštićenog krajolika zbog svojih izuzetnih ambijentalnih vrijednosti. Doline ovih rijeka, također su vrednovane kao nacionalna vrijednost sa režimima zaštite od II do IV stepena.

Energetska efikasnost

Projekti energetske efikasnosti koji su implementirani 2015. i 2016. godine se odnose na utopljanje i izolaciju zgrade Općine Ključ i objekata: OŠ Ključ, MSŠ „Prof. Omer Filipović“ i OŠ „Sanica“, te objekta dječijeg vrtića. Obzirom na osigurano unapređenje radnih uslova ovih ustanova, jer se uz istu potrošnju energije osigurava normalno zagrijane prostorije, jedan od fokusa za naredni period treba da budu i projekti energetske efikasnosti. U periodu 2015-2019. su uložena značajna sredstva u energetske efikasnost. Osim Općine, sredstva su obezbijedili i UNDP, GED, Ministarstvo za građenje, prostorno uređenje i zaštitu okoliša USK-a i TIKa, čime su ostvareni efekti u pogledu ušteta u iznosu do 30 % uz obezbjeđenje optimalnih uslova rada. Prioriteti u ovoj oblasti su utopljanje javnih objekata (administrativni objekat Općine Ključ, školski objekti, objekat ZU “Dom zdravlja” Ključ i Društveni dom u MZ Zgon-Crljeni).

Tabela 64: Ulaganja u energetska efikasnost

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Iznos finansijskih ulaganja u energetska efikasnost objekata u općinskom vlasništvu (stanovi, poslovni prostori) u KM	603.146,4	213.871	70.000	55.769,99	245.421

Izvor: Općinski organ uprave

Stanje šumskih eko sistema

Korištenje, zaštita i upravljanje šumskim resursima

U dosadašnjem korištenju šuma, dominantnu ulogu ima proizvodnja i korištenje drvene mase, dok se ostalim mogućnostima korištenja šuma nije poklanjala dovoljna pažnja. Sakupljanje tzv. sporednih šumskih proizvoda (ljekovito bilje, gljive, šumski plodovi, puževi i slično) je neorganizovano.

Šumama i šumskim zemljištem na području općine Ključ gazduje se shodno Zakonu o šumama F BiH (Sl. novine F BiH broj: 20/02).

Šumskim zemljištima upravlja ŠPD „Unsko-sanske šume“ d.o.o. Bosanska Krupa, a za područje općine Ključ Podružnica „Šumarija“ Ključ kao organizaciona jedinica preduzeća.

Tabela 65: Sastav šumskih kultura na području općine Ključ

Kategorije	Društveno vlasništvo	Privatno vlasništvo	Ukupno	
			u ha	u %
Visoke šume	3.232	89	3.321	21,0
Niske šume	5.881	1.194	7.075	44,7
Šikare	2.655	24	2.679	16,9
Goleti	2.120	38	2.158	13,6
Neproduktivne površine	585	-	585	3,7
Ukupno	14.473	1.345	15.818	100

Izvor podataka: Prostorni plan općine Ključ 2006 – 2026. godina - podaci iz 1999. godine

Stanje u period 2017-2019. godina je nepromijenjen. Koristi koje Općina ostvaruje od šuma se izražavaju kroz naknade za korištenje državnih šuma i iznose 133.436,00 KM (2017.), 110.605,00 KM (2018.) i 175.043,00 KM (2019.).

Zaštita kulturno-historijskog naslijeđa

Zaštićeni objekti i područja, broj i kapaciteti ustanova za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa

Sa područja općine Ključ na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj: 33/02) Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH nalaze se 4 spomenika: Stari grad Kamičak (lokalitet Kamičak), Stari grad Ključ, Župna crkva i Gradska crkva – pravoslavna (lokalitet Ključ).

Konzervacija - rekonstrukcija nepokretnih spomenika kulture je u početnoj fazi. Od navedenih objekata konzervacija je izvršena samo na Starom gradu Ključ.

Na području općine Ključ mnogo je veći broj kulturno - historijskih spomenika koje bi tek trebalo valorizovati - nalazišta prahistorijskog doba, nalazišta iz rimskog perioda, nekropole stećaka, period turske uprave 1463 - 1878. godina.

Oblast zaštite kulturno-historijskog naslijeđa u nadležnosti je Federalnog ministarstva kulture i sporta pri kojem je i Zavod za zaštitu spomenika koji obavlja stručne i druge poslove koji pretežno zahtijevaju primjenu stručnih i naučnih metoda rada i usko sarađuje s Komisijom za očuvanje nacionalnih spomenika BiH i Zavodom za zaštitu spomenika Republike Srpske u oblasti zaštite kulturno-historijskog naslijeđa.

Općina Ključ, koliko to mogućnosti dozvoljavaju, brine o Starom gradu kako bi ga stavila u funkciju. Izrađena je projektno tehnička dokumentacija, asfaltiran put do Starog grada Ključ, završeni su platoi

i pješačke staze (Općina je u projektu učestvovala sa 116.568,68 KM), postavljene klupe za odmor i kante za smeće, izgrađen parking prostor, izrađene velika i mala kula, završena ulična rasvjeta. U junu mjesecu 2013. godine započeti su radovi na uređenju platoa ispred Tabora Stari grad Ključ.

Stanje u oblasti okoliša je dobro i na području Općine nema većih zagađivača. U narednom periodu pažnju je potrebno posvetiti prečišćavanju otpadnih voda i povećanju energetske efikasnosti, te očuvanju prirode i historijskog naslijeđa daljim mjerama izgradnje kapaciteta.

Razvojni izazovi i perspektive u segmentu zaštite okoliša

Razvojni izazovi	Razvojne perspektive	Podsektor
Unapređenje komunalnih usluga	Modernizacija vodovodne i unapređenje kanalizacione mreže, uključujući prečišćavanje otpadnih voda, se izdvajaju kao prioriteta za naredni period.	Komunalne usluge, zaštita okoliša
Povećanje energetske efikasnosti	Mjere energetske efikasnosti su potrebne da bi se smanjili troškovi (javna rasvjeta, grijanje) i doprinijelo zaštiti okoliša	Komunalne usluge, zaštita okoliša
Održivo korištenje prirodnih resursa i historijskog naslijeđa	Mjere koje obezbjeđuju održivost u eksploataciji prirodnih resursa, prvenstveno šuma, te očuvanje kulturno-historijskog naslijeđa	Očuvanje okoliša i kulturno-historijskog naslijeđa

h) Analiza budžeta i projekcije sredstava za finansiranje realizacije Strategije razvoja

Ostvarenje prihoda Budžeta općine Ključ u posmatranom periodu bilježi se u rasponu od 3,8 do 5 miliona KM, zavisno od godine. Izvršenje prihoda bilježi konstantan rast, sa izuzetkom 2016. godine kada je iznosilo 3,95 miliona KM. Najznačajnije izvršenje prihoda je bilo u 2019. godini i iznosi 5 miliona KM.

Kretanje i struktura poreskih prihoda

Porezni prihodi u posmatranom vremenskom periodu imaju tendenciju pada u periodu 2015. do 2017. godine, sa 2,35 miliona KM na 2,22 miliona KM, a potom rasta na 2,67 miliona KM u 2019. godini. Neporezni prihodi u posmatranom periodu su najniži u 2016. godini i iznose 1,19 miliona KM, a najviši su u 2018. godini i iznose 1,44 miliona KM, dok su u 2019. godini iznosili 1,41 milion KM.

Prihodi po osnovu namjenskih i nenamjenskih grantovskih sredstava su najniži u 2016. godini i iznose 447 hiljada KM, a najviši su u 2019. godini i iznose 924 hiljade KM.

U poreznim prihodima su najviši prihodi od indirektnih poreza koji su značajno porasli od 2017. godine, a u neporeznim od proračunskih naknada. Poreski prihodi su gotovo dvostruko veći od neporeskih prihoda. Bilježi se rast i drugih poreskih prihoda, od poreza na dohodak i imovine. Zanimljivo je primijetiti da je u periodu 2017-2019. došlo do značajnog pada prosječne plate, a s druge strane su porasli prihodi od poreza na dohodak. U posmatranom periodu ostvareni su veći prihodi i po osnovu grantova viših nivoa vlasti.

Tabela 66: Lista prihoda Općine i njihovo procentualno učešće u ukupnim prihodima

Vrsta prihoda	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
POREZNI PRIHODI (ukupno)	2.357.507,75	2.309.178,27	2.221.099,18	2.461.547,29	2.676.590,75
Porez na dobit pojedinaca i poduzeća	556,61	497,91	319,34	666,23	976,38
Porez na plate	32,69	171,04	52,31	3,99	0
Prorez na imovinu	240.049,36	220.380,15	201.448,34	260.893,71	290.327,05
Porez na dohodak	258.490,84	290.174,62	315.220,40	350.168,02	371.187,41
Indirektni porezi	1.858.263,83	1.797.909,90	1.704.028,17	1.849.815,14	2.013.780,69
Ostali porezi	44,29	41,37	0	0	227,62
Domaći porezi	70,13	3,28	30,62	0,20	91,60

NEPOREZNI PRIHODI (ukupno)	1.204.050,02	1.190.010,14	1.334.765,07	1.445.382	1.415.788,64
Prihodi od nefinansijskih institucija i finansijskih institucija	104.009,74	61.534,50	50.871,70	62.533,19	63.444,05
Ostali prihodi od imovine	1.276,98	1.442,29	1.351,03	1.518,70	2.580,77
Administrativne takse	146.573,84	160.053,58	154.444,45	153.423,68	135.359,15
Komunalne takse	251.996,84	122.628,83	359.294,86	865.433,63	616.454,71
Budžetske naknade	514.418,17	601.069,79	621.488,05	172.286,26	411.090,84
Posebne naknade i takse	141.869,71	182.912,01	113.372,67	137.503,51	131.303,17
Prihodi od vlastitih djelatnosti	38.734,96	31.114,80	27.122,70	17.471,20	14.817,34
Novčane kazne	-	790,00	342,00	1.355,00	160,00
Neplanirane uplate	5.169,78	28.464,34	6.477,61	33.856,83	40.578,61
GRANTOVI (ukupno)	601.141,34	447.180,86	663.816,63	458.376,52	924.458,56
Grantovi od viših nivoa vlasti					
- namjenski	503.313,72	355.315,62	582.910,07	382.800,02	850.191,72
- nenamjenski	97.827,62	91.865,24	80.906,56	75.576,50	74.266,84
PRIHODI (ukupno)	4.162.699,11	3.946.369,27	4.219.680,88	4.365.305,81	5.016.837,95

Izvor: Općinski organ uprave

Najznačajniji projekti koji su realizovani iz namjenskih sredstava su: rekonstrukcija vodovoda, rekonstrukcija kanalizacije, sanacija javne infrastrukture, beneficije socijalne zaštite, alternativni smještaj, manifestacije, sanacija posljedica poplava, sanacija deponije, uređenje rijeka, uređenje šehidskog mezarja, izrada baze podataka katastra, uređenje korita potoka, asfaltiranje, utopljanje, sanacija klizišta, te Industrijska zona na Velagićima.

Tabela 67: Struktura rashoda prema (sintetičkim) glavnim grupama rashoda ekonomske klasifikacije

Vrsta rashoda	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
PLATE I NAKNADE TROŠKOVA ZAPOSLENIH (ukupno)	1.853.171,36	1.811.595,46	1.860.668,23	1.889.531,69	2.124.190,36
Bruto plate	1.469.756,43	1.461.399,57	1.499.592,71	1.514.965,43	1.673.522,64
Naknade troškova zaposlenih i vijećnika	228.263,08	196.353,25	202.488,95	214.596,92	273.893,31
Doprinosi poslodavca i ostali doprinosi	155.151,85	153.842,64	158.586,57	159.969,34	176.774,41
MATERIJALNI IZDACI (ukupno)	637.011,96	591.993,88	616.100,90	614.589,74	1.028.157,66
TEKUĆI GRANTOVI (ukupno)	1.273.452,47	1.475.483,75	1.453.732,27	1.498.654,71	812.108,74
Tekuća rezerva	24.213,97	24.816,21	21.407,38	20.430,86	22.919
Grantovi mjesnim zajednicama	19.160	19.800	20.100	20.100	1.980
Grantovi pojedincima	244.290,19	268.560,01	225.095,64	223.517,66	236.327,51
Grantovi neprofitnim organizacijama	806.482,80	833.695,68	941.103,04	873.126,63	378.965,67
Subvencije JP	164.385,94	253.561,27	225.209,05	252.072,08	128.160,14
Ostali grantovi	14.919,57	75.050,58	20.817,16	109.407,48	43.756,42
KAPITALNI GRANTOVI (ukupno)	416.543,35	393.137,43	478.338,21	201.646,8	84.080,86
Kapitalni grantovi drugim nivoima	20.022,37	35.415,65	0	0	0
Kapitalni grantovi pojedincima	40.849,70	30.890,10	0	0	0
Kapitalni grantovi neprofitnim organ.	343.671,28	326.831,68	478.338,21	201.646,80	84.080,86
Kapitalni grantovi JP	12.000	0	0	0	0
IZDACI ZA KAMATE I OSTALE NAKNADE (ukupno)	-	-	-	-	-
KAPITALNI IZDACI (ukupno)	203.920,49	145.341,19	95.951,43	235.112,49	638.405,19
Nabavka zemljišta	6.308	0	0	0	0
Nabavka građevina	31.007,84	0	0	123.584	80.216
Nabavka opreme	12.498,40	51.342,27	42.832,94	24.454,82	22.747,03
Nabavka stalnih sredstava u obliku prava	58.594,50	93.998,92	49.860,78	994,50	40.419,39
Rekonstrukcija i investiciono održavanje	95.511,75	0	3.257,71	86.079,17	495.022,77
DOZNAKE VANJSKIM KORISNICIMA (ukupno)	0	0	0	0	0
RASHODI / IZDACI UKUPNO	4.384.099,63	4.417.551,71	4.504.791,04	4.439.535,43	4.686.942,81

Izvor: Općinski organ uprave

Može se uočiti povećanje iznosa troškova za plate i materijalne izdatke u 2019. godini, dok je u istoj godini iznos za tekuće grantove smanjen, kao i iznos za kapitalne grantove, a značajno je povećan iznos za kapitalne izdatke. Kapitalni izdaci su najniži u 2017. godini i iznose 96 hiljada KM, a najviši su u 2019. godini i iznose 638 hiljada KM.

Kreditna zaduženost i kreditni potencijal budžeta, odnosno, institucije koja upravlja javnim finansijama na posmatranom području

Raspoloživost finansijskih sredstava je u obzir uzela i zaduženje Općine Ključ. Kada je riječ o finansijskom stanju Općine Ključ, akumulirane obaveze na dan 31.12.2020. godine su u iznosu od 323.690,00 KM. Za servisiranje kreditnih obaveza u narednih 7 godina će biti potrebno godišnje izdvajati oko 20.093,00 KM. U pogledu ostalih mogućih finansijskih obaveza koje mogu uticati na mogućnosti finansiranja Strategije razvoja JLS, najveći rizik se odnosi na moguća nova zaduženja i finansiranje iz eksternih izvora.

Projekcija finansijskih sredstava potrebnih za implementaciju strategije sa izvorima

Od ukupno planiranih sredstava za razvojne prioritete i/ili kapitalne/infrastrukturne investicije u proteklih 5 godina, od 6.793.533,45 KM, realizovano je 2.892.477,44 KM (42,58%). Strukturu planiranih sredstava bilo je predviđeno finansiranje u iznosu od 4.846.909,65 (71,35%) iz budžeta i finansiranje iz eksternih izvora u iznosu od 1.946.623,80 KM (28,65%). Uslijed manje realizacije sredstava iz budžeta, problema sa javnim nabavkama i nepostojanja sluha viših nivoa vlasti prema manjim i nerazvijenim općinama, struktura realizovanih sredstava je značajno izmijenjena u odnosu na inicijalni plan, gdje je 1.122.210,31 KM (38,8 %) ostvareno iz vanjskih izvora, a 1.770.267,13 KM (61,2 %) iz budžeta. Kada je riječ o strukturi finansiranja po oblastima razvoja, u proteklih 5 godina za oblast ekonomskog razvoja izdvojeno je 2.147.327,64 KM (74,24%), za društveni razvoj 282.889,63 KM (9,78 %), a za razvoj okoliša/zaštite životne sredine 462.260,17 KM (15,98%). Zbog poplava, pojave klizišta i priliva sredstava sa viših nivoa vlasti, obim realizacije sredstava je bio značajno veći u oblasti razvoja okoliša/zaštite životne sredine. Isti trend se ne očekuje u narednom periodu.

Procjena finansiranja Strategije razvoja JLS za period 2021-2027. godine pripremljena je uzimajući u obzir (i) trend izdvojenih sredstava u prethodnih 5 godina; (ii) budžet za tekuću godinu i projekcije budžeta (DOB-a) za naredni period (2021-2023. godinu); (iii) očekivana dopunska sredstva iz ostalih eksternih izvora; (iv) očekivani blagi rast prosječnih izdvajanja od 1-3 % godišnje; (v) ograničenja u pogledu akumuliranih obaveza i zaduženosti kao i drugih rizika.

U prethodnih 5 godina (period 2015-2019. godine), za implementaciju razvojnih prioriteta i/ili kapitalnih/infrastrukturnih investicija se ukupno izdvojilo 2.892.477,44 KM iz budžetskih i eksternih izvora, i to prosječno 578.495,488 KM godišnje. Iz budžeta je izdvojeno ukupno 1.770.267,13 KM, godišnje u prosjeku 354.053,426 KM, a iz eksternih izvora 1.122.210,31 KM, prosječno godišnje 224.442,062 KM.

U pogledu budžeta za 2020. godinu, za implementaciju razvojnih prioriteta i/ili kapitalnih/infrastrukturnih investicija, okvirno je predviđeno 939.937,75 KM, dok je iz eksternih izvora predviđeno 1.006.906,00 KM. Na osnovu operativnih evidencija, iz budžeta 2020. je do izrade procjene za ove namjene realizovano 436.085,54 KM te iz eksternih izvora 430.523,42 KM. Ovi podaci ukazuju da je tokom 2020. godine došlo do značajnih izmjena trenda realizacije izdvajanja za finansiranje razvojnih prioriteta i/ili kapitalnih/infrastrukturnih investicija u odnosu na prethodne godine, prvenstveno iz razloga prenosa neutrošenih namjenskih sredstava. U pogledu projekcije DOB-a za 2021-2023. godinu, za kapitalne projekte i ostale investiciono značajne projekte, okvirno je predviđeno 980.000,00 KM (planirano bez prenosa namjenski neutrošenih sredstava).

Ova procjena je pripremljena putem konsultacija ključnih članova Općinskog razvojnog tima i Službe za finansije i trezor te je usaglašena sa Općinskim načelnikom općine Ključ. Procjena će biti korištena kao polazna osnova za pripremu indikativnog okvira finansiranja Strategije razvoja JLS.

Tabela 68: Pregled procjene po glavnim izvorima finansiranja za period 2021-2027. godine

Izvori finansiranja strategije razvoja JLS	Okvirna procjena po godinama							UKUPNO (u KM)
	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	
Iz budžeta JLS (u KM)	621.820	320.000	330.000	350.000	360.000	370.000	370.000	2.721.820
Iz eksternih izvora (kredit, entiteti, kantoni, država, javna preduzeća i privatni izvori) u KM	450.000	557.000	550.000	700.000	800.000	900.000	1.000.000	4.957.000
Iz eksternih izvora (IPA, donatori i ostalo) u KM	449.560	550.000	550.000	600.000	800.000	900.000	1.000.000	4.849.560
UKUPNO (u KM)	1.523.401	1.429.022	1.432.023	1.652.024	1.962.025	2.172.026	2.372.027	12.528.380

Izvor: Općinski organ uprave

Tabela 69: Prijedlog okvirne raspodjele finansiranja po razvojnim oblastima

Ekonomski razvoj	Društveni razvoj	Razvoj okoliša / zaštite životne sredine	Ukupno
3.254.800 KM	3.077.980 KM	6.195.600 KM	12.528.380 KM

Izvor: Općinski organ uprave

Napomene /obrazloženja

Iz Budžeta Općine Ključ	<ul style="list-style-type: none"> - Prihodi od naknada za šume (720.000 KM), 6 godina x 120.000 = 720.000 KM - Prihodi od koncesija (180.000 KM), 6 godina x 30.000 = 180.000 KM - Prihodi od vodnih naknada (210.000 KM), 6 godina x 35.000 = 210.000 KM - Prihodi od akciza (450.000 KM), 6 godina x 75.000 = 450.000 KM - Prihodi od građevinskih naknada i taksa (540.000 KM), 6 godina x 90.000 = 540.000 KM <p>Napomena: Vrijednost izdvajanja iz navedenih prihoda je već unesena u tabeli za 2021. godinu.</p>
Eksterni izvori	<ul style="list-style-type: none"> - Vlada USK (2.390.606 KM) - Vlada F BiH (2.000.000 KM)
Iz eksternih izvora (IPA, donatori i ostalo) u KM	<ul style="list-style-type: none"> - Slovenska razvojna banka - donacija (800.000 KM) za deponiju Peći - Donacija od Svjetske banke do 30% (do 1.200.000 KM) na osnovu dobijenog kredita za vodovod Sanica

Napomene se obavezno unose u slučajevima značajnijih odstupanja „očekivanih“ izvora finansiranja u pojedinim godinama u odnosu na trend ostvarenih izvora finansiranja u proteklom periodu implementacije.

2.2. SWOT analiza i strateško fokusiranje

a) SWOT analiza

SWOT analiza predstavlja alat za procjenu faktora unutrašnjeg i vanjskog okruženja i njihovog uticaja na budući razvoj kako bi se lakše definisala područja strateške intervencije za naredni implementacioni period, gdje se nastoje prepoznati ključne snage i prilike kao pozitivni faktori uticaja, te slabosti i prijetnje kao organičavajući faktori budućeg razvoja. SWOT analiza je data u tabelarnom prikazu:

SWOT ANALIZA	
SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> Kvalitetna komunikacijska povezanost i blizina ključne putne infrastrukture (magistralni i regionalni putevi) Većim dijelom pripremljena prostorno – planska dokumentacija Bogato kulturno-historijsko nasljeđe Transparentne procedure – javne nabave, dodjela građevinskog zemljišta, zakup poslovnih prostora, raspodjela sredstava NVO Vodni potencijal Industrijska zona u Velagićima Potencijal i značaj prerađivačke, odnosno drvne industrije Razvoj ponude za lovni, ribolovni, kao i druge vidove turizama Uslovi za izgradnju objekata malih hidroelektrana na rijeci Sani Izgrađeni objekti primarne zdravstvene zaštite Dobra prostorna raspoređenost školskih objekata Dobra društvena infrastruktura (domovi kulture, fiskulturne sale, sportska igrališta) Veliki broj sportskih klubova u muškoj i ženskoj konkurenciji Razvijen civilni sektor Dobra saradnja lokalne vlasti sa NVO Dobra saradnja lokalne vlasti sa MZ Prirodni potencijali (zemljište) za razvoj poljoprivrede Razvijena stočarska proizvodnja i tradicija u stočarskoj proizvodnji Povoljni klimatski uslovi za razvoj voćarske i povrtlarske proizvodnje Rezerve mineralnih i rudnih nalazišta za eksploataciju (krečnjak, dolomit) Uspostavljena institucionalna saradnja sa dijasporom Povećani smještajni kapaciteti 	<ul style="list-style-type: none"> Nepostojanje adekvatne projektno tehničke dokumentacije (vodovodna mreža, kanalizaciona mreža, energetska efikasnost, putna infrastruktura) Nepostojanje jedinstvenog kanalizacionog sistema sa prečištačima Neadekvatno rješenje/lokacija reciklažnog dvorišta Nesistemska rješenje problema divljih deponija Star, amortizovan i loše održavan (česti kvarovi) vozni park za sakupljanje otpada, Dotrajao vodovodni sistem sa velikim gubicima vode te nedovoljnom zaštitom izvorišta za snabdijevanje pitkom vodom i izraženim problemom bakteriološke ispravnosti vode za piće Veliki izdaci za funkcionisanje javne rasvjete Nedostatak zelenih parkovskih površina Problem pasa lotalica na teritoriji općine Prisustvo sive ekonomije Nepovoljna starosna struktura stanovništva Negativan prirodni priraštaj Negativan migracioni saldo Srednje obrazovanje ne prati potrebe tržišta Veliki broj osoba sa mentalnim zdravstvenim posljedicama Veliki udio osoba sa psihofizičkim invaliditetom u populaciji u Ključu Zastarjela oprema Doma kulture Ograničena sredstva u Budžetu za poticaj društvenog i ekonomskog razvoja Nedovoljna i zastarjela oprema obrazovnih ustanova Nedostatak prerađivačkih kapaciteta u oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije Visok procenat nezaposlenosti Nedovoljno promovisanje općine i privlačenje domaćih i stranih investitora
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> Blizina regionalnih centara, Bihać i Banja Luka Blizina Republike Hrvatske (granični prelaz Strmica) Razvoj saradnje između BiH i Hrvatske te međuopćinske saradnje Očekivani projekti podrške fondova EU 	<ul style="list-style-type: none"> Neadekvatno tretiranje otpada na nivou Kantona Nizak nivo nadležnosti lokalne vlasti u odnosu na kantonalnu, entitetsku i državnu vlast Prirodne nepogode i druge nesreće (poplave, klizišta itd.)

<ul style="list-style-type: none"> • Popularizacija javno-privatnog partnerstva • Razvoj zadugarstva • Mogućnost zapošljavanja osoba sa invaliditetom • Površine poljoprivrednog zemljišta koje nisu privedene namjeni su šanse za razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje • Neiskorišteni objekti koji su u ingerenciji Kantona • Potencijal dijaspore za socio-ekonomski razvoj općine 	<ul style="list-style-type: none"> • Površine pod minama – rubna područja Općine • Neodgovarajuća komunikacija s višim nivoima vlasti radi različitih političkih opcija • Nerazumijevanje nadležnih organa za problem spomenika kulture • Česte izmjene propisa kao i spora implementacija istih • Nepovjerenje dijaspore u političku i ekonomsku situaciju u zemlji
---	---

b) Strateški razvojni pravci – strateško fokusiranje

Strateški pravci razvoja se definišu na osnovu upoređivanja sadašnjeg stanja i kretanja u ključnim oblastima razvoja Općine sa trendovima u širem okruženju, kao i strateškim usmjerenjima sa nivoa Unsko-sanskog kantona, FBiH, ali i BiH, kao i sa Okvirom za ciljeve održivog razvoja u BiH 2030. Pritom se nastoje iskoristiti postojeće prednosti (snage) i raspoložive prilike u regionalnom i globalnom okruženju, s jedne strane, uz nastojanje da se otklone uočene slabosti i bitno ograniči negativan uticaj prijetnji iz okruženja.

U skladu sa opisanim pristupom, odabrani su sljedeći strateški pravci:

1. Kontrolisano koristiti prirodne resurse radi održivog privrednog razvoja, sa posebnim naglaskom na razvoj poljoprivrede, prerađivačke industrije i turizma

Na osnovu provedene analize učinjenog u proteklom petogodišnjem strateškom periodu, općina Ključ treba da se fokusira na razvoj prerađivačke industrije, prvenstveno drvne industrije i industrije građevinskih materijala, korištenjem prirodnih resursa i poljoprivredne proizvodnje kao djelatnosti kojom se velika većina stanovništva bavi, a za koje su uslovi jako dobri. Pored navedenog, razvoj turizma kao grane sa najviše potencijala, sa fokusom na dnevni i vikend turizam, a iskorištavanjem kulturno-historijskog naslijeđa i prirodnih potencijala općine, biće fokus strateških intervencija u narednom sedmogodišnjem periodu. Privredni razvoj ima za cilj otvaranje novih radnih mjesta i novo zapošljavanje, ali i bogatiji društveni život svih stanovnika općine, a veliki doprinos mogu da daju i privrednici iz dijaspore koji nerijetko ulažu u općini Ključ.

2. Unaprijediti uslove života na teritoriji općine kroz razvoj kulture, sporta, nevladinog sektora, ali i javne uprave i zdravstveno-socijalne zaštite

Iako je u prethodnom strateškom periodu došlo do značajnih ulaganja i poboljšanja u ovom sektoru, još uvijek su prisutne potrebe za unapređenjem društvene infrastrukture i usluga, kako bi unaprijedili uslove života stanovništva na teritoriji općine, i na taj način izvršili direktne intervencije na smanjenju negativnog prirodnog priraštaja te ublažili negativan migracioni saldo. Dinamičan privredni napredak je praktično nemoguć bez odgovarajućeg društvenog ambijenta i napretka u sferi tzv. društvene nadgradnje (obrazovanja, zdravstva, kulture i sporta), jer društvene djelatnosti postaju sve važniji generatori novih vrijednosti. Realizacija ovog fokusa može da uključi izgradnju sportske, kulturne i zdravstveno-socijalne infrastrukture, ali i poboljšanje usluga iz ovog sektora, kako za stanovnike općine tako i za brojnu dijasporu.

3. Unapređenje efikasnog upravljanja otpadom i sistema očuvanja zdrave okoline

Unapređenje sistema efikasnijeg upravljanja otpadom i očuvanja zdrave i čiste okoline te smanjenje rizika od prirodnih nepogoda kao što su klizišta, poplave i požari, kojima je općina izložena, treba da budu u fokusu u narednom sedmogodišnjem strateškom periodu, jer iako se u proteklom periodu dosta toga uradilo, još uvijek je pred nama veliki posao da životnu sredinu koja nam je i izvor privrednog razvoja zaštitimo i očuvamo. Težnja u ovom strateškom fokusu je obezbijediti kvalitetno vodosnabdjevanje, ali i odvodnju i prečišćavanje otpadnih voda, kao i adekvatno zbrinjavanje čvrstog otpada da bi lokalna zajednica mogla da iskoristi svoje kulturno-historijsko naslijeđe i prirodna bogatstva u cilju integrisanog razvoja i poboljšanja kvaliteta života građana.

2.3. Vizija razvoja i strateški ciljevi sa indikatorima

a) Vizija razvoja

Vizija predstavlja dugoročno poželjan pravac teritorijalnog razvoja, jasan i privlačan za sve zainteresovane aktere, tako da svako može da podešava svoje ciljeve i aktivnosti prema toj orijentaciji. Imajući u vidu SWOT analizu i strateške razvojne pravce, vizija za period 2021-2027. godine glasi:

VIZIJA RAZVOJA

„Ključ (razvoja) utemeljen na povoljnom poslovnom okruženju, čistoj okolini, te aktivnoj i humanoj društvenoj zajednici“

b) Strateški ciljevi sa indikatorima

Strateški ciljevi su zasnovani na strateškim pravcima i definisani u skladu sa postavljenom vizijom razvoja. Razmatrajući Izvještaj o srednjoročnoj evaluaciji Strategije integriranog lokalnog razvoja općine Ključ može se zaključiti da su sva tri postavljena strateška cilja unutar inicijalno definisanih fokusa i dalje relevantna u odnosu na stvarne potrebe građana i u odnosu na prvobitno definisane probleme i izazove. U prethodnom petogodišnjem periodu nije u potpunosti ostvaren uticaj na inicijalno definisane probleme zbog toga što strateški ciljevi nisu u potpunosti realizovani te postoji potreba da se u procesu revizije Strategije ovi prioriteti sagledaju u odnosu na okolnosti u lokalnoj zajednici i široj okolini. Na temelju prethodno definisanih strateških fokusa definirani su glavni pravci razvoja i upravljanja istim u narednom periodu, u vidu tri strateška cilja koja redom odgovaraju prethodno postavljenim strateškim fokusima:

Strateški ciljevi:

1. Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent
2. Uspostavljen funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga
3. Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline

STRATEŠKI CILJ 1. Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent

Ovaj strateški cilj adresira prvi fokus. Pri izradi SWOT analize utvrđeno je da općina Ključ raspolaže relativno dobro očuvanim prirodnim resursima: zemljištem, vodnim resursima i mineralnim resursima na kojima treba bazirati razvoj općine. Kako navedene resurse treba razumno, racionalno i na najkvalitetniji način eksploatirati, predviđen je cilj da se razvoj općine bazira na kontrolisanom korištenju prirodnih resursa s namjerom da se period korištenja produži, odnosno postigne održiv razvoj koji će podrazumijevati korištenje prednosti koje resursi donose, a istovremeno ih štiti od nekontrolisane eksploatacije i neracionalne upotrebe. Ovaj cilj podrazumijeva da se u potpunosti uspostavi kontrola i monitoring resursa te monitoring eksploatacije putem zakonski definisanih institucija.

Zakonom o poljoprivrednom zemljištu FBiH utvrđen je osnovni princip - upravljanje i raspolaganje poljoprivrednim zemljištem, te je temeljem njega data mogućnost davanja poljoprivrednog zemljišta u državnom vlasništvu pod zakup općinama i kantonima da se ovo prirodno bogatstvo namjenski koristi. Općina Ključ je već započela, a u narednom periodu će nastaviti sa izdavanjem poljoprivrednog zemljišta u državnom vlasništvu pod zakup.

Zakonom o koncesijama FBiH i Zakonom o koncesijama USK uređen je način i uslov pod kojim se domaćim i stranim investitorima mogu dodijeliti koncesije za osiguranje infrastrukture i usluga te eksploatacija prirodnih resursa.

Općina je prostorno-planskom dokumentacijom i Odlukom Općinskog vijeća o utvrđivanju interesa za izgradnju objekata malih hidroelektrana na rijeci Sani na području općine Ključ i uslovima gradnje stvorila predušlove za privlačenje investitora za ulaganje u ovaj segment razvoja. Sve aktivnosti će se voditi u skladu sa zakonskom regulativom kantonalnog i federalnog nivoa.

Imajući u vidu klimatske uslove, kvalitet zemljišta i njegovu raspoloživost te dugogodišnju tradiciju u stočarstvu, neiskorištene mogućnosti za razvoj voćarske i povrtlarske proizvodnje, primarna poljoprivredna proizvodnja i dalje predstavlja jednu od djelatnosti kojom će se baviti veliki broj stanovnika općine Ključ. Općina je iz Budžeta izdvajala i izdvajaoće značajna finansijska sredstva za poticaj primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Primjenom novih tehnologija i transferom znanja, Općina će težiti ka povećanju prinosa i prihoda po jedinici površine/po grlu, koristeći proizvodne faktore koji u međusobnoj kombinaciji daju najbolje ekonomske efekte. Nizom mjera neophodno je usmjeriti razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje na porodičnim gazdinstvima ka intezivnoj, specijalizovanoj, tržišno orijentisanoj proizvodnji, te raditi na uvezivanju proizvođača i prerađivačkih kapaciteta na teritoriji općine.

Na području općine postoje izgrađeni kapaciteti prerađivačke drvne industrije (DI Ključ), koji nisu u funkciji te je potrebno pokrenuti aktivnosti kako bi se okončali pokrenuti stečajni postupci i riješio status takvih firmi.

Strateški izazov predstavlja kreiranje poslovnog okruženja i instrumenata podrške malim i srednjim preduzećima sa posebnim osvrtom na proizvodne djelatnosti uz podršku jačanja poduzetničkog duha stanovništva.

Turistička ponuda općine Ključ nije dovoljno promovisana i ne raspolaže sa dovoljnim brojem sadržaja koji su bitni za turističku ponudu. Potrebno je poduzeti niz mjera i aktivnosti kako bi se stvorili uslovi za razvoj ove tercijalne djelatnosti, jer općina raspolaže značajnim resursima i predispozicijama.

STRATEŠKI CILJ 2. Uspostavljen funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga

Ovaj strateški cilj adresira drugi fokus. U području društvenih djelatnosti uočena je potreba razvoja i poboljšanja zdravstvene, obrazovne, socijalne, kulturne i sportske infrastrukture.

Na području općine organizovana je primarna zdravstvena zaštita, a ostala sekundarna zdravstvena zaštita, bolničko liječenje i tercijarna zdravstvena zaštita je osigurana dijelom u Općoj bolnici u Sanskom Mostu, a dijelom u Kantonalnoj bolnici Bihać. Sa navedenim zdravstvenim ustanovama zaključen je Sporazum o određivanju zdravstvenih usluga sekundarnog nivoa, ali je njegova primjena ukazala na određene probleme i poteškoće. Stoga je neophodno raditi na kadrovskom jačanju i tehničkom osposobljavanju ZU Doma zdravlja Ključ kako bi građani imali što kvalitetniju primarnu zdravstvenu zaštitu.

Također, Općina je strateški opredijeljena ka povećanju brige o marginalizovanim grupama stanovnika. Pri Domu zdravlja djeluje i Centar za fizikalnu medicinu i Centar za mentalno zdravlje čiji se broj korisnika konstantno povećava i to će biti jedan od fokusa daljeg djelovanja.

Kada je u pitanju infrastruktura vezana za obrazovne, kulturne i sportske institucije, možemo konstatovati da su kapaciteti zadovoljavajući, ali su neophodna ulaganja u osavremenjavanje istih i u okviru njih poboljšavanje uslova za rad.

Raznolikost i bogatstvo tradicije kulturno-historijske baštine uz povezivanje civilnog i javnog sektora smjernice su razvoja društvenog života.

Ključ raspolaže bogatom kulturno-historijskom baštinom koju treba adekvatno prezentovati, iskoristiti i stvoriti na taj način, uz razvoj uslužnih djelatnosti, dobre pretpostavke za razvoj turizma.

Indikatori ostvarenosti cilja jesu zaustavljanje negativnih demografskih pokazatelja i ukupno povećanje kvaliteta društvenog života i odmora u općini Ključ.

STRATEŠKI CILJ 3. Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline

Ovaj strateški cilj adresira treći fokus. Iako područje općine Ključ, sa svojim šumama, bogatstvom vodotoka, lijepom prirodom, u principu ima sve preduslove da se smatra zdravom i ekološki čistom sredinom, nekvalitetno ili nikako riješena pitanja zaštite okoliša mogu dovesti do ugrožavanja okoliša. U tom smislu je potrebno preduzeti sve neophodne mjere na očuvanju i zaštiti okoliša čime će se istovremeno stvoriti uslovi za razvijanje i afirmaciju turističkih potencijala općine Ključ.

U pogledu zbrinjavanja čvrstog otpada osnovni cilj bi bio: uspostaviti sistem za integralno upravljanje otpadom i infrastrukturu za cjelovit sistem upravljanja otpadom. Pri tome posebnu pažnju treba posvetiti slijedećem: saniranje i eliminisanje „divljih“ odlagališta, izgradnja kantonalne deponije u

skladu sa važećim svjetskim standardima, sanacija i rekultivacija općinskih deponija te njihovo postepeno ukidanje.

Unapređenje komunalne infrastrukture treba da prati potrebe stanovništva općine Ključ uz strogo poštivanje usmjerenja i okvira zacrtanih prostorno-planskom dokumentacijom. Dugoročno, kroz zaštitu izvorišta, sanaciju i rekonstrukciju postojećih vodovodnih sistema, a u cilju smanjenja gubitaka u mreži, potrebno je osigurati stanovništvu općine dovoljne količine zdravstveno ispravne vode za piće. Također, potrebno je težiti da što više područja u općini zbrinjavaju svoje otpadne vode na ekološki prihvatljiv način izgradnjom separatora po mjesnim zajednicama.

Implementacijom projekata energetske efikasnosti, potrebno je raditi na smanjenju udjela korištenja obnovljivih izvora energije, čijom primjenom se smanjuje emisija ugljičnog dioksida (CO₂) i na taj način doprinosi zaštiti okoliša.

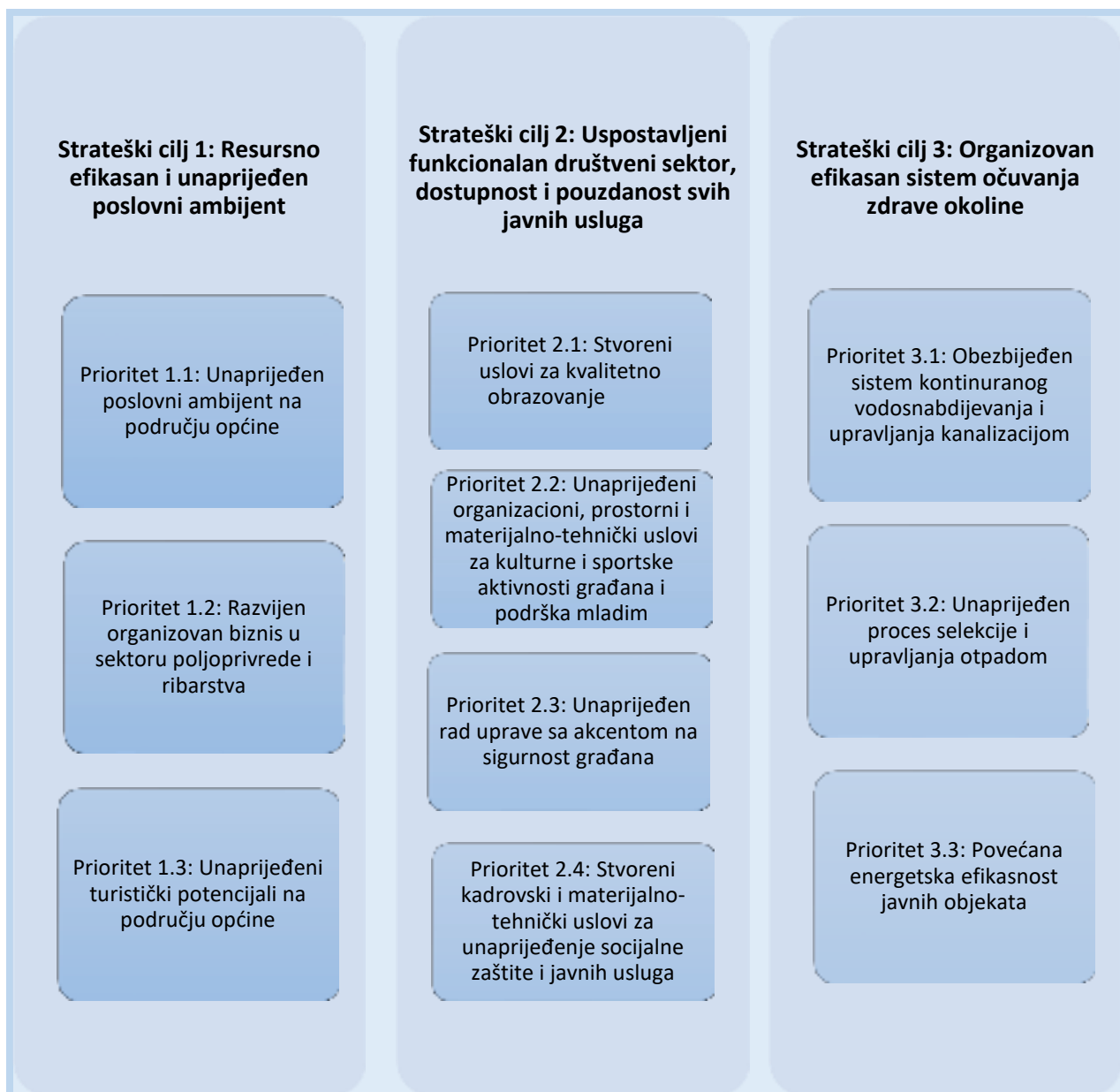
Napredak u ostvarivanju definisanih strateških ciljeva može da se mjeri putem indikatora koji su predstavljeni u sljedećoj tabeli. Radi se o indikatorima koji pokazuju pretpostavljeni uticaj uspješne realizacije strategije razvoja, a koji su usklađeni i/ili preuzeti sa višeg nivoa vlasti (Federalne strategije razvoja 2021-2027).

Za svaki indikator definisana je polazna i ciljna vrijednost.

Strateški ciljevi	Indikatori uticaja	Polazna vrijednost 2019.	Ciljna vrijednost 2027.
Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent	Procenat povećanja broja zaposlenih u privredi i poljoprivredi	0	20%
	Procenat povećanja prihoda od poljoprivrede	0	10%
	Povećanje prihoda od turizma	0	20%
Uspostavljen funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga	Budžetska izdvajanja za obrazovanje, kulturu i sport povećana za 20%	208.550 KM	250.000 KM
	Uključenost djece sa poteškoćama u razvoju u program osnovnoškolskog obrazovanja	85%	100%
	Procenat lica u stanju socijalne potrebe uključenih u neki vid socio-inkluzivnog programa	25%	50%
Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline	Procenat stanovništva I drugih korisnika obezbijeđen redovno kontrolisanom, bakteriološki I hemijski ispravnom vodom za piće	85%	95%
	Prostor općine pokriven odvozom komunalnog otpada	97%	100%
	Smanjenje troškova nabavke energenata za zagrijavanje javnih objekata	0%	20%

3. PRIORITETI I MJERE SA INDIKATORIMA

Pregled prioriteta po strateškim ciljevima

3.1. Prioriteti za Strateški cilj 1

STRATEŠKI CILJ 1 Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent	Indikator (krajnjeg rezultata)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Prioriteti			
Prioritet 1.1. Unaprijeđen poslovni ambijent na području općine	Broj zaposlenih / nezaposlenih	1586/1819	1786/1419
	Broj privrednih subjekata (pravnih lica)	278	293

	Procenat izloženih podataka katastra nekretnina	35%	100%
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
1.1.1. Poboljšanje uslova privrednog razvoja			
1.1.2. Poslovno-investiciona saradnja sa dijasporom			
Prioritet 1.2. Razvijen organizovan biznis u sektoru poljoprivrede i ribarstva	Procenat povećanja plasmata poljoprivrednih proizvoda	0%	15%
	Broj poljoprivrednih gazdinstava	854	880
	Broj pravnih lica u sektoru ribarstva	1	3
	Broj registrovanih djelatnosti u poljoprivredi na području općine Ključ	60	80
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
1.2.1. Unapređenje sektora poljoprivrede i ribarstva			
Prioritet 1.3. Unaprijeđeni turistički potencijali na području općine	Broj turista na teritoriji općine	751	2250
	Broj noćenja u općini Ključ	1370	4110
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
1.3.1. Razvoj turističkih sadržaja			
1.3.2. Razvoj turističke infrastrukture			

3.1.1 Opis mjera za Prioritet 1.1.

3.1.1.1. Poboljšanje uslova privrednog razvoja

Mjerom će se osigurati i poboljšati uslovi za dalji privredni razvoj kroz realizaciju uređenja putnih pravaca (sanacija i modernizacija), proširenjem i uređenjem poslovnih zona kao i izlaganjem podataka katastra nekretnina.

3.1.1.2. Poslovno-investiciona saradnja sa dijasporom

Mjera ima za cilj ostvarenje i dalji razvoj kontinuirane institucionalne komunikacije i izgradnje povjerenja sa dijasporom te uključivanje dijaspore u razvojne programe lokalne samouprave, uključujući organizaciju Dana dijaspore kao poslovno-investicionog foruma i aktivnosti u okviru inicijative Info dijaspora.

3.1.2 Opis mjera za Prioritet 1.2.

3.1.2.1. Unapređenje sektora poljoprivrede i ribarstva

U cilju unaprijeđenja sektora poljoprivrede i ribarstva definisano je više okvirnih područja djelovanja. Stavljajući neobrađene poljoprivredne površine u funkciju proizvodnje povrća i voća, uz povećanje prinosa po jedinici površine na usitnjenim posjedima, šansa je za angažovanje nezaposlene radne snage i stvaranje dodatnih prihoda najugroženijim kategorijama stanovništva. Sve aktivnosti zahtijevaju stručan nadzor, pomoć, edukaciju i optimalnu primjenu neophodnih agrotehničkih mjera, ali i ispitivanje tržišta i ugovaranje otkupa proizvoda. Rekonstrukcijom i opremanjem sportsko-rekreativne atrakcije Hanlovske vrele, pored obogaćivanja ribljeg fonda, educirajući se djeluje u segmentu kulture zaštite voda, doprinosi se povećanju posjeta rijekama i uopšte općini te se dodaje turistička atrakcija više na ovom prostoru. Organizovaniji pristup uticaće na razvijanje biznisa ne samo u navedenim sektorima, već i svim drugima koji su usko povezani. Inicijative obuhvataju

formiranje Opće zemljirodničke zadruge OZZ, podizanje plastenika, podizanje voćnjaka drvenastog voća, te poboljšanje kulture očuvanja voda i sportsko-rekreativnih aktivosti.

3.1.3 Opis mjera za Prioritet 1.3.

3.1.3.1. Razvoj turističkih sadržaja

Općina Ključ sa svojim prirodnim položajem, prometnom povezanošću, vrijednom kulturno-historijskom i prirodnom baštinom, te sa svim ostalim turističkim resursima, ipak nema izgrađenu turističku tradiciju. Neophodno je, u cilju dugoročnog planiranja razvoja turizma, raditi na razvoju turističkih sadržaja i iste promovirati u skladu sa raspoloživim načinima i mogućnostima vremena, pa ova mjera obuhvata izradu plana korištenja kompleksa Stari grad Ključ i izradu promotivnog materijala turističke ponude općine Ključ.

3.1.3.2. Razvoj turističke infrastrukture

Na području općine Ključ egzistira više udruženja ljubitelja prirode i zdravog stila života. Sva ta udruženja imaju odgovarajuću konekciju i sa udruženjima širom države, ali i sa pojedincima u BiH i dijaspori. Međutim, organizovan pristup i uslovi smještaja i ponude nisu na odgovarajućem nivou. Kako bi broj posjeta turističkim destinacijama Ključa poprimio veće razmjere, neophodno je uraditi značajniji iskorak u razvoju turističke infrastrukture i sadržaja. Ova mjera, odnosno njena realizacija, upravo korespondira sa očekivanim krajnjim rezultatima, a to su duže zadržavanje gostiju u Ključu, povećanje broja noćenja i uopšte, povećanje broja turista i obuhvata razvoj planinarskog i razvoj ribolovnog turizma, te urbanističko uređenje gradske jezgre.

3.2. Prioriteti za Strateški cilj 2

STRATEŠKI CILJ 2			
Uspostavljen funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga	Indikator (krajnjeg rezultata)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Prioriteti			
Prioritet 2.1. Stvoreni uslovi za kvalitetno obrazovanje	Prosječna ocjena iz nastavnih predmeta u školama	3,1	3,8
	Broj mladih obuhvaćenih neformalnim obrazovanjem	30	150
	Broj anketa provedenih o zadovoljstvu uslovima rada u školama	0	5
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.1.1. Unapređenje obrazovne infrastrukture			
Prioritet 2.2. Unaprijeđeni organizacioni, prostorni i materijalno-tehnički uslovi za kulturne i sportske aktivnosti građana i podrška mladim	Broj sportista	700	750
	Broj posjetilaca kulturno-sportskih događaja	13 000	17 000
	Broj polaznike ljetne škole	0	100
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.2.1. Razvoj sporta			
2.2.2. Razvoj kulture			

2.2.3. Podrška mladim			
Prioritet 2.3. Unaprijeđen rad uprave s akcentom na sigurnost građana	Procenat smanjenja vremena potrebnog za izlazak na intervenciju	0	20%
	Broj pasa lualica	250	100
	Ocjena zadovoljstva korisnika javnih usluga na osnovu ankete (skala 1-5)	nemamo podatak	najmanje 3
	Stepen rizika od elementarnih nepogoda i drugih nesreća po matrici procjene „vjerovatnoća-posljedice“	3-5	1-3
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.3.1. Poboljšanje sigurnosti građana			
Prioritet 2.4. Stvoreni kadrovski i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga	Procenat povećanja zadovoljstva korisnika usluga efikasnošću javne uprave	0	10%
	Procenat socijalno-ugorženih osoba obuhvaćenih različitim vidovima podrške u lokalnoj zajednici	50%	90%
	Povećanje stepena zadovoljstva korisnika zdravstvenih usluga	0	20%
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
2.4.1. Unapređenje uprave			
2.4.2. Uspostava novih vidova podrške socijalno ugroženima			
2.4.3. Izgradnja socijalne infrastrukture			
2.4.4. Unapređenje efikasnosti u pružanju zdravstvenih usluga			

3.2.1 Opis mjera za Prioritet 2.1.

3.2.1.1. Unapređenje obrazovne infrastrukture

U cilju obezbjeđenja povoljnih uslova za rad učenika i zaposlenih u oblasti obrazovanja, podizanja kvaliteta edukacije, ne samo u zoni formalnog obrazovanja, već i neformalnog, od kojeg će cjelokupna lokalna zajednica imati koristi, fokus je na strateškim aktivnostima, odnosno okvirnim područja djelovanja koja obuhvataju opremanje kabineta u OŠ „Ključ“, opremanje učionice za djecu sa posebnim potrebama (OŠ Ključ), adaptaciju i sanaciju potkrovnog dijela Stare gimnazije iz austro-ugarskog perioda, rekonstrukciju objekta OŠ „Sanica“, te izgradnju školske računarske infrastrukture (mreže) u MSŠ „Profesor Omer Filipović“ Ključ.

3.2.2 Opis mjera za Prioritet 2.2.

3.2.2.1. Razvoj sporta

Mjera je usmjerena na razvoj i promociju sporta, odnosno stvaranje prostornih uslova za bavljenje sportskim aktivnostima, ali i osposobljavanje kadrova koji će svoje znanje iz ove oblasti prenositi na druge, prvenstveno na mlađu populaciju, te obuhvata edukaciju i licenciranje trenera i izgradnju i uređenje terena za rekreaciju na području općine Ključ.

3.2.2.2. Razvoj kulture

Mjera obuhvata nekoliko inicijativa usmjerenih na unapređenje stanja u oblasti kulture. Realizacijom projekta „Rekonstrukcija velike sale Doma kulture“ stvorili bi se bolji uslovi rada

uposlenika, poboljšao kvalitet usluga, a posebno bi se poboljšali uslovi rada stalnih korisnika, te stvorila ugodnija atmosfera za posjetioce, a samim tim i povećan broj posjetilaca. Uređenjem Muzejske zbirke i uređenjem i opremanjem bosanske sobe kao dijela Muzejske zbirke Ključ uradila bi se konzervacija i valorizacija postojećih eksponata te bi bila urađena postavka po pravilima struke. Veliki broj građana rođenih u Ključu trenutno živi i radi van granica Bosne i Hercegovine. Također, danas već imamo i treću generaciju rođenih u inostranstvu. Stoga je izražena namjera da se ove grupe povežu putem projekta „Upoznaj svoje korijene“ kroz komunikaciju sa njihovim vršnjacima u Ključu, kroz edukacije i radionice u kojima bi bili upoznati sa jezikom, historijom, kulturom, običajima i tradicijom BiH.

3.2.2.3. Podrška mladim

Ova mjera označava početak uspostave systemske brige prema mladima, s obzirom da se mladi nalaze u međusektorskom vakuumu, koja će omogućiti održivost, a samim tim i nove ideje i veću uključenost mladih u procese donošenja odluka i njihovog ravnopravnog članstva u lokalnoj zajednici i obuhvata podršku Vijeću mladih Ključ i drugim formalnim i neformalnim omladinskim grupama.

3.2.3 Opis mjera za Prioritet 2.3.

3.2.3.1. Poboljšanje sigurnosti građana

Analizirajući prethodni period i pojave koje su doprinijele ugrožavanju sigurnosti građana, uvidjeli smo da stanje nije alarmantno, ali postoji veliko polje mjera koje se mogu poduzeti kako bi se poboljšala sigurnost građana, posebno u području sprečavanja ugroženosti od prirodnih nesreća (vatre, poplave i sl.) i nesigurnosti zbog većeg prisustva pasa lualica na ulicama, pa mjera obuhvata opremanje i obuku vatrogasaca vatrogasne jedinice općine Ključ, zbrinjavanje pasa lualica na području općine Ključ i uređenje i zaštitu obala i korita rijeka Sane i Sanice, te modernizaciju i izgradnju javne gradske rasvjete.

3.2.4 Opis mjera za Prioritet 2.4.

3.2.4.1. Unapređenje uprave

Da bi se ekonomičnije i systemski funkcionalnije djelovalo, neophodno je stvoriti kadrovske i materijalno-tehničke uslove za unaprijeđenje javnih usluga kako bi se doprinijelo bržem i efikasnijem pružanju usluga građanima, pa ova mjera uključuje e-kancelarijsko poslovanje i uređenje sale Općinskog vijeća općine Ključ.

3.2.4.2. Uspostava novih vidova podrške socijalno ugroženima

Ovom mjerom se nastoji uspostaviti održiv sistem pružanja stručne pomoći, prije svega, disfunkcionalnim porodicama, maloljetnoj djeci neprihvatljivog ponašanja, te osobama treće životne dobi bez adekvatnog porodičnog staranja, primjenom metoda profesionalnog socijalnog rada. U konačnici, stvoriće se kadrovski i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga, pa prema tome mjera obuhvata podršku disfunkcionalnim porodicama, suzbijanje društveno neprihvatljivog ponašanja kod maloljetne djece, te patronažnu službu pomoći osobama treće životne dobi bez porodičnog staranja.

3.2.4.3. Izgradnja socijalne infrastrukture

Provođenjem ove mjere doprinijelo bi se izgradnji socijalne infrastrukture i stvaranju uslova za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga. Ovo se, prije svega, odnosi na poboljšanje statusa marginaliziranih osoba na području općine Ključ, pronalaženje rješenja jedinstvenog prostora koji bi služio kao Dom za privremeni smještaj žrtava nasilja, djece i mladih u različitim stanjima socijalne potrebe sa resursnim centrom za psihosocijalno osnaživanje žrtava i usavršavanje profesionalaca, kao i osnivanje Novog gradskog groblja sa svom uređenom infrastrukturom.

3.2.4.4. Unapređenje efikasnosti u pružanju zdravstvenih usluga

Aktivnosti u sklopu ove mjere uključuju osposobljavanje objekta Centra za mentalno zdravlje Ključ koji se nalazi u sastavu ZU „Dom zdravlja“ Ključ. Osoblje Centra za mentalno zdravlje Ključ je prošlo niz edukacija iz oblasti prevencije mentalnih poremećaja, pomoći vulnerabilnim skupinama, promocije mentalnog zdravlja i potrebno je, u skladu sa tim, obezbijediti i tehničke

uslove izvođenja istih. Potrebno je nabaviti RTG aparat, pogotovo sad u uslovima pandemije koronavirusa covid-19. RTG aparat koji trenutno posjeduje zdravstvena ustanova je starijeg datuma proizvodnje i ne može odgovoriti zahtjevima u pogledu kvaliteta snimka, blagovremenosti i efikasnosti u pružanju ove zdravstvene usluge. Takođe, zaštita i sigurnost jedan je od preduslova za pružanje zdravstvene zaštite, a što se ne može reći za trenutne uslove rada u prostorijama Službe fizikalne medicine i rehabilitacije koja je, uslijed posljedica zemljotresa, oštećena i nije u funkciji. Neophodno je ovu situaciju popraviti i omogućiti sigurnost boravka i rada u službi.

3.3. Prioriteti za Strateški cilj 3

STRATEŠKI CILJ 3			
Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline	Indikator (krajnjeg rezultata)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Prioriteti			
Prioritet 3.1. Obezbijeđen sistem kontinuiranog vodosnabdjevanja i upravljanja kanalizacijom	Gubici u vodovodnoj mreži	62%	55%
	Broj priključenih novih korisnika (privrednih subjekata i domaćinstava) na kanalizacioni sistem	0	500
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
3.1.1. Razvoj sistema vodosnabdjevanja			
3.1.2. Razvoj kanalizacionog sistema			
Prioritet 3.2. Unaprijeđen proces selekcije i upravljanja otpadom	Broj registrovanih divljih deponija prema evidenciji općinske uprave	20	6
	Prihodi od plasiranja sortiranog smeća	2%	12%
	Smanjenje količine otpada koja se trajno odlaže na deponiji	98%	88%
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
3.2.1. Izgradnja kapaciteta za zbrinjavanje komunalnog otpada			
3.2.2. Izgradnja kapaciteta za sortiranje komunalnog otpada			
Prioritet 3.3. Povećana energetska efikasnost javnih objekata	Broj javnih objekata koji ispunjavaju kriterije principa energetske efikasnosti	2	6
	Ušteda energije na javnim objektima	0	20%
PRIPADAJUĆE MJERE ZA REALIZACIJU PRIORITETA			
3.3.1. Program ušteda u javnom sektora			

3.3.1 Opis mjera za Prioritet 3.1.

3.3.1.1. Razvoj sistema vodosnabdjevanja

Stanovništvo općine Ključ se snabdijeva vodom iz gradskog vodovodnog sistema Ključ i lokalnih/mjesnih vodovodnih sistema. Sistem snabdjevanja vodom je funkcionalan, a u narednom periodu će se naponi usmjeriti na obezbjeđenje ove usluge za stanovništvo koje još nema kvalitetno riješenu opskrbu vodom, ali i na rekonstrukciju dotrajale mreže, kako bi se smanjili gubici vode i kvarovi, gdje je potrebna i oprema za detekciju kvarova, pa prema tome mjera obuhvata izgradnju i rekonstrukciju vodovodnih sistema na teritoriji opštine Ključ, izradu studijske i projektne dokumentacije i izgradnju novog dovodnog cjevovoda sa izvorišta Okašnica do pumpne stanice Palež gradskog vodovodnog sistema Ključ.

3.3.1.2. Razvoj kanalizacionog sistema

Postojeća kanalizaciona mreža na cijeloj teritoriji općine je većim dijelom građena neplanski, paralelno sa razvojem naselja, mješovitog je tipa i otpadne vode se ispuštaju u najbliže vodotoke bez prethodnog tretmana. Naseljeno područje općine Ključ, zbog sadašnjeg stanja izgrađenosti kanalizacione mreže i generalno neriješenog prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda, ozbiljan je zagađivač, stvara neprijatnosti po život i ugrožava zdravlje građana. Općina Ključ već posjeduje Idejni projekat primarne kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda općine Ključ, kao i reviziju tog projekta, ali nedostaje Glavni projekat primarne kanalizacione mreže i postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda općine Ključ, kao i sistemski pristup rješavanja prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda na cijelom lokalitetu, kao i upravljanje kanalizacijom, pa ova mjera obuhvata izgradnju kanalizacionog sistema na teritoriji općine Ključ, izradu projektne dokumentacije i natkrivanje kanala potoka Ižnica, te izradu Glavnog projekta primarne kanalizacione mreže i postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda općine Ključ.

3.3.2 Opis mjera za Prioritet 3.2.

3.3.2.1. Izgradnja kapaciteta za zbrinjavanje komunalnog otpada

Trenutna situacija u sferi upravljanja otpadom nije zadovoljavajuća. Kamioni za sakupljanje otpada su stari, odavno amortizovani i često u kvaru. Oprema je također zastarjela, a preduzeće i ne posjeduje noviju opremu. Potrebno je organizovati dobro osposobljeno komunalno preduzeće za sakupljanje i tretiranje otpada koje će biti u stanju uraditi slijedeće aktivnosti: sanirati divlje deponije, u potpunosti pokriti domaćinstva redovnim odvozom otpada, održavati javne površine, lokalne puteve u ljetnom i zimskom periodu, ali i raditi edukacije, volonterske akcije i podizati svijest građana na temu zaštite okoline. Nabavkom i stavljanjem u funkciju nove opreme i vozila dobiće se dobro tehnički opremljeno komunalno preduzeće, unaprijeđen proces upravljanja otpadom, povećani prihodi komunalnog preduzeća od upravljanja otpadom i zajedničke komunalne potrošnje i u konačnici čista i zdrava okolina, pa prema tome mjera obuhvata jačanje tehničkih kapaciteta komunalnog preduzeća i čišćenje onečišćenih površina divljih deponija smeća.

3.3.2.2. Izgradnja kapaciteta za sortiranje komunalnog otpada

Deponija otpada u Ključu je neuređena i kao takva ima karakteristike kontrolisane „divlje deponije“. Ovakvo stanje deponije zahtjeva intervencije i obezbjeđivanje uslova trajnog deponovanja komunalnog otpada. Općina Ključ nastoji odgovoriti propisanim zahtjevima u pogledu sanacije negativnog uticaja koji deponija ima na zdravlje ljudi i okoliša, te namjerava poduzeti propisane mjere radi sprječavanja nastajanja otpada, utvrditi metode tretmana otpada (odvojeno prikupljanje komunalnog otpada), te dati konkretan plan za poboljšanje stanja postojeće deponije, po fazama, na ekološki ispravan način, koji će umanjiti negativan uticaj na okoliš i zdravlje ljudi i na ovaj način učestvovati u uspostavi sistema savremenog koncepta rješavanja problematike zbrinjavanja otpada u Federaciji BiH, odnosno cijeloj Bosni i Hercegovini. U skladu sa navedenim, mjera obuhvata sanaciju deponije PEĆI i instalaciju sortirne linije za miješani komunalni otpad, izgradnju niša (mikro lokacija za kontejnere za odvojeno prikupljanje komunalnog otpada) i nabavku kontejnera na području općine Ključ.

3.3.3 Opis mjera za Prioritet 3.3.

3.3.3.1. Program ušteda u javnom sektora

Cilj ove mjere je obezbjeđenje optimalnih uslova rada tokom korištenja i prisutnosti unutar objekata, smanjenje emisija stakleničkih plinova, smanjenje potrošnje električne energije, minimiziranje toplotnih gubitaka, te postizanje zadovoljavajuće energetske efikasnosti, odnosno ušteda u javnom sektoru. U skladu s tim, mjera uključuje utopljavanje školskih objekata, uređenje administrativnog objekta Jedinog općinskog organa uprave općine Ključ u cilju postizanja energetske efikasnosti, utopljavanje prostorija Društvenog doma u Zgonu, utopljavanje centralne zgrade ZU „Dom zdravlja“ Ključ i zamjenu postojeće stolarije, te zamjenu krova COVID ambulante.

4. STRATEŠKI PROJEKTI

1. Uređenje postojeće i uspostavljanje novih poslovnih zona

Ovaj ključni strateški projekat je od strateškog značaja za općinu Ključ te je usmjeren na privlačenje domaćih i stranih investicija, na razvoj MSP i kreiranje novih radnih mjesta, a što bi imalo pozitivan uticaj i na zaustavljanje iseljavanja stanovništva općine u zemlje EU.

Projekat se odnosi na otkup i uređenje zemljišta od strane Općine, te prodaju investitorima pod povoljnim uslovima, i to:

- Proširenje i uređenje Industrijske zone u Velagićima,
- Lokacija DI „Ključ“,
- Lokacija pored DI „Sanica“,
- Industrijska zona „Busije“,
- Industrijska zona na Zgonu, pored tvornice „Prevent Home“,
- Zona (lokacija) za zbrinjavanje građevinskog otpada, u skladu sa zakonskim okvirom, koja treba da se koristi uz adekvatno upravljanje i nadzor.

Ovim projektom je planiran otkup novog zemljišta, uređenje postojećeg stanja, izrada projektno-tehničke dokumentacije i izgradnja infrastrukture (saobraćajnice, električna struja, voda, kanalizaciona i oborinska odvodnja, mobilne usluge), dakle, stvaranje povoljnih uslova za povećanje broja malih i srednjih preduzeća i ukupni privredni razvoj.

Ukupna procijenjena vrijednost ovog projekta je: 1.500.000,00 KM

Ovaj projekat je direktno vezan i doprinjet će implementaciji Strateškog cilja br.1. Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent.

2. Unapređenje sektora zdravstva

U cilju unaprijeđenja usluga u zdravstvenom sektoru i povećanje efikasnosti u pružanju zdravstvenih usluga, poduzećemo intervencije koje se odnose na rekonstrukciju, sanaciju i adaptaciju objekata kao i nabavku adekvatne medicinske opreme. U tom smislu bismo izvršili: utopljavanje centralne zgrade ZU „Dom zdravlja“ Ključ i zamjenu postojeće stolarije, zamjenu krova COVID ambulante, adaptaciju prostorija Službe fizikalne medicine i rehabilitacije te nabavku medicinske opreme, prije svega RTG aparata.

Ukupna procijenjena vrijednost ovog projekta je: 510.000,00 KM

Ovaj projekat je direktno vezan i doprinjet će implementaciji Strateškog cilja br.2. Uspostavljen funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga.

3. Izgradnja i rekonstrukcija vodovodnih sistema na teritoriji općine Ključ

Ovim ključnim strateškim projektom će se direktno uticati na smanjenje gubitaka vode i kvarova na vodovodnom sistemu što će dugoročno pozitivno uticati na rješenje vodosnabdijevanja stanovnika općine Ključ.

Kroz projektne aktivnosti će se planirati izvođenje radova na rekonstrukciji i izgradnji na nekoliko lokacija, prije svega:

- 1) Izgradnja sistema za povećanje pritiska u naselju Egrlići,
- 2) Izgradnja sistema za povećanje pritiska u naselju Raković - MZ Humići,
- 3) Rekonstrukcija vodovoda MZ Biljani,
- 4) Rekonstrukcija vodovoda Gornji Kamičak - MZ Kamičak,
- 5) Izgradnja gravitacionog potisnog cjevovoda sa rezervoara Trebunj za naselje Šljivari u MZ Donja Sanica sa priključkom za nastavak izgradnje cjevovoda u MZ Biljani,
- 6) Izgradnja sistema za područje od naselja Rudenice do naselja Velečevo.

Ovo ne isključuje i neophodne radove na drugim lokacijama gdje se javi problem sa vodosnabdijevanjem. Izgradnjom sistema stanovništvu bi se osigurala voda za piće koja je kontrolisana, higijensko-epidemiološki potpuno ispravna i u dovoljnim količinama.

Ukupna procijenjena vrijednost projekta: 600.000,00 KM

Ovaj projekat je direktno vezan i doprinjet će implementaciji Strateškog cilja br.3. Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline.

4. Izrada projektne dokumentacije i natkrivanje kanala potoka Ižnica

Ovim ključnim strateškim projektom će se riješiti problem otvorenog glavnog kolektora fekalne kanalizacije gradskog naselja Ključ, a time i neprijatnosti po život i zdravlje građana, te urediti novoplanirana gradska saobraćajnica preko riješenog kolektora radi bržeg i boljeg saobraćajnog prometa kroz grad Ključ i preduslov izgradnje planiranih objekata prema važećem Urbanističkom planu grada Ključa.

Ukupna procijenjena vrijednost projekta: 700.000,00 KM

Ovaj projekat je direktno vezan i doprinjet će implementaciji Strateškog cilja br.3. Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline.

5. Sanacija deponije Peći i instalacija sortirne linije za miješani komunalni otpad

Da bi se realizovali postavljeni ciljevi i implementirali predviđeni zadaci neophodno je izvršiti brojne aktivnosti na samoj lokaciji deponije "Peći", te je stoga najbolje projekat implementirati kroz dvije faze:

1. faza:

- Izgraditi plohe za prihvatanje novog otpada,
- Izgraditi sistem za prihvatanje i tretman procjednih voda,
- Izgraditi sistem za otplinjavanje deponije i tretman deponijskog plina,
- Urediti površine na kojima će se vršiti privremeno deponovanje selekcionisanog otpada (metal, stare gume, staklo, papir, plastika...), kao i prostor za privremeno deponovanje opasnog otpada iz domaćinstava (baterije, akumulatori, lijekovi, motorna ulja, elektro-otpad...),
- Urediti prostor za kompostanu za zeleni otpad,
- Izgraditi prateću infrastrukturu (prilazni put i unutrašnje komunikacije, parkiralište...), prostor za rad i boravak radnika sa sanitarijama, portirnicu, kolsku vagu, prostor za pranje vozila, ogradu, sistem odvodnje površinskih voda, ozelenjavanje površina itd.,

- Izgraditi sistem protivpožarne zaštite,
- Provesti odgovarajući monitoring,
- Provesti sve druge mjere i radnje koje osiguravaju uspješno upravljanje komunalnim otpadom.

Druga faza se odnosi na opremanje sortirnice na deponiji "Peći", što će biti i definisano po završetku 1. faze (specifikacija opreme koja se treba nabaviti sa svom ostalom pratećom dokumentacijom).

Ovom Strategijom smo predvidjeli rješavanje samo 1. faze.

Ukupna procijenjena vrijednost projekta: 2.100.000,00 KM

Ovaj projekat je direktno vezan i doprinjet će implementaciji Strateškog cilja br.3. Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline.

5. USKLAĐENOST STRATEŠKIH DOKUMENATA

U fazi izrade strateške platforme se priprema pregled strateških dokumenata istih i viših nivoa vlasti, sa izlistanim ključnim elementima tih dokumenata – strateškim ciljevima, prioritetima, mjerama i indikatorima, kao i pregled relevantnih dokumenata iz procesa evropskih integracija i pregled SDG okvira – razvojnih pravaca, akceleratora, pokretača i indikatora, kako bi se obezbijedilo usaglašavanje, obezbjeđivanje komplementarnosti razvojnih pravaca i strateških ciljeva sa strateškim ciljevima strateških dokumenata istog ili višeg nivoa vlasti u FBiH, strateškim dokumentima proizašlim iz procesa evropskih integracija i međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja.

Strateški dokument višeg nivoa	Vezani strateški cilj, prioritet i/ili mjera iz Strategije razvoja općine Ključ
Strategija razvoja FBiH 2021 - 2027	
STRATEŠKI CILJ 1. UBRZAN EKONOMSKI RAZVOJ, PRIORITET 1.3. Podržavati razvoj poslovnog privatnog sektora, PRIORITET 1.4. Podržavati izvoz i stvaranje proizvoda više dodane vrijednosti	Strateški cilj 1. Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent Prioritet 1.1. Unaprijeđen poslovni ambijent na području općine; Mjera 1.1.1. Poboljšanje uslova privrednog razvoja; Mjera 1.1.2. Poslovno-investiciona saradnja sa dijasporom Prioritet 1.3. Unaprijeđeni turistički potencijali na području općine Mjera 1.3.1. Razvoj turističkih sadržaja Mjera 1.3.2. Razvoj turističke infrastrukture
STRATEŠKI CILJ 2. PROSPERITETAN I INKLUZIVAN DRUŠTVENI RAZVOJ, PRIORITET 2.1. Unaprjeđivati obrazovni system, PRIORITET 2.2. Poboljšavati ishode zdravstvenog sistema	Strateški cilj 2 Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga Prioritet 2.1. Stvoreni uslovi za kvalitetno obrazovanje Mjera 2.1.1. Unapređenje obrazovne infrastrukture Prioritet 2.4. Stvoreni kadrovski i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga Mjera 2.4.4. Unapređenje infrastrukture u zdravstvenom sektoru
STRATEŠKI CILJ 3. RESURSNO EFIKASAN I ODRŽIV RAZVOJ, PRIORITET 3.1. Unaprjeđivati zaštitu i korištenje prirodnih resursa	Strateški cilj 3 Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline Prioritet 3.2. Unaprijeđen proces selekcije i upravljanja otpadom Mjera 3.2.1. Izgradnja kapaciteta za zbrinjavanje komunalnog otpada Mjera 3.2.2. Izgradnja kapaciteta za sortiranje komunalnog otpada

Strategija razvoja Unsko-sanskog kantona 2021-2027	
<p>STRATEŠKI CILJ 1: Izgrađeni privredni kapaciteti uz održivo korištenje prirodnih resursa, PRIORITET 1.2: Unapređenje poslovnog okruženja, PRIORITET 1.3. Unapređenje konkurentnosti prerađivačke industrije, PRIORITET 1.4. Promocija održivog turizma i efektuiranje turističkih potencijala</p>	<p>Strateški cilj 1. Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent Prioritet 1.1. Unaprijeđen poslovni ambijent na području općine Mjera 1.1.1. Poboljšanje uslova privrednog razvoja Mjera 1.1.2. Poslovno-investiciona saradnja sa dijasporom Prioritet 1.2. Razvijen organizovan biznis u sektoru poljoprivrede i ribarstva Mjera 1.2.1. Unaprijeđenje sektora poljoprivrede i ribarstva Prioritet 1.3. Unaprijeđeni turistički potencijali na području općine Mjera 1.3.1. Razvoj turističkih sadržaja Mjera 1.3.2. Razvoj turističke infrastrukture</p>
<p>STRATEŠKI CILJ 2: Unaprijeđen razvoj inkluzivnog i prosperitetnog društvenog sektora, PRIORITET 2.1: Usklađivanje sistema obrazovanja u skladu sa modernim EU praksama, PRIORITET 2.2: Jačanje socijalne inkluzije i pristupa zasnovanih na potrebama korisnika, PRIORITET 2.3: Unapređenje sistema integrisanih zdravstvenih usluga, PRIORITET 2.4. Povećanje stepena javne sigurnosti i održivo upravljanje rizicima od prirodnih i drugih nesreća</p>	<p>Strateški cilj 2 Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga Prioritet 2.1. Stvoreni uslovi za kvalitetno obrazovanje Mjera 2.1.1. Unapređenje obrazovne infrastrukture Prioritet 2.2. Unaprijeđeni organizacioni, prostorni i materijalno-tehnički uslovi za kulturne i sportske aktivnosti građana i podrška mladim Mjera 2.2.1. Razvoj sporta Mjera 2.2.2. Razvoj kulture Mjera 2.2.3. Podrška mladim Prioritet 2.4. Stvoreni kadrovski i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga Mjera 2.4.4. Unapređenje infrastrukture u zdravstvenom sektoru Prioritet 2.3. Unaprijeđen rad uprave s akcentom na sigurnost građana Mjera 2.3.1. Poboljšanje sigurnosti građana</p>
<p>STRATEŠKI CILJ 3: Održivo upravljanje okolišem, prirodnim i infrastrukturnim resursima, PRIORITET 3.1: Podrška primjeni integralnog sistemom upravljanja okolišem i prostorom u upravljanju prirodnim resursima</p>	<p>Strateški cilj 3 Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline Prioritet 3.2. Unaprijeđen proces selekcije i upravljanja otpadom Mjera 3.2.1. Izgradnja kapaciteta za zbrinjavanje komunalnog otpada Mjera 3.2.2. Izgradnja kapaciteta za sortiranje komunalnog otpada</p>
Okvirna energetska strategija BiH do 2035	
<p>Strateški prioritet: Učinkovito korištenje energije</p>	<p>Strateški cilj 3 Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline Prioritet 3.3. Povećana energetska efikasnost javnih objekata Mjera 3.3.1. Program ušteta u javnom sektora</p>
Strateške smjernice za harmonizaciju podrške razvoju malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u BiH za period 2021 - 2027 (radna verzija)	
<p>PRIORITET 1.2. Unapređenje poslovnog okruženja, Mjera 1.2.2. Unapređenje poslovne infrastrukture i promocija i poslovnih zona, PRIORITET 1.3. Unapređenje konkurentnosti prerađivačke industrije, Mjera 1.3.1. Podrška uvođenju novih i unapređenju postojećih tehnologija u prerađivačkoj industriji, Mjera 1.3.2. Uvođenje i</p>	<p>Strateški cilj 1. Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent Prioritet 1.1. Unaprijeđen poslovni ambijent na području općine Mjera 1.1.1. Poboljšanje uslova privrednog razvoja Mjera 1.1.2. Poslovno-investiciona saradnja sa dijasporom</p>

<p>podsticanje inovacija u privredi, Mjera 1.3.3. Podrška internacionalizaciji poslovnih aktivnosti i plasmanu proizvoda prerađivačke industrije na međunarodnom tržištu</p>	
<p>Strategija upravljanja vodama FBiH 2010 - 2022</p>	
<p>Strateški cilj: Povećanje obuhvata i poboljšanje javnog vodosnabdjevanja</p>	<p>Strateški cilj 3 Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline Prioritet 3.1. Obezbijeđen sistem kontinuranog vodosnabdjevanja i upravljanja kanalizacijom Mjera 3.1.1. Razvoj sistema vodosnabdjevanja</p>

Usklađenost sa strateškim dokumentima proizašlim iz procesa evropskih integracija

Implementacija Strategije razvoja Općine Ključ može da bude podržana kroz aktivnosti EU u BiH u mnogim oblastima, a trenutno su na raspolaganju sljedeći programi i projekti: transnacionalni (Adrion, Dunavski i Mediteranski), prekogranični - trilateralni (BiH-CG-HR), prekogranični - bilateralni (BiH-HR), Horizon 2020, COSME, Kreativna Evropa, Erasmus+, Carina 2020, Fiscalis 2020, Evropa za građane, COST i EUREKA.

Usklađenost sa globalnim ciljevima održivog razvoja

Poštovanje principa vertikalne koordinacije, podrazumijeva i usklađenost sa međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja¹¹. To znači da svi nivoi vlasti u BiH treba da definišu svoje prioritete, mjere i aktivnosti na način da istovremeno osiguraju doprinos ostvarivanju ciljeva održivog razvoja, kao i da izvještavaju o ostvarenom napretku.

U BiH utvrđena su tri pravca održivog razvoja (dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, pametni rast i društvo jednakih mogućnosti) i dvije horizontalne teme (ulaganje u ljudski kapital i princip "niko ne smije biti isključen"). Navedeni pravci održivog razvoja, kao i horizontalne teme, na odgovarajući način su reflektovane kroz proces izrade Strategije, kao i u samoj Strategiji i Strategija doprinosi ostvarenju sva tri odabrana pravca održivog razvoja:

- dobra uprava i upravljanje javnim sektorom
 - Akcelerator 1: Efikasan, otvoren, inkluzivan i odgovoran javni sektor
 - Odgovorna uprava fokusirana na građane i poslovni sektor;
 - Funkcionalan sistem kreiranja politika i upravljanja održivim razvojem;
 - Efikasno upravljanje javnim finansijama;
- pametni rast
 - Akcelerator 1: Jačanje povoljnog okruženja za preduzetništvo i inovacije za proizvodnju dobara visoke dodane vrijednosti za izvoz
 - Mobiliziranje potencijala dijaspore;
 - Akcelerator 3: Unapređenje pristupa i kvaliteta obrazovanja i obuke
 - Razvoj kapaciteta nastavnika, modernizacija škola i nastavnih metoda;
 - Kurikularna reforma na svim nivoima obrazovanja;
- društvo jednakih mogućnosti
 - Akcelerator 3: Efikasna zdravstvena zaštita za sve
 - Unapređenje pristupa i kvaliteta usluga zdravstvene zaštite.

¹¹ Generalna skupština Ujedinjenih nacija 2015. godine usvojila Agendu održivog razvoja do 2030. godine i tom su prilikom sve zemlje članice, uključujući i BiH, preuzele obavezu provođenja dokumenta Agende 2030 i globalnih Ciljeva održivog razvoja (eng. Sustainable Development Goals – SDG). Agenda 2030 se sastoji od 17 globalnih ciljeva i 169 podciljeva održivog razvoja koji predstavljaju transformativni plan za stvaranje bolje i održive budućnosti.

6. INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR ZA PROVOĐENJE STRATEGIJE

INDIKATIVNI FINANSIJSKI PLAN OPĆINA KLJUČ (2021-2027)					
Redni broj i oznaka	Struktura finansiranja u %	Ukupno u KM	Budžet institucije u KM	Ostali izvori	
				u KM	Naziv potencijalnog izvora
1. Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent	25,98%	3.254.800	769.100	2.485.700	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta; Federalna uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove; strani donatori; korisnici; kantonalna i federalna ministarstva; vlastita sredstva; Federalno ministarstvo kulture i sporta; Vlada USK; Federalno ministarstvo prostornog uređenja; međunarodne organizacije; vlastita sredstva nosioca i partnera projektnih aktivnosti
1.1. Unaprijeđen poslovni ambijent na području općine	20,99%	2.630.000	561.000	2.069.000	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta; Federalna uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove; strani donatori
1.1.1. Poboljšanje uslova privrednog razvoja	20,67%	2.590.000	533.000	2.057.000	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta; Federalna uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove
1.1.1.1. Uređenje postojeće i uspostavljanje novih poslovnih zona	11,97%	1.500.000	300.000	1.200.000	Budžet Općine; Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta
1.1.2. Poslovno-investiciona saradnja sa dijasporom	0,32%	40.000	28.000	12.000	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; strani donatori
1.2. Razvijen organizovan biznis u sektoru poljoprivrede i ribarstva	1,44%	179.800	24.500	155.300	Budžet Općine; korisnici; kantonalna i federalna ministarstva; vlastita sredstva; viši nivoi vlasti; federalno ministarstvo kulture i sporta;
1.2.1. Unapređenje sektora poljoprivrede i ribarstva	1,44%	179.800	24.500	155.300	Budžet Općine; korisnici; kantonalna i federalna ministarstva; vlastita sredstva; viši nivoi vlasti; federalno ministarstvo kulture i sporta;
1.3. Unaprijeđeni turistički potencijali na području općine	3,55%	445.000	181.500	263.500	Budžet Općine; Vlada USK; Federalno ministarstvo kulture i sporta; Federalno ministarstvo prostornog uređenja; međunarodne

					organizacije; viši nivoi vlasti; vlastita sredstva nosioca i partnera projektnih aktivnosti; kantonalna i federalna ministarstva
1.3.1. Razvoj turističkih sadržaja	0,72%	90.000	21.000	69.000	Budžet Općine; Vlada USK; Federalno ministarstvo kulture i sporta; Federalno ministarstvo prostornog uređenja; međunarodne organizacije
1.3.2. Razvoj turističke infrastrukture	2,83%	355.000	160.500	194.500	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; vlastita sredstva nosioca i partnera projektnih aktivnosti; kantonalna i federalna ministarstva;
2. Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga	24,57%	3.077.980	735.500	2.342.480	Budžet USK, Vlastita sredstva škole, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK, donatori, eksterni izvori
2.1. Stvoreni uslovi za kvalitetno obrazovanje	2,43%	304.980	21.000	283.980	Budžet USK; vlastita sredstva škole; Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke; kantonalna i federalna ministarstva; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK;
2.1.1. Unapređenje obrazovne infrastrukture	2,43%	304.980	21.000	283.980	Budžet USK; vlastita sredstva škole; Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke; kantonalna i federalna ministarstva; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK;
2.2. Unaprijeđeni organizacioni, prostorni i materijalno-tehnički uslovi za kulturne i sportske aktivnosti građana i podrška mladima	2,72%	341.000	73.000	268.000	Budžet Općine; resorna kantonalna i federalna ministarstva; Sportski savez USK; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK; Federalno ministarstvo kulture i sporta; ministarstva vezana za oblast kulture na nivou kantona, FBiH i BiH; ministarstva i zavodi vezani za oblast kulture i zaštitu kulturnog naslijeđa na nivou kantona, FBiH i BiH; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH; međunarodne organizacije
2.2.1. Razvoj sporta	0,48%	60.000	7.000	53.000	Budžet Općine; resorna kantonalna i federalna ministarstva; Sportski savez USK; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK; Federalno ministarstvo kulture i sporta

2.2.2. Razvoj kulture	2,07%	260.000	45.000	215.000	Budžet Općine; ministarstva vezana za oblast kulture na nivou kantona, FBiH i BiH; ministarstva i zavodi vezani za oblast kulture i zaštitu kulturnog naslijeđa na nivou kantona, FBiH i BiH; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH; međunarodne organizacije
2.2.3. Podrška mladima	0,17%	21.000	21.000	-	Budžet Općine
2.3. Unaprijeđen rad uprave sa akcentom na sigurnost građana	11,25%	1.410.000	258.000	1.152.000	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; međunarodne organizacije; Agencija za vodno područje rijeke Save
2.3.1. Poboljšanje sigurnosti građana	11,25%	1.410.000	258.000	1.152.000	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; međunarodne organizacije; Agencija za vodno područje rijeke Save
2.4. Stvoreni kadrovski i materijalno tehnički uslovi za unapređenje socijalne i zdravstvene zaštite i javnih usluga	8,16%	1.022.000	380.500	641.500	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; međunarodne organizacije Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike USK; vlastita sredstva; resorna ministarstva viših nivoa vlasti; međunarodne organizacije; vlastita sredstva nosioca i partnera projektnih aktivnosti
2.4.1. Unapređenje uprave	0,84%	105.000	80.500	24.500	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; međunarodne organizacije
2.4.2. Uspostava novih vidova podrške socijalno ugroženima	0,53%	67.000	42.000	25.000	Budžet Općine; viši nivoi vlasti; međunarodne organizacije
2.4.3. Izgradnja socijalne infrastrukture	2,47%	310.000	254.000	56.000	Budžet Općine; resorna ministarstva svih nivoa vlasti; međunarodne organizacije; vlastita sredstva nosioca i partnera projektnih aktivnosti;
2.4.4. Unapređenje efikasnosti u pružanju zdravstvenih usluga	4,30%	540.000	6.000	534.000	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike USK; vlastita sredstva; resorna ministarstva viših nivoa vlasti; međunarodne organizacije; Budžet Općine

2.4.4.1. Unapređenje sektora zdravstva	4,07 %	510.000	0	510.000	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike USK; ; vlastita sredstva; resorna ministarstva viših nivoa vlasti; međunarodne organizacije;
3.Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline	49,45 %	6.195.600	1.387.220	4.808.380	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, donatori, eksterni izvori, kredit, Fond za zaštitu okoliša FBiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Federalno ministarstvo finansija, građani, eksterni izvori
3.1. Obezbijeđen sistem kontinuiranog vodosnabdijevanja i upravljanja kanalizacijom	22,75 %	2.850.000	605.100	2.244.900	Budžet Općine; resorna ministarstva viših nivoa vlasti; agencije za zaštitu voda; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH; Federalno ministarstvo finansija; Fond za zaštitu okoliša FBiH; građani
3.1.1. Razvoj sistema vodosnabdijevanja	13,57 %	1.700.000	300.000	1.400.000	Budžet Općine; resorna ministarstva viših nivoa vlasti; agencije za zaštitu voda
3.1.1.1. Izgradnja i rekonstrukcija vodovodnih sistema na teritoriji općine Ključ	4,79%	600.000	300.000	300.000	Budžet Općine; resorna ministarstva viših nivoa vlasti; agencije za zaštitu voda
3.1.2. Razvoj kanalizacionog sistema	9,18%	1.150.000	305.100	844.900	Budžet Općine; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH; Federalno ministarstvo finansija; Fond za zaštitu okoliša FBiH; građani
3.1.2.1. Izrada projektne dokumentacije i natkrivanje kanala potoka Ižnica	5,59%	700.000	100.100	599.900	Budžet Općine; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH; Federalno ministarstvo finansija;
3.2. Unaprijeđen proces selekcije i upravljanja otpadom	21,88%	2.740.600	557.620	2.182.980	JKP „RAD“ d.o.o. Ključ; Budžet Općine; kreditna grant sredstva od federalnog i kantonalnog resornog ministarstva okoliša, EU fondova, međunarodnih institucija i banaka; sredstva viših nadležnih instanci; međunarodne

					organizacije; Vlada USK-a; Vlada FBiH; međunarodne finansijske institucije; domaći i međunarodni fondovi za zaštitu okoliša;
3.2.1. Izgradnja kapaciteta za zbrinjavanje komunalnog otpada	4,74%	593.600	188.080	405.520	JKP „RAD“ d.o.o. Ključ; Budžet Općine; kreditna grant sredstva od federalnog i kantonalnog resornog ministarstva okoliša, EU fondova, međunarodnih institucija i banaka; sredstva viših nadležnih instanci; međunarodne organizacije
3.2.2. Izgradnja kapaciteta za sortiranje komunalnog otpada	17,14%	2.147.000	369.540	1.777.460	Budžet Općine; Vlada USK-a; Vlada FBiH; međunarodne finansijske institucije; domaći i međunarodni fondovi za zaštitu okoliša; JKP „RAD“ d.o.o. Ključ
3.2.2.1. Sanacija deponije Peći i instalacija sortirne linije za miješani komunalni otpad, 1. faza	16,76%	2.100.000	350.000	1.750.000	Budžet Općine; Vlada USK-a; Vlada FBiH; međunarodne finansijske institucije; domaći i međunarodni fondovi za zaštitu okoliša
3.3. Povećana energetska efikasnost javnih objekata	4,83%	605.000	224.500	380.500	Budžet USK; vlastita sredstva; resorna ministarstva federalnog i državnog nivoa; međunarodne organizacije; Budžet Općine; sredstva viših nadležnih instanci; sredstva viših nivoa vlasti
3.3.1 Program ušteta u javnom sektoru	4,83%	605.000	224.500	380.500	Budžet USK; vlastita sredstva; resorna ministarstva federalnog i državnog nivoa; međunarodne organizacije; Budžet Općine; sredstva viših nadležnih instanci; sredstva viših nivoa vlasti
UKUPNO	1+2+3 = 100%	12.528.380	2.891.820	9.636.560	

PREGLED PO IZVORIMA (iznosi u KM i procenti)			
Budžetska sredstva	Kreditna sredstva	Sredstva EU	Ostale donacije
2.541.820 KM	350.000 KM	0 KM	9.636.560 KM
20,3 %	2,8 %	0 %	76,9 %

7. OKVIR ZA PROVOĐENJE, PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU STRATEGIJE

Pregled postojećih kapaciteta za implementaciju Strategije

U proteklom periodu implementacije Strategije izrađena je formalna organizacijska struktura i uspostavljena procedura za planiranje, praćenje, vrednovanje i izvještavanje definisana Pravilnikom o planiranju, praćenju i vrednovanju godišnjeg rada općinske uprave i izvještavanju u Jedinstvenom općinskom organu uprave općine Ključ („Službeni glasnik općine Ključ“, broj: 6/15) te je uspostavljena Jedinica za upravljanje razvojem, koja je zadužena da obezbijedi ostvarenje osnovnih faza upravljanja lokalnim razvojem. Na ovaj način su stvorene sve pretpostavke za efikasno upravljanje razvojem.

U toku procesa revizije Strategije izvršena je i izmjena unutrašnje organizacije te je Općinsko vijeće općine Ključ 28.02.2019. godine donijelo Odluku o organizaciji i djelokrugu rada Jedinstvenog općinskog organa uprave općine Ključ, a kojom je došlo do izmjene u smislu da je unutrašnja organizacija sa osam službi/organizacionih jedinica smanjena na četiri službe/organizacione jedinice. U skladu sa navedenom Odlukom Općinskog vijeća pripremljen je i usvojen novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Jedinstvenog općinskog organa uprave koji je stupio na snagu 01.04.2019. godine te je od tad u primjeni.

Izmjena i dopuna Pravilnika o sistematizaciji objavljena u Sl. glasniku 4/20 je dodatno ojačala kapacitete za upravljanje razvojem.

U sklopu novoformiranih službi formirana je Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu koja je ključni nosilac razvojnih aktivnosti iz razloga što su unutar navedene službe sistematizovana radna mjesta koja su usko vezana za razvoj, a kao što je radno mjesto „Stručni savjetnik za planiranje i koordinaciju razvoja“ koji ima ulogu da u svakodnevnoj direktnoj koordinaciji sa Općinskim načelnikom i šefovima službi obavlja najsloženije poslove koji se odnose na realizaciju funkcija upravljanja razvojem. Također, unutar iste službe sistematizovana su radna mjesta „Stručni savjetnik za pripremu i izradu razvojnih projekata“, „Stručni savjetnik za planiranje, podršku i razvoj biznisa i turizma“ te „Viši referent za podršku razvoju“ koji obavljaju poslove vezane za razvoj i projekte.

Međutim, u opisu poslova svakog šefa službe pridodati su sljedeći poslovi iz oblasti planiranja i razvoja:

1. učestvuje u izradi projekata iz nadležnosti službe i u procesima strateškog planiranja,
2. učestvuje u izradi Akcionih planova za realizaciju strategije (1+2), priprema tro/godišnji plan rada službe koji, pored redovnih poslova, uključuje prioritete iz Akcionih planova,
3. stara se da se blagovremeno i u skladu sa procedurama, iz domena nadležnosti službe pripreme projekti sa odgovarajućom tehničkom i drugom potrebnom dokumentacijom,
4. osigurava pripremu akcionih planova za projekte dodijeljene na implementaciju, praćenje realizacije prema tehničkoj dokumentaciji i prema projektnim indikatorima,
5. obezbjeđuje učešće predstavnika službe u pripremi tenderske dokumentacije za projekat/program iz svoje nadležnosti,
6. aktivno, na svakodnevnoj osnovi direktno saraduje sa Stručnim savjetnikom za planiranje i koordinaciju razvoja te njemu i njegovom direktnom saradniku za podršku razvoju, dostavlja sve podatke o realizaciji i praćenju pojedinačnih projekata (kopija potpisanog ugovora, ovjerenih situacija i slično, izvršenih plaćanja, završetak projekta, zatvaranje projekta–istekli garantni rokovi i sl.), kao i sve primjedbe i sugestije koje mogu biti od uticaja na realizaciju Strategije i za preduzimanje mjera za poboljšanje i ažuriranje Strategije razvoja,
7. određuje odgovorne izvršioce u svojoj službi za poslove iz oblasti upravljanja razvojem,
8. sa saradnicima u službi održava redovno (najmanje kvartalno) tematske sastanke o aktuelnim pitanjima upravljanja razvojem.

Također, u opise poslova svakog državnog službenika (izvršioци sa visokom stručnom spremom) pridodati su poslovi „učestvuje u izradi projekata iz nadležnosti službe i u izradi i implementaciji strategije i planova Općine i saraduje sa Stručnim savjetnikom za planiranje i koordinaciju razvoja“.

Kroz gore navedene pridodate poslove svim državnim službenicima, na neki način, svaki državni službenik je indirektni član Jedinice za upravljanje razvojem (JURA).

Ključnu ulogu u implementaciji, praćenju i vrednovanju Strategije imaju:

- *Općinski načelnik* kroz jasno uspostavljanje mehanizama i definisanje odgovornosti službi u pogledu implementacije dijelova Strategije iz njihove nadležnosti te obezbjeđivanja njihove koordinacije.
- *Općinsko vijeće* koje razmatra izvještaj o realizaciji strateških dokumenata Općine, uključujući i Strategiju razvoja kao vodeći strateški dokument koji je osnova za kreiranje i usvajanje svih ostalih razvojnih politika Općine.
- *Jedinstveni općinski organ* kroz svoje organizacione jedinice, koje pripremaju program razvoja općine, prostorne i urbanističke planove i učestvuju u izradi i operacionalizaciji Plana implementacije strateških intervencija 1+2.
- *Jedinica za upravljanje razvojem (JURA)* koju, prema Rješenju o imenovanju donesenom u februaru 2020. godine, čini 13 članova, a u okviru svojih nadležnosti JURA se bavi svakodnevnim saradnjom sa Općinskim načelnikom u cilju provođenja Strategije, saradnjom i koordinacijom sa općinskim službama i lokalnim partnerima, promocijom Strategije i informisanjem javnosti, te izvodi druge aktivnosti u vezi sa upravljanjem razvojem.
- *Općinski razvojni tim* čiji je zadatak da zajedno sa Jedinicom za upravljanje razvojem (JURA), vodi proces planiranja na općinskom nivou i prati implementaciju Strategije razvoja te učestvuje u izradi Godišnjeg plana implementacije i Izvještaja o realizaciji Strategije kojeg JURA podnosi Načelniku, odnosno, Općinskom vijeću na usvajanje. ORT je sastavljen od predstavnika: općinskih službi, javnih ustanova i preduzeća, NVO-a, poduzetnika i dijaspore.
- *Partnerska grupa* koja je osnov za komunikaciju između općinske uprave i građana. Ona je mehanizam za osiguravanje učešća socio-ekonomskih aktera u procesu izrade, ali i implementacije strategije i svojevrstan glas građana. Čine je predstavnici zakonodavne i izvršne vlasti, nevladinog sektora, mjesnih zajednica, poslovnog sektora, gender komisije, marginalizovanih grupa na području opštine i dr.

Potrebe za unaprijeđenjem pristupa upravljanju razvojem

Na osnovu analize kapaciteta i procesa za upravljanje razvojem u Općini Ključ, koja je provedena u okviru srednjoročne evaluacije Strategije razvoja te na osnovu zaključaka analize provedene od općinske uprave, utvrđeno je da postoji osnova za dalje jačanje funkcije upravljanja razvojem (JURA-e). U tom pravcu zaključeno je da je potrebno:

- Unaprijediti internu komunikaciju službi i jedinice za koordinaciju strateških aktivnosti (JURA) s ciljem pravovremenog prikupljanja podataka, izrade jedinstvene baze projekata sa relevantnim podacima i pokazateljima ostvarenja strategije te redovne analize ostvarenja implementacije putem tematskih (mjesečnih/kvartalnih) sastanaka.
- Osigurati dostavljanje podataka kreiranjem jedinstvenih formi i obrazaca za izvještavanje od strane svih učesnika u implementaciji.
- Dosljedno primjenjivati Uredbu o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u F BiH, kojom su definisani trogodišnje i godišnje planiranje rada, način izrade implementacionih dokumenata, principi planiranja, monitoringa i izvještavanja, struktura implementacionih dokumenata, proces planiranja i implementacije Strategije.
- Unaprijediti komunikaciju i ulogu Partnerske grupe u svim procesima upravljanja razvojem.
- Jačati međusobni dijalog i kanale komunikacije sa eksternim akterima s ciljem aktivnijeg uključenja u procese planiranja i implementacije u svrhu postizanja boljih i održivih rezultata.
- Popuniti upražnjena radna mjesta predviđena Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji, sistematizovana za visoku stručnu spremu.
- Jačati kapacitete predstavnika lokalne uprave za pisanje projekata u skladu sa zahtjevima donatora i EU fondova u svrhu privlačenja eksternih izvora koji predstavljaju visok udio u implementaciji Strategije razvoja.

Institucionalni i organizacioni okvir za provedbu strategije prema novom okviru

Nakon usvajanja Strategije, potrebno je nastaviti proces upravljanja razvojem daljom operacionalizacijom, to jest razradom intervencija predviđenih Strategijom, te njihovim provođenjem. Potrebno je da se odredi subjekt koji može da preuzme centralnu, koordinativnu i savjetodavnu ulogu u ovim procesima, tako što će inicirati i koordinirati procese u vezi sa implementacijom Strategije, te pružati tehničku podršku svim akterima uključenim u implementaciju Strategije. Pritom, neophodna je direktna komunikacija sa Vladom USK, kao i sa općinama i gradovima na području USK, te sa instancama iz okruženja koji mogu dati doprinos implementaciji Strategije. Treba imati u vidu da je potrebno obezbijediti ljudske resurse za implementaciju Strategije, kako iz ugla osposobljenosti i opremljenosti, tako i iz ugla raspoloživosti, imajući u vidu da je u praksi često niz nosilaca implementacije Strategije već u znatnoj mjeri opterećen drugim redovnim poslovima.

Potrebna je takođe i kontinuirana izgradnja kapaciteta nosilaca implementacije i aktera koji učestvuju u razvojnim procesima kako bi na najbolji način odgovorili izazovima razvojnih procesa u uslovima dinamičnih promjena u privredi, tehnologiji i društvenim procesima, kao i konstantno jačanje koordinacije i komunikacije između šireg kruga socio-ekonomskih subjekata sa ciljem njihovog aktivnog uključivanja u procese planiranja i implementacije, te postizanja održivih rezultata. Važno je i jačanje analitičke funkcije i uspostavljanje baza podataka potrebnih za upravljanje razvojem.

Pri uspostavljanju institucionalnog i organizacionog okvira za provedbu Strategije, potrebno je svakako imati u vidu Uredbu o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine i Uredbu o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Obzirom na obim poslova, može se u narednom periodu razmotriti osnivanje nove službe unutar općinskog organa uprave.

Plan praćenja, izvještavanja, evaluacije u reviziji Strategije

Pri izradi Plana praćenja, izvještavanja, evaluacije i revizije Strategije, potrebno je uzeti u obzir Uredbu o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine i Uredbu o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Prema Uredbi o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine, Član 15. (Definisanje okvira za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strateških dokumenata) definiše sljedeće: Nosilac izrade strateških dokumenata definiše okvir za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strateških dokumenata prema propisima iz člana 22. stav (2) i člana 30. stav (2) Zakona i sadrži opis odgovornosti institucija nadležnih za provođenje, praćenje, izvještavanje i evaluaciju strateških dokumenata u Federaciji, opis postupaka, dinamiku praćenja, izvještavanja i evaluacije u odnosu na napredak u implementaciji strateških dokumenata.

Pritom, Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine, član 22. (Vrste implementacionih dokumenata u Federaciji), definiše da se:

- (1) U procesu implementacije strateških dokumenata donose se: trogodišnji plan rada, godišnji plan rada i godišnji izvještaj o radu i izvještaj o razvoju.
- (2) Vlada Federacije na prijedlog Federalnog zavoda, uz prethodne konsultacije sa Federalnim ministarstvom finansija, drugim institucijama na nivou Federacije, kantonima i Savezom Federacije donosi propis o trogodišnjem i godišnjem planiranju, monitoringu i izvještavanju iz stava (1) ovog člana.

Također, član 30. (Evaluacija strateških dokumenata u Federaciji) navodi:

- (1) Evaluaciju strateških dokumenata iz člana 15. Ovog zakona vrše institucije iz člana 5. stav (1) ovog zakona prema evaluacijskim kriterijumima i dinamiци utvrđenim propisom iz stava (2) ovog člana.

(2) Vlada Federacije, na prijedlog Federalnog zavoda, uz prethodne konsultacije sa institucijama na nivou Federacije, kantona i Savezom Federacije, donosi propis o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji.

(3) Svi izvještaji o evaluaciji strateških dokumenata predviđeni ovim zakonom dostupni su javnosti i objavljuju se na internet stranicama institucija iz člana 5. stav (1) ovog zakona.

(4) U svrhu mjerenja sveukupnog uticaja implementacije strateških dokumenata u Federaciji, Federalni zavod izrađuje indeks razvijenosti kantona i jedinica lokalne samouprave na godišnjem nivou.

(5) Vlada Federacije, na prijedlog Federalnog zavoda, uz prethodne konsultacije sa institucijama na nivou Federacije, kantonima i Savezom Federacije, donosi propis o izradi indeksa razvijenosti.

Prema Uredbi o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji Bosne i Hercegovine, za nivo općine, institucionalni okvir za izradu trogodišnjeg plana rada, godišnjeg plana rada, godišnjeg izvještaja o radu čine općinski organi uprave i općinske upravne organizacije, institucionalni okvir za tehničku i stručnu podršku u procesu planiranja, monitoringa i izvještavanja čini tijelo nadležno za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u jedinici lokalne samouprave, institucionalni okvir za izradu izvještaja o razvoju čini tijelo nadležno za poslove razvojnog planiranja u jedinici lokalne samouprave, a institucionalni okvir za donošenje godišnjeg programa rada općine čini općinsko vijeće. Takođe, prema Uredbi, koordinaciju u procesu planiranja, monitoringa i izvještavanja u općinskom organu uprave vrše rukovodeći državni službenici (pomoćnici načelnika) uz pomoć sekretara, svako u skladu sa svojim nadležnostima, koji osiguravaju dosljedno provođenje internih uloga i odgovornosti u skladu sa unutrašnjom organizacijom i nadležnostima, te učešćem različitih subjekata, dok je za izradu trogodišnjeg plana rada, godišnjeg plana rada i godišnjeg izvještaja o radu, kao i drugih akata u procesu programiranja razvoja u Federaciji, odgovoran je rukovodilac općinskog organa uprave.

U provođenju Strategije, potrebno je slijediti principe planiranja, monitoringa i izvještavanja u Federaciji BiH navedene u Uredbi. Prema Uredbi, proces trogodišnjeg planiranja rada započinje izradom smjernica za trogodišnje planiranje koje za nivo općine priprema načelnik općine u saradnji sa tijelom za poslove razvojnog planiranja i upravljanja razvojem za jedinicu lokalne samouprave. Smjernice se izrađuju svake godine za period od tri godine (1+2 po rolling sistemu), i imaju sljedeće minimalne elemente:

- a) oznaku nivoa za koje se izrađuju i period na koje se odnose;
- b) uvod sa opisom svrhe smjernica i kratkim opisom razvojnog konteksta, uključujući izazove i rizike;
- c) strateške pravce, odnosno smjerove razvoja koji proizlaze iz strateških dokumenata u Federaciji, te drugih relevantnih strateških dokumenata Bosne i Hercegovine, relevantnih dokumenata iz procesa evropskih integracija i medunarodno prihvacenih globalnih ciljeva održivog razvoja;
- d) prioritete, mjere i strateške projekte;
- e) indikativni finansijski okvir usklađen sa relevantnim strateškim dokumentima;
- f) odgovarajuće indikatore strateških ciljeva iz Strategije razvoja Federacije, kao i odgovarajuće indikatore za prioritete i mjere.

Smjernice usvaja načelnik općine za nivo jedinice lokalne samouprave, najkasnije do sredine mjeseca februara u godini koja prethodi razdoblju trogodišnjeg planiranja i izrade DOB-a i PJI, te se primjenjuju u općinskom organu uprave radi izrade trogodišnjeg plana rada. U skladu sa Uredbom, potrebno je pripremiti trogodišnji plana rada, te izraditi i usvojiti godišnji plana rada.

Monitoring i izrada godišnjeg izvještaja o radu, te izrada izvještaja o razvoju su takođe definisani Uredbom, kao i Minimalna struktura trogodišnjeg plana rada, godišnjeg plana rada i godišnjeg izvještaja o radu.

Kada se govori o evaluaciji Strategije, potrebno je primijeniti Uredbu o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine, koja definiše institucionalni okvir, principe, ciljeve i

vrste evaluacije strateških dokumenata, provođenje evaluacije strateških dokumenata, te minimalnu strukturu plana evaluacije strateških dokumenata i izvještaja o evaluaciji strateških dokumenata, što je potrebno primijeniti u ovim procesima na području općine Ključ.

*Pregled osnovnih aktivnosti i odgovornosti za implementaciju
Strategije razvoja općine Ključ 2021-2027*

Aktivnosti(*)	Nadležnost
Priprema/ažuriranje Kalendara aktivnosti Jedinice za upravljanje razvojnim aktivnostima (JURA-e)	Inicijator i vlasnik procesa: Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu zajedno sa Načelnikom općine Nositelji i sudionici procesa: Stručni savjetnik za planiranje i koordinaciju
Definiranje prioriteta na osnovu strateško-programskih dokumenata za naredni 1+2 planski ciklus	Inicijator i vlasnik procesa: Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu zajedno sa Načelnikom općine Nositelji i sudionici u procesu: Šefovi nadležnih službi i JURA tim
Priprema trogodišnjih/godišnjih planova rada službi, uključujući projekte iz strategije razvoja i vezane redovne aktivnosti	Inicijator i vlasnik procesa: Šefovi nadležnih službi Nositelji i sudionici u procesu: Stručni savjetnik za planiranje i koordinaciju
Izrada Trogodišnjeg/Godišnjeg plana rada gradske uprave	Inicijator i vlasnik procesa: Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu zajedno sa Načelnikom općine Nositelji i sudionici u procesu: Šefovi službi i JURA tim
Uključivanje strateških projekata i aktivnosti u plan Budžeta (<u>za narednu godinu</u>)	Inicijator i vlasnik procesa: Šef Službe za finansije Nositelji i sudionici procesa: Stručni savjetnik za planiranje i koordinaciju
Usklađivanje trogodišnjih/godišnjih planova rada službi i Trogodišnjeg/Godišnjeg plana rada gradske uprave sa usvojenim Budžetom (<u>za narednu godinu</u>)	Inicijator i vlasnik procesa: Šefovi nadležnih službi Nositelji i sudionici procesa: JURA tim i Načelnik općine
Usvajanje Godišnjeg plana rada gradske uprave (<u>za narednu godinu</u>)	Inicijator i vlasnik procesa: Načelnik Nosioци i učesnici u procesu: Općinsko vijeće
Razrada projekata iz Godišnjeg plana rada JLS	Inicijator i vlasnik procesa: Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu Nositelji i sudionici procesa: Šefovi nadležnih službi i JURA tim
Praćenje i privlačenje eksternih izvora financiranja projekata	Inicijator i vlasnik procesa: Stručni savjetnik za planiranje i koordinaciju Nositelji i sudionici procesa: JURA tim
Praćenje provođenja Godišnjeg plana rada gradske uprave i ostvarenja strateških i sektorskih ciljeva	Inicijator i vlasnik procesa: Šefovi službi zajedno sa Načelnikom Nositelji i sudionici procesa: JURA tim
Izrada i razmatranje polugodišnjih izvještaja o realizaciji planova rada gradske uprave	Inicijator i vlasnik procesa: Šefovi službi Nositelji i sudionici procesa: JURA tim i Načelnik
Izrada godišnjih izvještaja o radu gradskih službi	Inicijator i vlasnik procesa: Šefovi službi Nositelji i sudionici procesa: JURA tim i Načelnik
Uključivanje Partnerske grupe u praćenje provođenja strategije lokalnog razvoja	Inicijator i vlasnik procesa: Stručni savjetnik za planiranje i koordinaciju Nositelji i sudionici u procesu: JURA tim i Partnerska grupa
Priprema i razmatranje Izvješća o razvoju (za prethodnu godinu)	Inicijator i vlasnik procesa: Stručni savjetnik za planiranje i koordinaciju Nositelji i sudionici u procesu: JURA tim
Priprema i razmatranje Godišnjeg izvješća o radu gradske uprave (za prethodnu godinu)	Inicijator i vlasnik procesa: JURA tim Nositelji i sudionici procesa: Šefovi službi i Načelnik

Usvajanje i objavljivanje Izvješća o razvoju (za prethodnu godinu)	Inicijator i vlasnik procesa: Načelnik Nositelji i sudionici procesa: Općinsko vijeće
Usvajanje i objavljivanje Godišnjeg izvješća o radu grada (za prethodnu godinu)	Inicijator i vlasnik procesa: Načelnik Nositelji i sudionici procesa: Općinsko vijeće
<p>Ostale važne aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Redovno ažuriranje web stranice JLS u domenu informacija koje se odnose na razvojne aktivnosti ▪ Redovni kontakti sa višim razinama vlasti ▪ Uspostavljanje i unaprjeđenje međugradske suradnje ▪ Pokretanje procesa finalne evaluacije strategije razvoja 	<p>Inicijator i vlasnik procesa: JURA tim Nositelji i sudionici: Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu</p>

PRILOZI STRATEŠKOG DOKUMENTA

Prilog 1. Sažeti pregled strateškog dokumenta

Sažeti pregled strateškog dokumenta				
Redni broj i oznaka	Naziv	Indikatori i finansijski izvori		
1. Strateški cilj	Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procenat povećanja broja zaposlenih u privredi i poljoprivredi	0	20%
		Procenat povećanja prihoda od poljoprivrede	0	10%
		Povećanje prihoda od turizma	0	20%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		769.100	2.485.700	3.254.800
1.1. Prioritet	Unaprijeđen poslovni ambijent na području općine	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj zaposlenih / nezaposlenih	1586/1819	1786/1419
		Broj privrednih subjekata	278	293
		Broj izloženih podataka i broj zahtjeva za upis u ZK evidenciju	35%	100%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		561.000	2.069.000	2.630.000
1.1.1. Mjera	Poboljšanje uslova privrednog razvoja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Površina uređenog zemljišta zona	5 ha	15 ha
		Broj privrednih subjekata u zonama	6	21
		Broj radnih mjesta	81	281
		Dužina uređenih putnih pravaca	0	4.750 m
		Procenat izlaganja podataka katastra nekretnina	35 %	100 %
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		533.000	2.057.000	2.590.000
		1.1.2. Mjera	Poslovno-investiciona saradnja sa dijasporom	Indikatori mjere
Broj održanih manifestacija Dani dijaspore	6			11
Broj održanih poslovno-investicionih foruma	2			5
Broj održanih zajedničkih poslovnih i neformalnih sastanaka sa predstavnicima dijaspore	10			35
Broj emitovanih emisija	30			100
Broj objava promocija projekata	50			150

		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)		
		28.000	12.000	40.000		
1.2. Prioritet	Razvijen organizovan biznis u sektoru poljoprivrede i ribarstva	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora		
		Procenat povećanja plasmana poljoprivrednih proizvoda	0	15%		
		Broj poljoprivrednih gazdinstava	854	880		
		Broj pravnih lica u sektoru ribarstva	1	3		
		Broj registrovanih djelatnosti u poljoprivredu na području općine Ključ	60	80		
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)		
		24.500	155.300	179.800		
1.2.1. Mjera	Unaprijeđenje sektora poljoprivrede i ribarstva	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora		
		Broj članova OZZ	0	30		
		Površine pod plastenicima	1,5 ha	1,8 ha		
		Broj poljoprivrednih proizvođača upisanih u RPG i RK koji se bave proizvodnjom povrća u plastenicima	116	136		
		Godišnje povećanje prinosu iz plasteničke proizvodnje	0	20 t		
		Površine pod drvenastim voćem	569,1 ha	576,1 ha		
		Broj poljoprivrednih proizvođača upisanih u RPG i RK koji se bave voćarstvom	115	135		
		Godišnje povećanja proizvodnje voća	0	100 t		
		Godišnja količina mlađi puštena u vodotoke (broj komada mlađi pastrmke i mladice)	15.000	21.000		
		Godišnji broj posjeta destinaciji u Hanlovskom vrelu	0	2.500		
		Broj gostiju na vodama općine Ključ	1.500	3.500		
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)		
		24.500	155.300	179.800		
		1.3. Prioritet	Unaprijeđeni turistički potencijali na području općine	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
				Broj turista na teritoriji općine	751	2250
Broj noćenja u općini Ključ	1370			4110		
Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)			Ukupno (KM)		
		181.500	263.500	445.000		
1.3.1. Mjera	Razvoj turističkih sadržaja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora		

		Broj posjeta kompleksu Stari grad Ključ	2.000	20.000
		Broj održanih manifestacija na lokaciji Stari grad Ključ	3	30
		Broj komada izrađenog i distribuiranog promotivnog materijala	1.000	3.000
		Broj objavljenih promotivnih video klipova	5	20
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		21.000	69.000	90.000
1.3.2. Mjera	Razvoj turističke infrastrukture	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Dužina uređenih planinarskih staza	30 km	80 km
		Broj kreveta za smještaj u planinarskom domu „Memko“	0	50
		Broj planinara koji učestvuju u planinarskim pohodima koji se svake godine organizuju na teritoriji općine	350	450
		Broj ribolovaca koji godišnje koriste kamp naselje „Ribarski centar Sokolovo“	50	200
		Godišnji broj manifestacija na uređenom, modernom i funkcionalnom gradskom jezgru	3	7
		Procenat povećanja broja noćenja u općini Ključ	0	20 %
		Procenat povećanja broj turista	0	20 %
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		160.500	194.500	355.000
		2. Strateški cilj	Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga	Indikatori strateškog cilja
Budžetska izdvajanja za obrazovanje, kulturu i sport povećana za 20%	208.550,00 KM			250.000,00 KM
Uključenost djece sa poteškoćama u razvoju u program osnovnoškolskog obrazovanja	85%			100%
Procenat lica u stanju socijalne potrebe uključenih u neki vid	25%			50%

		socio-inkluzivnog programa		
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		735.500	2.342.480	3.077.980
2.1. Prioritet	Stvoreni uslovi za kvalitetno obrazovanje	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Prosječna ocjena iz nastavnih predmeta u školi	3,1	3,8
		Broj mladih obuhvaćenih neformalnim obrazovanjem	30	150
		Broj anketa provedenih o zadovoljstvu uslovima rada u školama	0	5
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		21.000	283.980	304.980
		2.1.1. Mjera	Unapređenje obrazovne infrastrukture	Indikatori mjere
Broj kabineta fizike, hemije i biologije opremljenih savremenim nastavnim sredstvima	0			3
Broj učenika sa kojima se izvodi nastava iz fizike, hemije i biologije	120			130
Procenat povećanja prosječne ocjene iz fizike, hemije i biologije	0			5 %
Broj djece sa teškoćama u razvoju	10			7
Broj provedenih stručnih postupaka na godišnjem nivou (terapeutske metode poput likovne art terapije, muzičke terapije i sl.) za učenje i razvoj djece sa posebnim potrebama	0			3
Procenat smanjenja troškova za održavanje školskog objekta	0			20 %
Anketa o zadovoljstvu učenika, zaposlenih i roditelja uslovima rada u školi	0			1
Broj učenika koji istovremeno prate online nastavu uz direktnu primjenu nastavnih sredstava i pomagala	0			260
Procenat praćenja realizacije NPP u				

		kontinuitetu i u skladu sa pedagoškim standardima	50 %	100 %
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		21.000	283.980	304.980
2.2. Prioritet	Unaprijeđeni organizacioni, prostorni i materijalno-tehnički uslovi za kulturne i sportske aktivnosti građana i podrška mladim	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj sportista	700	750
		Broj posjetilaca kulturno-sportskih događaja	13 000	17 000
		Broj polaznika ljetne škole	0	100
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		73.000	268.000	341.000
2.2.1. Mjera	Razvoj sporta	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj licenciranih trenera	0	10
		Broj sportista	700	750
		Procenat ostvarenja boljih sportskih rezultata	0	10%
		Broj korisnika novoizgrađenog školskog igrališta	0	600
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		7.000	53.000	60.000
2.2.2. Mjera	Razvoj kulture	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj manifestacija koji se organizuju u velikoj sali Doma kulture	40	50
		Broj posjetilaca manifestacijama koje se organizuju u velikoj sali Doma kulture	5000	5500
		Broj eksponata	120	130
		Broj posjetioca Muzejskoj zbirci	100	500
		Broj održanih radionica	0	7
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		45.000	215.000	260.000
2.2.3. Mjera		Podrška mladim	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora
	Broj treninga i seminara iz sistema neformalnog obrazovanja		2	15
	Broj realizovanih omladinskih lokalnih akcija		0	5
	Broj realizovanih zahtjeva (ideja) mladih		0	10
	Budžet (KM)		Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	21.000		0	21.000
2.3. Prioritet		Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora

	Unaprijeđen rad uprave s akcentom na sigurnost građana	Procenat smanjenja vremena potrebnog za izlazak na intervenciju	0	20%
		Broj pasa lotalica	250	100
		Ocjena zadovoljstva korisnika javnih usluga na osnovu ankete (skala 1-5)	nemamo podatak	najmanje 3
		Stepen rizika od elementarnih nepogoda i drugih nesreća po matrici procjene „vjerovatnoća-posljedica“	3-5	1-3
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		258.000	1.152.000	1.410.000
2.3.1. Mjera	Poboljšanje sigurnosti građana	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Povećan uspjeh realizacije akcije vatrogasaca u %	0	30 %
		Smanjenje broja ugriza pasa lotalica	0	50 %
		Dužina uređenog riječnog korita	0	1000 m
		Iznos smanjenja štete nastale usljed vremenskih neprilika na saniranom području	-	80 %
		Broj postavljenih stubova ulične rasvjete	155	175
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		258.000	1.152.000	1.410.000
		2.4. Prioritet	Stvoreni kadrovski i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga	Indikatori prioriteta
Procenat povećanja zadovoljstva korisnika usluga efikasnošću javne uprave	0			10%
Procenat socijalni-ugroženih osoba obuhvaćenih različitim vidovima podrške u lokalnoj zajednici	50%			90%
Povećanje stepena zadovoljstva korisnika zdravstvenih usluga	0			20%
Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)			Ukupno (KM)
380.500	641.500			1.022.000
2.4.1. Mjera	Unapređenje uprave			Indikatori mjere
		Povećanje efikasnosti rada općinske uprave u pogledu riješenih zahtjeva stranaka u odnosu na period	0	15 %

		prije implementacije softvera		
		Broj održanih manifestacija različitog karaktera u Sali Općinskog vijeća	90	130
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		80.500	24.500	105.000
2.4.2. Mjera	Uspostava novih vidova podrške socijalno ugroženima	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Pružena podrška svim identifikovanim disfunkcionalnim porodicama (stručna i materijalna)	0	100 %
		Procenat smanjenja broja novoevidentiranih slučajeva neprihvatljivog ponašanja maloljetnika	0	50 %
		Pružena potrebna stručna profesionalna i materijalna pomoć identifikovanim mladima koji su u sukobu sa zakonom	0	90 %
		Broj osoba treće životne dobi bez porodičnog staranja kojima je pružena zdravstvena i socijalna pomoć	0	50
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		42.000	25.000	67.000
2.4.3. Mjera	Izgradnja socijalne infrastrukture	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Povećan broj novih članova Udruženja za zaštitu mentalnog zdravlja „Tunel“ Ključ iz marginaliziranih skupina i broj volontera (volonteri iz omladinskih udruženja sa područja općine Ključ) na godišnjem nivou	0	10
		Procenat povećanja broja socijalno inkluziranih osoba sa psihičkim i tjelesnim invaliditetom koje su uključene u društvene tokove	0	20 %
		Minimalan procenat lica koja su u različitim stanjima socijalne potrebe smještena u Dom	0	70%

		Povećan broj prijavljenih slučajeva nasilja usljed redovno provedenih promotivnih aktivnosti na prevenciji i suzbijanju nasilja	0	30 %
		Osnovano Novo gradsko groblje	0	1
		Povećanje zadovoljstva građana javnim servisom gradskih mezarja i grobalja	0	30 %
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		254.000	56.000	310.000
2.4.4. Mjera	Unaprijeđenje infrastrukture u zdravstvenom sektoru	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Radna temperature u ZU "Dom zdravlja" Ključ	17°C	22°C
		Ušteda energije u objektu ZU "Dom zdravlja" Ključ	0	20%
		Povećanje broja usluga Centra za mentalno zdravlje	0	20 %
		Broj kvalitetno urađenih RTG snimaka na dnevnoj osnovi	10	30
		Sigurnost boravka i rada	Nezadovoljava	Zadovoljava
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		6.000	534.000	540.000
3. Strateški cilj	Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procenat stanovništva i drugih korisnika obezbijeđen redovno kontrolisanom, bakteriološki i hemijski ispravnom vodom	85%	95%
		Prostor općine pokriven odvozom komunalnog otpada	97%	100%
		Smanjenje troškova nabavke energenata za zagrijavanje javnih objekata	0%	20%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.387.220	4.808.380	6.195.600
3.1. Prioritet	Obezbijeđen sistem kontinuranog vodosnabdjevanja i upravljanja kanalizacijom	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Gubici u vodovodnoj mreži	62%	55%
		Broj priključenih novih korisnika (privrednih subjekata I domaćinstava) na kanalizacioni sistem	0	500

		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		605.100	2.244.900	2.850.000
3.1.1. Mjera	Razvoj sistema vodosnabdjevanja	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Dužina novoizgrađene lokalne vodovodne mreže	0	10 km
		Smanjeni troškovi održavanja lokalnih vodovoda	0	20 %
		Smanjenje gubitaka u vodovodnoj mreži novog cjevovoda gradskog vodovoda	0	30 %
		Smanjeni troškovi održavanja novog cjevovoda gradskog vodovoda.	0	20 %
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		300.000	1.400.000	1.700.000
3.1.2. Mjera	Razvoj kanalizacionog sistema	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Dužina uređenog natkrivenog kanala potoka Ižnica	0	350 m
		Dužina asfaltiranog puta iznad potoka Ižnica	0	350 m
		Dužina izgrađene kanalizacione mreže	0	4,5 km
		Smanjenje broja oboljelih od zaraznih bolesti	0	20%
		Usvojen Glavni projekat primarne kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda općine Ključ	0	1
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
305.100	844.900	1.150.000		
3.2. Prioritet	Unaprijeđen proces selekcije i upravljanja otpadom	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj registrovanih divljih deponija prema evidenciji općinske uprave	20	6
		Prihodi od plasiranja sortiranog smeća	2%	12%
		Smanjenje količine otpada koje se trajno odlaže na deponiji	98%	88%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
557.620	2.182.980	2.740.600		
3.2.1. Mjera	Izgradnja kapaciteta za zbrinjavanje komunalnog otpada	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Prihodi komunalnog preduzeća od upravljanja otpadom i zajedničke komunalne potrošnje	556.624 KM	695.780 KM

		Površina održanih javnih površina	26.037 m ²	30.000 m ²
		Dužina lokalnih puteva u ljetnom i zimskom periodu koje održava komunalno preduzeće	24 km	130 km
		Broj saniranih divljih deponija	0	14
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		188.080	405.520	593.600
3.2.2. Mjera	Izgradnja kapaciteta za sortiranje komunalnog otpada	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Količina sortiranog otpada prema evidenciji komunalnog preduzeća	70 tona	150 tona
		Povećanje prihoda komunalnog preduzeća od plasiranja sortiranog smeća	464.489,00 KM	580.611,00 KM
		Količina sortiranog otpada prema evidenciji komunalnog preduzeća	0	10 %
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		369.540	1.777.460	2.147.000
3.3. Prioritet	Povećana energetska efikasnost javnih objekata	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Broj javnih objekata koji ispunjavaju kriterije principa energetske efikasnosti	2	6
		Ušteda energije na javnim objektima	0	20%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		224.500	380.500	605.000
3.3.1. Mjera	Program ušteda u javnom sektora	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Radna temperatura u školskim objektima tokom cijele godine	17 °C	22 °C
		Radna temperatura u općinskom objektu tokom cijele godine	19 °C	22 °C
		Ušteda energije i budžetskih sredstava Općine Ključ	0	20 %
		Smanjeni gubici toplotne energije u objektu Doma na Zgonu	0	20 %
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		224.500	380.500	605.000

Prilog 2. Detaljan pregled mjera

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent		
Prioritet	1.1. Unaprijeđen poslovni ambijent na području općine		
Naziv mjere	1.1.1. Poboljšanje uslova privrednog razvoja		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Mjerom će se osigurati i poboljšati uslovi za dalji privredni razvoj kroz realizaciju uređenja putnih pravaca, proširenjem i uređenjem poslovnih zona kao i izlaganjem podataka katastra nekretnina.</p> <p>Ključni strateški projekat <i>Uređenje postojeće i uspostavljanje novih poslovnih zona</i> Intervencija je od strateškog značaja za općinu Ključ, usmjerena na privlačenje domaćih i stranih investicija, na razvoj MSP i kreiranje novih radnih mjesta, a što bi imalo pozitivan uticaj i na zaustavljanje iseljavanja stanovništva općine u zemlje EU. Aktivnost obuhvata otkup i uređenje zemljišta od strane Općine, te prodaju investitorima pod povoljnim uslovima, i to:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Proširenje i uređenje Industrijske zone u Velagićima, - Lokacija DI „Ključ“, - Lokacija pored DI „Sanica“, - Industrijska zona „Busije“, - Industrijska zona na Zgonu, pored tvornice „Prevent Home“, - Zona (lokacija) za zbrinjavanje građevinskog otpada, u skladu sa zakonskim okvirom, koja treba da se koristi uz adekvatno upravljanje i nadzor. <p>Ovim je planiran otkup novog zemljišta, uređenje postojećeg stanja, izrada projektno-tehničke dokumentacije i izgradnja infrastrukture (saobraćajnice, električna struja, voda, kanalizaciona i oborinska odvodnja, mobilne usluge), dakle, stvaranje povoljnih uslova za povećanje broja malih i srednjih preduzeća i ukupni privredni razvoj.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>(1) Sanacija i modernizacija putnih pravaca na teritoriji općine</i> Aktivnostima u okviru ovog područja djelovanja poboljšaće se komunikacija, uslovi i kvalitet života mještana, bolji uslovi za obnovu i održivi povratak raseljenih lica, pogodnosti za razvoj turizma, lova, ribolova i poljoprivrede te povećanje broja MSP i zaposlenih.</p> <p><i>(2) Nastavak izlaganja podataka katastra nekretnina za područje općine Ključ</i> Za značajnija domaća i inostrana ulaganja, osnov je sigurna, jasna i sređena evidencija o nekretninama koje su predmet ulaganja, poslovanja i svih privrednih tokova.</p>		
Ključni strateški projekti	Uređenje postojeće i uspostavljanje novih poslovnih zona	<p>Očekivani izlazni rezultat: uređeno najmanje 10 ha zemljišne površine.</p> <p>Očekivani krajnji rezultat: otvoreno novih 200 radnih mjesta.</p>	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Površina uređenog zemljišta zona	5 ha	15 ha
	Broj privrednih subjekata u zonama	6	21
	Broj radnih mjesta	81	281
	Dužina uređenih putnih pravaca	0	4.750 m
Procenat izlaganja podataka katastra nekretnina	35 %	100 %	

Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Proširenjem i uređenjem poslovnih zona, uređenjem putnih pravaca kao i izlaganjem podataka katastra nekretnina, poboljšaće se uslovi za privredni razvoj i unaprijediti poslovni ambijent na području općine Ključ.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 2.590.000,00 KM 1.500.000 KM (KSP) + 1.040.000 KM (1) + 50.000 KM (2) = 2.590.000 KM Izvor: Budžet Općine (300.000 KM), Fed. minist. razvoja, poduzetništva i obrta (1.200.000 KM) ... (KSP) Budžet Općine (208.000 KM), viši nivoi vlasti (832.000 KM) ... (1) Budžet Općine (25.000 KM), Federalna uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove (25.000,00 KM) ... (2)
Period implementacije mjere	2021 – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Jedinstveni općinski organ uprave općine Ključ
Nosioci mjere	Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove; Udruženje privrednika „Ključ“; Udruženje obrtnika Ključ; JU “Općinski fond za komunalnu djelatnost i infrastrukturu“ Ključ; mjesne zajednice; Federalna uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove.
Ciljne grupe	Privrednici, obrtnici, nezaposleni, građani Ključa.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent
Prioritet	1.1. Unaprijeđen poslovni ambijent na području općine
Naziv mjere	1.1.2. Poslovno-investiciona saradnja sa dijasporom
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Ova mjera ima za cilj ostvarenje kontinuirane institucionalne komunikacije i izgradnje povjerenja sa dijasporom te uključivanje dijaspore u razvojne programe lokalne samouprave.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>(1) Organizacija Dana dijaspore i poslovno-investicionog foruma</i> Općina Ključ već duži niz godina radi na uspostavljanju saradnje sa svojim građanima u dijaspori kroz organizaciju raznih sadržaja namijenjenih dijaspori, zajedničko ulaganje u infrastrukturne projekte, kulturno-sportsku saradnju i slično, ali ostvareni rezultati mogu biti i bolji. S tim u vezi, otvorili smo i Ured za dijasporu koji stoji dijaspori na raspolaganju po svim bitnim pitanjima, a konstantnu medijsku komunikaciju namijenjenu isključivo dijaspori ostvarujemo putem emitovanja Emisije za dijasporu koja se emituje jednom i reemituje dva puta mjesečno. Organizacijom Dana dijaspore i poslovno-investicionih foruma u periodima najveće prisutnosti dijaspore na području općine, namjera nam je da pokušamo identificirati probleme u saradnji sa dijasporom i ponuditi nove inicijative i razmišljanja za poboljšanje saradnje i iznalaženje novih rješenja. Definisanje saradnje sa dijasporom na institucionalnom osnovu i provođenje pojedinačnih projekata otvoriće mogućnost za intenzivnije uključivanje dijaspore u razvojne programe lokalne samouprave.</p> <p><i>(2) Info dijaspora</i> Obzirom na veliki broj građana iz Ključa koji žive i rade u inostranstvu, a žele komunikaciju sa rodnom mjestom i pravovremenu informaciju kroz konstantnu medijsku komunikaciju i sadržaje namijenjene isključivo dijaspori, ovim ćemo podići kvalitet i kvantitet informisanosti i jačati povjerenje sa dijasporom. Institucionalna komunikacija između dijaspore i lokalne zajednice odvijala bi se putem:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ureda za dijasporu 2. Linka za dijasporu Općine Ključ 3. Emisija za dijasporu

	Kroz navedene komunikacijske sadržaje informisali bismo našu dijasporu o aktuelnim pitanjima u Ključu i BiH, radili promociju iz različitih oblasti (ekonomije, kulture, obrazovanja, sporta, zdravstva), afirmaciju lokalnih kadrova i kadrova iz dijaspore, prezentaciju privrednih, poslovnih i turističkih resursa općine i regije te prenošenje pozitivnih primjera i primjera dobre prakse iz dijaspore.		
Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Broj održanih manifestacija Dani dijaspore	6	11
	Broj održanih poslovno-investicionih foruma	2	5
	Broj održanih zajedničkih poslovnih i neformalnih sastanaka sa predstavnicima dijaspore	10	35
	Broj emitovanih emisija	30	100
	Broj objava promocija projekata	50	150
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kroz navedene komunikacijske sadržaje i institucionalnu saradnju želimo graditi izgubljeno povjerenje i uključiti dijasporu u razvojne programe lokalne samouprave, pojačati poslovno-investicionu saradnju sa dijasporom i samim tim unaprijediti poslovni ambijent na području općine.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 40.000 KM 25.000 KM (1) + 15.000 KM (2) = 40.000 KM Izvor: Budžet Općine (17.500 KM), viši nivoi vlasti (5.500 KM), strani donatori (2000 KM ... (1) Budžet Općine (10.500 KM), viši nivoi vlasti (4.500 KM) ... (2)		
Period implementacije mjere	2021-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu; Ured za dijasporu; JP „Radio Ključ“.		
Nosioci mjere	Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu; Ured za dijasporu; JP „Radio Ključ“.		
Ciljne grupe	Dijaspora, privrednici, OCD i građani Ključa.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent
Prioritet	1.2. Razvijen organizovan biznis u sektoru poljoprivrede i ribarstva
Naziv mjere	1.2.1. Unaprijeđenje sektora poljoprivrede i ribarstva
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani	Opis mjere U cilju unaprijeđenja sektora poljoprivrede i ribarstva opredijeljeni smo za više okvirnih područja djelovanja. Stavljanjem neobrađenih poljoprivrednih površina u funkciju proizvodnje povrća i voća, uz povećanje prinosa po jedinici površine na usitnjenim posjedima, šansa su za

strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)

angažovanje nezaposlene radne snage i stvaranje dodatnih prihoda najugroženijim kategorijama stanovništva.

Sve aktivnosti zahtijevaju stručan nadzor, pomoć, edukaciju i optimalnu primjenu neophodnih agrotehničkih mjera, ali i ispitivanje tržišta i ugovaranje otkupa proizvoda.

Rekonstrukcijom i opremanjem sportsko-rekreativne atrakcije Hanlovske vrelo, revitalizacijom i aktiviranjem vlastitog ribogojilišta, pored obogaćivanja ribljeg fonda, educirajuće se djeluje u segmentu kulture zaštite voda, doprinosi se povećanju posjeta rijekama i uopšte općini te se dodaje turistička atrakcija više na ovom prostoru.

Organizovaniji pristup uticaće na razvijanje biznisa ne samo u navedenim sektorima, već i svim drugima koji su usko povezani.

Okvirna područja djelovanja

(1) Program formiranja Opće zemljoradničke zadruge OZZ

Na području općine Ključ trenutno je upisano 873 gazdinstava u Registar poljoprivrednih gazdinstava. Gazdinstva ostvaruju proizvodnju i ostvaruju prihode, a problem sa kojim se sreću poljoprivredni proizvođači je plasman proizvoda, osim plasmana mlijeka. Registrovana su četiri udruženja poljoprivrednika, a nije registrovana nijedna opća zemljoradnička zadruga. U cilju osiguranja plasmana proizvoda, povlačenja sredstava IPA fondova i sredstava od projekata na nivou BiH i FBiH, neophodno je formiranje opće zemljoradničke zadruge.

Namjena zadruge je zajedničko korištenje svih sredstava potrebnih za unapređivanje i razvoj djelatnosti zadrugara radi poboljšanja i povećanja rezultata te djelatnosti. Zadrudnim pravilima utvrđuje se djelatnost zadruge u oblasti poljoprivrede.

(2) Podizanje plastenika

Općina se suočava sa visokom stopom nezaposlenosti koja posebno pogađa najugroženije kategorije stanovništva koje ne posjeduju znanje i vještine koje odgovaraju zahtjevima tržišta rada. Nezaposlenost posebno pogađa povratnike i žene u ruralnim područjima. S druge strane, općina ima značajne potencijale za razvoj poljoprivrede. S obzirom na činjenicu da mnoga domaćinstva ne raspolažu sa gospodarskim objektima, da imaju usitnjen posjed, u cilju što racionalnijeg korištenja poljoprivrednog zemljišta i postizanja što većih prinosa po jedinici površine, nabavkom i montažom plastenika dala bi se mogućnost da se i mala gazdinstva tržišno orijentišu. Na području općine u 2020. godini evidentirano je 1,5 ha pod platenicima, a postoji i dalje veliki interes stanovništva za nabavkom plastenika i plateničkom proizvodnjom koja osigurava visoke prihode po jedinici površine. Stoga, stavljanje neobrađenih poljoprivrednih površina u funkciju proizvodnje povrća i voća su šansa za angažovanje nezaposlene radne snage i stvaranje dodatnih prihoda najugroženijim kategorijama stanovništva.

(3) Podizanje voćnjaka drvenastog voća

Teritorija općine Ključ je povoljna za proizvodnju voća. Velike površine nisu iskorištene, te je moguće njihovo stavljanje u funkciju proizvodnje ovih kultura. Ovom mjerom se želi izvršiti podizanje plantaža kontinentalnog voća. Karakteristika voćarske proizvodnje je ekstenzivna proizvodnja. Pored direktnog fokusa iskorištavanja i stavljanja u funkciju postojećih prirodnih i privrednih kapaciteta, projekat doprinosi povećavanju površina pod drvenastim voćem i prinosa po jedinici površine. Također, ovom mjerom je predviđena nabavka sadnica voća i sistema za navodnjavanje kap po kap. Uz stručan nadzor i optimalnu primjenu neophodnih agrotehničkih mjera očekuju se veći prinosi po jedinici površine. Općina će osigurati stručnu pomoć i edukaciju korisnika, ali i ispitivanje tržišta i ugovaranje otkupa proizvoda.

(4) Poboljšanje kulture očuvanja voda i sportsko-rekreativnih aktivnosti u općini Ključ

Sportsko ribolovno društvo „Ključ“ Ključ nosilac je ribolovnog prava na Ribolovnom području 7 koje obuhvata sve vodotoke na području naše općine. Već duži period Općina razmatra ideju revitalizacije ribogojilišta Hanlovske vrelo. Revitalizacijom i

	aktiviranjem vlastitog ribogojilišta doprinijeli bi samostalnom obogaćivanju ribljeg fonda, prvenstveno mladicom i pastrmkom koje su, pored lipljena, najatraktivnije vrste ribe za sportski ribolov. Osim toga, vlastitim ribogojilištem bi naše rijeke poribljavali autohtonim vrstama ribe, jer mlađ koju kupujemo za poribljavanje nema u potpunosti osobine naših autohtonih vrsta i treba im duže vrijeme da se adaptiraju na naše uslove. Takođe, ova lokacija bi bila mjesto održavanja edukacija o potrebi kulture očuvanja voda i važnosti sportsko-rekreativnih aktivnosti.		
Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Broj članova OZZ	0	30
	Površine pod plastenicima	1,5 ha	1,8 ha
	Broj poljoprivrednih proizvođača upisanih u RPG i RK koji se bave proizvodnjom povrća u plastenicima	116	136
	Godišnje povećanje prinosa iz plastičke proizvodnje	0	20 t
	Površine pod drvenastim voćem	569,1 ha	576,1 ha
	Broj poljoprivrednih proizvođača upisanih u RPG i RK koji se bave voćarstvom	115	135
	Godišnje povećanja proizvodnje voća	0	100 t
	Godišnja količina mlađi puštena u vodotoke (broj komada mlađi pastrmke i mladice)	15.000	21.000
	Godišnji broj posjeta destinaciji u Hanlovskom vrelu	0	2.500
	Broj gostiju na vodama općine Ključ	1.500	3.500
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Formiranjem OZZ stvara se organizovan pristup u rješavanju problema i potreba zadrugara što bi, uz konstantnu stručnu edukaciju, u konačnici davalo siguran plasman njihovih proizvoda.</p> <p>Stavljanje neobrađenih poljoprivrednih površina u funkciju proizvodnje povrća i voća i povećanje prinosa po jedinici površine su prilike za angažovanje nezaposlene radne snage i stvaranje dodatnih prihoda najugroženijim kategorijama stanovništva. Ovim se stvaraju uslovi za stručan nadzor, pomoć i edukaciju, unaprijeđenje i organizovan pristup sektoru poljoprivrede.</p> <p>Obogaćivanje ribljeg fonda sa kvalitetnom mlađi kao i obnova destinacije „Hanlovsko vrelo“ za rezultat će imati veću posjećenost revira i otvorenih voda na općini Ključ te obogaćivanje turističke ponude.</p> <p>Realizacijom svih navedenih aktivnosti unaprijedićemo i razviti sektor poljoprivrede i ribarstva i unutar njega omogućiti organizovan biznis.</p>		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 179.800 KM 15.000 KM (1) + 55.000 KM (2) + 70.000 KM (3) + 39.800 KM (4) = 179.800 KM</p> <p>Izvor: Budžet Općine (3.000 KM), korisnici (1.500 KM), kantonalna i federalna ministarstva (10.500 KM) ... (1) Budžet Općine (11.000 KM), korisnici (5.500 KM), kantonalna i federalna ministarstva (38.500 KM) ... (2) Budžet Općine (10.500 KM), korisnici (10.500 KM), kantonalna i federalna ministarstva (49.000 KM) ... (3) Vlastita sredstva (2.100 KM), viši nivoi vlasti (33.700 KM), Federalno</p>		

	ministarstvo kulture i sporta (4.000 KM) ... (4)
Period implementacije mjere	2021-2024.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Jedinstveni općinski organ uprave općine Ključ; Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu.
Nosioci mjere	Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu; Investitori/donatori; Poljoprivredni proizvođači; Poljoprivredni zavod USK-a; Poljoprivredni fakultet u Bihaću i Sarajevu; Registrovani otkupljivači; Sportsko ribolovno društvo „Ključ“ Ključ.
Ciljne grupe	Poljoprivredni proizvođači, nezaposleni, registrovani otkupljivači, ribolovci, turisti.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent		
Prioritet	1.3. Unaprijeđeni turistički potencijali na području općine		
Naziv mjere	1.3.1. Razvoj turističkih sadržaja		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Naša općina sa svojim prirodnim položajem, dobrom prometnom povezanošću, vrijednom kulturno-historijskom i prirodnom baštinom, te sa svim ostalim turističkim resursima, nema izgrađenu turističku tradiciju. Neophodno je, u cilju dugoročnog planiranja razvoja turizma, raditi na razvoju turističkih sadržaja i iste promovisati u skladu sa raspoloživim načinima i mogućnostima vremena.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>(1) Izrada plana korištenja kompleksa Stari grad Ključ</i> Grad Ključ sa svojim prirodnim položajem, dobrom prometnom povezanošću, vrijednom kulturno-historijskom i prirodnom baštinom, te sa svim ostalim turističkim resursima, nema izgrađenu turističku tradiciju. Na teritoriji Općine Ključ nalazi se srednjovjekovni kraljevski Stari grad Ključ, mjesto pada srednjovjekovne Bosne pod osmanlijsku vlast, čime se završila historija srednjovjekovne Bosanske države. Neophodno ga je staviti u funkciju, na način definisan u Planu korištenja kompleksa Stari grad Ključ. Izradom Plana, stvara se osnov za dugoročno razmišljanje o budućnosti grada u turističkom, ali i privrednom kontekstu.</p> <p><i>(2) Izrada promotivnog materijala turističke ponude općine Ključ</i> Općina Ključ raspolaže značajnim resursima i predispozicijama za razvoj raznih vidova turizma kao što su: lovni, ribolovni, avanturistički, adrenalinski i kulturno-historijski turizam. Fokus Općine je na razvoju dnevnog i vikend turizma. Turističke destinacije na teritoriji općine koje su u posmatranom periodu uređene sa potrebnom infrastrukturom za razvoj turizma potrebno je više promovisati. U cilju dugoročnog planiranja razvoja turizma bolje konkurentnosti, potrebno je izraditi promotivni materijal turističke ponude u skladu sa postojećom infrastrukturom, temeljen na analizama postojeće atrakcijske i resursne osnove.</p>		
Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Broj posjeta kompleksu Stari grad Ključ	2.000	20.000

	Broj održanih manifestacija na lokaciji Stari grad Ključ	3	30
	Broj komada izrađenog i distribuiranog promotivnog materijala	1.000	3.000
	Broj objavljenih promotivnih video klipova	5	20
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Izradom i realizacijom Plana korištenja kompleksa Stari grad Ključ povećava se kvalitet i sadržaj turističke ponude, koji se, opet, promovira putem promotivnog materijala. Ovim se unaprijeđuju turistički potencijali općine te kao krajnji rezultat dobijamo povećan interes gostiju i broj turističkih posjeta i noćenja.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 90.000 KM 80.000 (1) + 10.000 (2) = 90.000 KM Izvor: Budžet Općine (16.000 KM), Vlada USK (24.000 KM), Federalno ministarstvo kulture i sporta (24.000 KM), Federalno ministarstvo prostornog uređenja (16.000 KM) ... (1) Budžet Općine (5.000 KM), međunarodne organizacije (5.000 KM) ... (2)		
Period implementacije mjere	2021-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu; Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti.		
Nosioci mjere	Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu; Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti.		
Ciljne grupe	Građani Ključa, gosti, domaći i strani turisti i dijaspora.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Resursno efikasan i unaprijeđen poslovni ambijent
Prioritet	1.3. Unaprijeđeni turistički potencijali na području općine
Naziv mjere	1.3.2. Razvoj turističke infrastrukture
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere</p> <p>Na području općine Ključ egzistira više udruženja ljubitelja prirode i zdravog stila života. Sva ta udruženja imaju odgovarajuću konekciju i sa udruženjima širom države, ali i sa pojedincima u BiH i dijaspori. Međutim, organizovan pristup i uslovi smještaja i ponude nisu na odgovarajućem nivou.</p> <p>Da bi broj posjeta turističkim destinacijama Ključa poprimio veće razmjere, neophodno je uraditi značajniji iskorak u razvoju turističke infrastrukture i sadržaja. Ova mjera, odnosno njena realizacija, upravo korespondira sa našim očekivanim krajnjim rezultatima, a to su duže zadržavanje gostiju u Ključu, povećanje broja noćenja i uopšte, povećanje broj turista.</p> <p>Okvirna područja djelovanja</p> <p><i>(1) Razvoj planinarskog turizma</i></p> <p>Planinarsko društvo „Lanište“ je izgradilo i rekonstruisalo jedan zapušteni objekat lociran na obroncima Laništa i tu oformilo planinarski dom. Rade i na ostaloj potrebnoj infrastrukturi kako bi se objekat priveo namjeni. PD „Lanište“ svake godine u mjesecu maju organizuje pohod planinara iz čitave BiH i šire na kojem učestvuje preko 350 planinara, a pomenuti planinarski dom "Memko" upravo jeste glavno mjesto okupljanja. Do sada je urađeno oko 30 kilometara planinarskih staza koje se uredno održavaju. Međutim, postoji još nekoliko atraktivnih lokacija koje nisu pokrivene stazama, a upravo je to jedan od ciljeva našeg projekta. Planiramo izgraditi i markirati dodanih 50 kilometara staza posebno u blizini lokacije gdje je smješten planinarski dom.</p> <p><i>(2) Razvoj ribolovnog turizma</i></p> <p>Sportsko ribolovno društvo „Ključ“ Ključ nosilac je ribolovnog prava na Ribolovnom području 7 koje obuhvata sve vodotoke na području naše općine. Kroz dosadašnje</p>

	<p>aktivnosti SRD „Ključ“ evidentirana je povećana posjeta kampera pored rijeke Sane, a najviše ih se stacionira na području Sokolova (kod škole). Ovo nam je dalo ideju da na ovom mjestu napravimo Ribarski centar koji podrazumijeva izgradnju kamp naselja u Sokolovu. Izgradnjom kamp naselja „Ribarski centar Sokolovo“ sa potrebnom infrastrukturom očekujemo i povećan broj gostiju, kako sportskih ribolovaca tako i izletnika, ljubitelja prirode. Pored ovoga, Ribarski centar bi bio i centar održavanja naših klupskih takmičenja u ulovu ribe, a stekle bi se i mogućnosti održavanja federalnih i državnih takmičenja, gdje već imamo odgovarajuća iskustva.</p> <p><i>(3) Urbanističko uređenje gradskog jezgra</i></p> <p>Razvoj turizma je jedan od strateških veoma važnih ciljeva općine Ključ, a „Ključko ljeto“, manifestacija koja se već tradicionalno održava u našoj općini, kao i drugi sadržaji turističke prirode, zaslužuju adekvatan vanjski prostor za održavanje manifestacija kulturnog, zabavnog i sportskog karaktera. Uređenjem gradskog jezgra, odnosno trga i parka, te internih saobraćajnica, općina bi dobila i odgovarajuću turističku infrastrukturu.</p>		
Ključni strateški projekti	-		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Dužina uređenih planinarskih staza	30 km	80 km
	Broj kreveta za smještaj u planinarskom domu „Memko“	0	50
	Broj planinara koji učestvuju u planinarskim pohodima koji se svake godine organizuju na teritoriji općine	350	450
	Broj ribolovaca koji godišnje koriste kamp naselje „Ribarski centar Sokolovo“	50	200
	Godišnji broj manifestacija na uređenom, modernom i funkcionalnom gradskom jezgru	3	7
	Procenat povećanja broja noćenja u općini Ključ	0	20 %
	Procenat povećanja broj turista	0	20 %
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Sagledavši ukupnu realizaciju mjera razvoja turističkih sadržaja i turističke infrastrukture, kao rezultat dobijamo unaprijeđene turističke potencijale na području općine u odnosu na sadašnje, a što će sigurno rezultirati povećanom interesu gostiju, domaćih i stranih turista i dati poseban razvojni efekat lokalnoj zajednici.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 355.000 KM</p> <p>75.000 KM (1) + 30.000 (2) + 250.000 KM (3) = 355.000 KM</p> <p>Izvor: Budžet Općine (7.500 KM), viši nivoi vlasti (60.000 KM), vlastita sredstva nosioca i partnera projektnih aktivnosti (7.500 KM) ... (1)</p> <p>Budžet Općine (3.000 KM), kantonalna i federalna ministarstva (24.000 KM), vlastita sredstva nosioca projektnih aktivnosti (3.000 KM) ... (2)</p> <p>Budžet Općine (150.000 KM), viši nivoi vlasti (100.000 KM) ... (3)</p>		
Period implementacije mjere	2022-2025.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Planinarsko društvo „Lanište“ Ključ; Sportsko ribolovno društvo „Ključ“ Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.		

Nosioci mjere	Planinarsko društvo „Lanište“ Ključ; Sportsko ribolovno društvo „Ključ“ Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.
Ciljne grupe	Planinari, ribolovci, gosti, domaći i strani turisti, građani Ključa.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga
Prioritet	2.1. Stvoreni uslovi za kvalitetno obrazovanje
Naziv mjere	2.1.1. Unapređenje obrazovne infrastrukture
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere U cilju obezbjeđenja povoljnih uslova za rad učenika i zaposlenih u oblasti obrazovanja, podizanja kvaliteta edukacije, ne samo u zoni formalnog obrazovanja, već i neformalnog, od kojeg će cjelokupna lokalna zajednica imati koristi, odlučili smo se za ove strateške aktivnosti, odnosno ova okvirna područja djelovanja.</p> <p>Okvirna područja djelovanja</p> <p><i>(1) Opremanje kabineta u OŠ „Ključ“</i> Podrazumijeva opremanje kabineta fizike, hemije i biologije savremenim nastavnim sredstvima i opremom kako bi se nastavni procesi iz ovih nastavnih predmeta podigli na viši nivo te omogućili učenicima kvalitetniju nastavu uz obavezne laboratorijske i demonstracijske vježbe po nastavnom planu i programu..</p> <p><i>(2) Opremanje učionice za djecu sa poteškoćama u razvoju u OŠ „Ključ“</i> Realizacijom ove mjere bismo omogućili učenicima sa teškoćama u razvoju kvalitetniji boravak u školi. Kroz opremanje učionice osiguralo bi se provođenje 3 produžena stručna postupka u kojima bi učenici savladali aktivnosti iz svakodnevnog života, provodili rehabilitacijske programe i organizovali slobodno vrijeme.</p> <p><i>(3) Adaptacija i sanacija potkrovnog dijela Stare gimnazije iz austro-ugarskog perioda</i> Ovom intervencijom bi obezbjedili prostorne sadržaje za odvijanje aktivnosti omladinskih organizacija sa područja općine Ključ, gdje već egzistira Vijeće mladih općine Ključ, koje u svom sastavu ima tri organizacije mladih (Kosmos, Dekameron i Krasuljak), a bave se okupljanjem, edukacijom mladih kroz razne vidove neformalnog obrazovanja i izradom projekata iz različitih sfera društvenog angažmana, a posebno praćenjem politike prema mladima na nivou Federacije Bosne i Hercegovine. Adaptirani prostor bi upravo poslužio za sljedeće svrhe: kreativno-edukativne radionice (iz različitih sfera djelovanja), održavanje sastanaka, svakodnevni rad, pisanje projekata, praćenje javnih poziva i konkursa i apliciranje na iste, rad sa djecom i omladinom, inkluzivne edukacije, izrada biznis planova za Start up, podrška nezaposlenim mladim licima u iznalaženju posla, vođenje internacionalnih seminara kroz Erasmus plus program.</p> <p><i>(4) Rekonstrukcija objekta OŠ „Sanica“</i> Zbog dotrajalosti školskog objekta i neadekvatnih uslova za odvijanje nastave, neophodno je izvršiti zahvate rekonstrukcije u cilju stvaranja uslova za kvalitetno obrazovanje u normalnim uslovima.</p> <p><i>(5) Izgradnja školske računarske infrastrukture (mreže) u MSŠ „Profesor Omer Filipović“ Ključ</i> Intervencijom bi se izvršilo umrežavanje učionica za odvijanje nastave online metodom. Umrežavanje bi izvršili samo u objektu Tehničke škole, jer je objekat Tehničke škole montažnog karaktera sa masivnim čeličnim profilima koji otežavaju prijenos Wi-Fi signala, te bi u ovom objektu bilo neophodno izvršiti umrežavanje žičanim ili bežičnim putem svih učionica uz odgovarajuću opremu za prijenos signala.</p>

Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Broj kabineta fizike, hemije i biologije opremljenih savremenim nastavnim sredstvima	0	3
	Broj učenika sa kojima se izvodi nastava iz fizike, hemije i biologije	120	130
	Procenat povećanja prosječne ocjene iz fizike, hemije i biologije	0	5 %
	Broj djece sa poteškoćama u razvoju	10	7
	Broj provedenih stručnih postupaka na godišnjem nivou (terapeutske metode poput likovne art terapije, muzičke terapije i sl.) za učenje i razvoj djece sa posebnim potrebama	0	3
	Broj organizovanih kreativno-edukativnih radionica za mlade	1	10
	Procenat smanjenja troškova za održavanje školskog objekta	0	20 %
	Anketa o zadovoljstvu učenika, zaposlenih i roditelja uslovima rada u školi	0	1
	Broj učenika koji istovremeno prate online nastavu uz direktnu primjenu nastavnih sredstava i pomagala	0	260
	Procenat praćenja realizacije NPP u kontinuitetu i u skladu sa pedagoškim standardima	50 %	100 %
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Realizacijom projekata iz okvirnog područja djelovanja, kao što su rekonstrukcije, sanacije, adaptacije i opremanja kabineta i općenito školskog prostora, dakle, iz segmenta formalnog obrazovanja, ali isto tako i neformalnog obrazovanja, doprinijeće ostvarenju zacrtanog prioriteta tj. stvaranju uslova za kvalitetno obrazovanje u normalnim uslovima, ali i uslovima prisutnosti koronavirusa covid-19 ili bilo kojih drugih nepredviđenih pojava.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 304.980 KM 14.500 KM (1) + 10.000 KM (2) + 70.000 KM (3) + 200.000 KM (4) + 10.480 KM (5) = 304.980 KM Izvor: Budžet USK-a (7.250 KM), vlastita sredstva škole (725 KM), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (6.525 KM) ... (1) Budžet USK-a (5.000 KM), vlastita sredstva škole (500 KM), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (4.500 KM) ... (2) Budžet Općine (21.000 KM), kantonalna i federalna ministarstva (49.000 KM) ... (3) Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK (200.000 KM) ... (4) Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK (5.240 KM); Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (5.240 KM) ... (5)		
Period implementacije mjere	2022-2026.		

Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU Osnovna škola „Ključ“ Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove; JU Osnovna škola „Sanica“; MSŠ „Profesor Omer Filipović“ Ključ.
Nosioci mjere	JU Osnovna škola „Ključ“ Ključ; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove; Vijeće mladih općine Ključ; JU Osnovna škola „Sanica“; MSŠ „Profesor Omer Filipović“ Ključ.
Ciljne grupe	Učenici, zaposlenici škola, nastavno osoblje, OCD, mladi, nezaposleni.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga		
Prioritet	2.2. Unaprijeđeni organizacioni, prostorni i materijalno-tehnički uslovi za kulturne i sportske aktivnosti građana i podrška mladim		
Naziv mjere	2.2.1. Razvoj sporta		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Mjera je usmjerena na razvoj i promociju sporta, odnosno stvaranje prostornih uslova za bavljenje sportskim aktivnostima, ali i osposobljavanje kadrova koji će svoje znanje iz ove oblasti prenositi na druge, prvenstveno na mlađu populaciju.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>(1) Edukacija i licenciranje trenera</i> Svaka sportska organizacija, članica Sportskog saveza Ključ, ima u prosjeku 2 trenera i po jednog sportskog radnika. Većina njih, uprkos stručnoj spremi, nema odgovarajuću licencu te slabo prate edukacije iz svojih oblasti. Realizacijom ovih aktivnosti doprinijelo bi se, pored licenciranja trenera i dodatnim edukacijama za svaki sport, boljem i kvalitetnijem radu u klubovima, što bi automatski pospješilo uspjeh svakog kluba.</p> <p><i>(2) Izgradnja i uređenje terena za rekreaciju na području općine Ključ</i> Školsko igralište u okviru objekta Tehničke škole je neuslovno za bilo kakve sportske, nastavne ili rekreativne aktivnosti. Podna obloga je od dotrajalog asfalta, igralište nije ograđeno i nije opremljeno nikakvim sportskim rekvizitima. Iz pomenutog razloga, a zbog važnosti za zdrav fizički razvoj učenika, te poštovanje nastavnog plana i programa, potrebna je potpuna rekonstrukcija i opremanje igrališta. Takođe, djeca manjeg uzrasta, omladina i rekreativci gradskih naselja Egrlići, Berberovo brdo i Režovići bi koristili ovo igralište, čime bi se podigao opći nivo sportske kulture.</p>		
Ključni strateški projekti	-	-	-
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Broj licenciranih trenera	0	10
	Broj sportista	700	750
	Procenat ostvarenja boljih sportskih rezultata	0	10 %
	Broj korisnika novoizgrađenog školskog igrališta	0	600

Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Realizacijom ovog projekta doprinijelo bi se, pored licenciranja trenera, boljem i kvalitetnijem radu u klubovima, poboljšali bi se uslovi za odvijanje sportskih aktivnosti, dodatno omasovio segment rekreativnog sporta i time se unaprijedili organizacioni, prostorni i materijalno-tehnički uslovi za sportske aktivnosti građana, što i jeste naš prioritet.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 60.000 KM 10.000 KM (1) + 50.000 KM (2) = 60.000 KM Izvor: Budžet Općine (2.000 KM); resorna kantonalna i federalna ministarstva (7.000 KM), Sportski savez USK (1.000 KM) ... (1) Budžet Općine (5.000 KM); Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK (25.000 KM); Federalno ministarstvo kulture i sporta (20.000 KM) ... (2)
Period implementacije mjere	2022-2024.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Sportski savez općine Ključ; Mješovita srednja škola „Profesor Omer Filipović“ Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspekcijske poslove.
Nosioci mjere	Sportski savez općine Ključ; Jedinstveni općinski organ uprave općine Ključ; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK; Sportski savez USK; Mješovita srednja škola „Profesor Omer Filipović“ Ključ; Federalno ministarstvo kulture i sporta; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspekcijske poslove.
Ciljne grupe	Djeca, mladi, sportisti, sportski radnici, učenici srednje škole, sportisti rekreativci.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga
Prioritet	2.2. Unaprijeđeni organizacioni, prostorni i materijalno-tehnički uslovi za kulturne i sportske aktivnosti građana i podrška mladim
Naziv mjere	2.2.2. Razvoj kulture
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Ovom mjerom se žele poboljšati kvalitet usluga kulturnog karaktera, posebno bi se poboljšali uslovi rada stalnih korisnika, ugodnija atmosfera za posjetioce, a samim tim i povećan broj posjetilaca Doma kulture. Uređenjem Muzejske zbirke i uređenjem i opremanjem bosanske sobe kao dijela Muzejske zbirke Ključ, uradila bi se konzervacija i valorizacija postojećih eksponata te urađena postavka po pravilima struke.</p> <p>Velik broj građana rođenih u Ključu trenutno živi i radi van granica Bosne i Hercegovine. Također, danas već imamo i treću generaciju rođenih u inostranstvu. Namjera nam je da ove grupe povežemo putem aktivnosti „Upoznaj svoje korijene“ sa njihovim vršnjacima u Ključu kroz edukacije i radionice u kojima bismo ih upoznali sa jezikom, historijom, kulturom, običajima i tradicijom BiH.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>(1) Rekonstrukcija velike sale Doma kulture</i> Godišnje se u Domu kulture organizuje prosječno 40 različitih manifestacija. Sala doma, koja je predmet ovog projekta, broji 430 sjedišta. Da bi stvorili adekvatne uslove za korištenje i rad zaposlenih, ali i ugodnu atmosferu za posjetioce, potrebno je izvršiti rekonstrukciju i sanaciju same sale, uključujući zamjenu stolica, itisona i rasvjete, te rekonstrukciju i sanaciju same bine i grijanja sale.</p> <p><i>(2) Uređenje Muzejske zbirke i uređenje i opremanje bosanske sobe kao dijela Muzejske zbirke Ključ</i> Muzejska zbirka djeluje u sklopu JU „Centar za kulturu i obrazovanje“ Ključ te posjeduje značajne eksponate iz skoro svih epoha civilizacije. Cilj nam je uz stručnu</p>

	<p>pomoć valorizirati i konzervirati postojeće eksponate, uraditi postavku po pravilima struke te ih učiniti dostupnim široj publici.</p> <p><i>(3) Upoznaj svoje korijene</i> Velik broj građana rođenih u Ključu trenutno živi i radi van granica Bosne i Hercegovine. Također, danas već imamo i treću generaciju rođenih u inostranstvu. Namjera nam je da ove grupe povežemo sa njihovim vršnjacima u Ključu kroz edukacije i radionice u kojima bismo ih upoznali sa jezikom, historijom, kulturom, običajima i tradicijom BiH.</p>		
Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Broj manifestacija koji se organizuju u velikoj sali Doma kulture	40	50
	Broj posjetilaca manifestacijama koje se organizuju u velikoj sali Doma kulture	5000	5500
	Broj eksponata	120	130
	Broj posjetioca Muzejskoj zbirci	100	500
	Broj održanih radionica	0	7
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Stvaranjem boljih uslova rada uposlenika u kulturi, poboljšava se i kvalitet usluga, ugodnija atmosfera za posjetioce, a samim tim i povećan broj posjeta kulturnim dešavanjima.</p> <p>Oživljavanjem kulturne baštine, predočavanjem eksponata od historijske važnosti, upoznavanjem sa jezikom, historijom, kulturom, običajima i tradicijom BiH, približavamo i povećavamo interes svih za ovu iznimno važnu oblast čovjekovog života i djelovanja, oblast kulture.</p>		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 260.000 KM 200.000 KM (1) + 25.000 KM (2) + 35.000 KM (3) = 260.000 KM Izvor: Budžet Općine (20.000 KM), ministarstva vezana za oblast kulture na nivou kantona, FBiH i BiH (180.000 KM) ... (1) Budžet Općine (7.500 KM), ministarstva i zavodi vezani za oblast kulture i zaštitu kulturnog naslijeđa na nivou kantona, FBiH i BiH (17.500 KM) ... (2) Budžet Općine (17.500 KM), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (10.000 KM), međunarodne organizacije (7.500 KM) ... (3)</p>		
Period implementacije mjere	2021-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU "Centar za kulturu i obrazovanje" Ključ, Ured za dijasporu.		
Nosioci mjere	JU "Centar za kulturu i obrazovanje" Ključ; ministarstva kulture svih nivoa vlasti; ministarstva i zavodi vezani za oblast kulture i zaštitu kulturnog naslijeđa na nivou kantona, FBiH i BiH; Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, Općinsko društvo Ključ; Udruženje „Bosansko-kanadsko humanitarno društvo“; Udruženje „Prijatelji Ključa“; ORC „Dekameron“; UOC „Kosmos“; KUD „Naša mladost“; KUD „Stari grad Ključ“; Ured za dijasporu.		
Ciljne grupe	Djeca; članovi KUD-ova; građani Ključa; posjetioci manifestacija; domaći turisti (lokalno stanovništvo i djeca školskog uzrasta, domaći turisti iz susjednih općina, školske ekurzije i privatne izletničke posjete); inostrani turisti, sa akcentom na djecu školskog uzrasta koja imaju bosanske korijene.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga		
Prioritet	2.2. Unaprijeđeni organizacioni, prostorni i materijalno-tehnički uslovi za kulturne i sportske aktivnosti građana i podrška mladima		
Naziv mjere	2.2.3. Podrška mladima		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Ova mjera će značiti početak uspostave systemske brige prema mladima, s obzirom da se mladi nalaze u međusektorskom vakuumu, koja će omogućiti održivost Vijeća mladih, a samim tim i nove ideje i veću uključenost mladih u procesima donošenja odluka i njihovog ravnopravnog članstva u lokalnoj zajednici.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>Podrška Vijeću mladih Ključ i drugim formalnim i neformalnim omladinskim grupama</i> Organizovan i systemski pristup se, prvenstveno, ogleda u našoj namjeri da izradimo dokument „Strategija prema mladima općine Ključ“, kao osnovu za sve druge radnje i aktivnosti sa mladima. Podrška Vijeću mladih Ključ ogleda se i u pokrivanju rada kancelarije Vijeća mladih, kao i u sufinansiranju ideja formalnih ili neformalnih grupa mladih, čija realizacija će se odvijati preko Vijeća mladih, uz pismeno obrazloženje akcije i namjere utroška sredstava.</p>		
Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Broj treninga i seminara iz sistema neformalnog obrazovanja	2	15
	Broj realizovanih omladinskih lokalnih akcija	0	5
	Broj realizovanih zahtjeva (ideja) mladih	0	10
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Kroz izradu dokumenta „Strategija prema mladima općine Ključ“, postavimo osnovu za sve druge radnje i aktivnosti sa mladima.</p> <p>Podrška Vijeću mladih Ključ ogledaće se i u pokrivanju rada kancelarije Vijeća mladih, kao i u sufinansiranju ideja formalnih ili neformalnih grupa mladih, čija realizacija će se odvijati preko Vijeća mladih, uz pismeno obrazloženje akcije i namjere utroška sredstava. Dakle, ovim želimo pristupiti organizovanom i systemskom načinu rada i dati punu podršku mladima u svim njihovim namjerama i budućim aktivnostima.</p>		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 21.000 KM</p> <p>Izvor: Budžet Općine (21.000 KM)</p>		
Period implementacije mjere	2021-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za stručne poslove ON i OV, opću upravu i društvene djelatnosti		
Nosioci mjere	Služba za stručne poslove ON i OV, opću upravu i društvene djelatnosti; Vijeće mladih.		
Ciljne grupe	Mladi općine Ključ		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga
Prioritet	2.3. Unaprijeđen rad uprave sa akcentom na sigurnost građana
Naziv mjere	2.3.1. Poboljšanje sigurnosti građana
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Analizirajući prethodni period i pojave koje su doprinijele ugrožavanju sigurnosti građana, uvidjeli smo da stanje nije alarmantno, ali postoji veliko polje mjera koje možemo poduzeti kako bi poboljšali sigurnost građana, posebno u području sprečavanja ugroženosti od prirodnih nesreća (vatre, poplave i sl.) i nesigurnosti zbog većeg prisustva pasa lualica na našim ulicama.</p> <p>Okvirna područja djelovanja</p> <p><i>(1) Opremanje i obuka vatrogasaca vatrogasne jedinice općine Ključ</i> Obzirom na Procjenu rizika od požara i Plan zaštite od požara na području općine Ključ i predviđenu opremu u tim dokumentima, vatrogasna jedinica općine je opremljena starom opremom i vozilima sa kojima nije u stanju adekvatno na brz i efikasan način izaći na intervencije. Veliki prostor pod šumom i rastinjem nas svrstava u rizična područja od šumskih požara, što iziskuje potrebu ulaganja u opremanje, edukaciju i uvježbavanje vatrogasne jedinice.</p> <p><i>(2) Zbrinjavanje pasa lualica na području općine Ključ</i> Izražen problem oko adekvatnog tretmana i zbrinjavanja pasa lualica na teritoriji općine Ključ prisutan je već duže vrijeme. S tim u vezi, neophodno je provesti aktivnosti kako bi se ovi psi na adekvatan način, u skladu sa pozitivnim zakonskim propisima, zbrinuli i stavili pod kontrolu. Kroz aktivnost „Zbrinjavanje pasa lualica na području općine Ključ“ bio bi uspostavljen Higijenski servis osposobljen za hvatanje pasa lualica, transport istih i veterinarski tretman, što bi uključivalo vakcinisanje životinje, kastraciju ili sterilizaciju i karanten. Takođe bi bilo izgrađeno prihvatilište za te pse, gdje bi određen broj pasa mogao imati adekvatan smještaj i ishranu do udomljavanja. Provođenjem edukacija na temu odgovornog vlasništva i držanja pasa utičaćemo na svijest građana i na taj način preventivno uticati na smanjenje broja napuštenih pasa, jer po pretpostavkama, najveći broj pasa lualica upravo su vlasnički psi napušteni od svojih vlasnika.</p> <p><i>(3) Uređenje i zaštita obala i korita rijeka Sane i Sanice</i> Zbog nedovoljnog kapaciteta i obraslosti riječnih korita i većih nanosa koji povećavaju otpor protoku, pri nailasku velikih voda dolazi do plavljenja okolnog zemljišta, infrastrukturnih objekata te stalne devastacije korita. Korita rijeka Sane i Sanice su neuređena, mjestimično obrasla i nedovoljnog kapaciteta. Izlivanje rijeke je često, a poplave ugrožavaju zdravlje stanovništva, pričinjavaju velike štete i otežavaju privredne aktivnosti. Stoga je potrebno raditi na uređenju obala i korita rijeka Sane i Sanice na području općine Ključ u cilju zaštite od poplavnih voda, povećanja kapaciteta korita, a samim tim i boljeg protoka, te smanjenja plavljenja okolnog zemljišta, infrastrukturnih objekata i stalne devastacije korita.</p> <p><i>(4) Modernizacija i izgradnja javne gradske rasvjete</i> Realizacijom aktivnosti će se uticati na povećanje sigurnosti građana. Ključno područje djelovanja je urbana zona grada: naselje Berberovo brdo, ulica Sanska, ulica Hanlovska, dio ulice do naselja Egrlići, ulica Branilaca BiH i naselje Mehmedagići (pored gradskog stadiona). Modernizacijom i izgradnjom javne gradske rasvjete značajno će se uticati na povećanje vidljivosti i sigurnosti mještana ulica, kao i slučajnih prolaznika, šetača i posjetilaca gradskog stadiona.</p>

Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Povećan uspjeh realizacije akcije vatrogasaca u %	0	30 %
	Smanjenje broja ugriza pasa lotalica	0	50 %
	Dužina uređenog riječnog korita	0	1000 m
	Iznos smanjenja štete nastale usljed vremenskih neprilika na saniranom području	nemamo podatak	80 %
	Broj postavljenih stubova ulične rasvjete	155	175
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Aktivnostima u okvirnim poručjima djelovanja tipa povećanja opremljenosti, stručnosti i profesionalnosti vatrogasne jedinice, zbrinjavanjem pasa lotalica, uređenjem i zaštitom obala i korita rijeka, modernizacijom i izgradnjom javne rasvjete, te edukacijama u svim navedenim sferama, a u cilju poboljšanja opšte sigurnosti, unaprijedit ćemo i na viši nivo profesionalizma, organizacije i odgovornosti dovesti i odgovorne u upravi zadužene za sigurnost ljudi i dobara kako bi u svim narednim neprilikama efikasniji i djelotvorniji bili.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.410.000 KM 60.000 KM (1) + 110.000 KM (2) + 1.200.000 KM (3) + 40.000 KM (4) = 1.410.000 KM Izvor: Budžet Općine (24.000 KM), viši nivoi vlasti (36.000 KM) ... (1) Budžet Općine (44.000 KM), viši nivoi vlasti (40.000 KM), međunarodne organizacije (26.000 KM) ... (2) Budžet Općine (150.000 KM), Agencija za vodno područje rijeke Save (1.050.000 KM) ... (3) Budžet Općine (40.000 KM) ... (4)		
Period implementacije mjere	2021-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu; JU „Općinski fond za komunalne djelatnosti i infrastrukturu“ Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.		
Nosioci mjere	Služba za razvoj, privredu i civilnu zaštitu, JU „Općinski fond za komunalne djelatnosti i infrastrukturu“ Ključ; JKP „RAD“ Ključ; Agencija za vodno područje rijeke Save.		
Ciljne grupe	Građani općine Ključ, vlasnici imovine u rizičnim područjima od šumskih požara i poplava, mještani gradskih ulica, posjetioci gradskog stadiona.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga
Prioritet	2.4. Stvoreni kadrovski i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne i zdravstvene zaštite i javnih usluga
Naziv mjere	2.4.1. Unapređenje uprave
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	Opis mjere Da bi se ekonomičnije i sistemski funkcionalnije djelovalo, neophodno je stvoriti kadrovske i materijalno-tehničke uslove za unapređenje javnih usluga kako bi se doprinijelo bržem i efikasnijem pružanju usluga građanima. Okvirna područja djelovanja (1) E-kancelarijsko poslovanje Da bi se u potpunosti uskladile evidencije, obrada dokumenata, njihova kontrola, praćenje i arhiviranje, potrebno je primijeniti informacione tehnologije na izradi

	<p>aplikativnog rješenja upravljanja elektronskim dokumentima tj. osposobiti softver za kancelarijsko poslovanje i protokol.</p> <p><i>(2) Uređenje sale Općinskog vijeća općine Ključ</i> Sala Općinskog vijeća, kao dio administrativnog objekta Općine Ključ, služi za održavanje sjednica Općinskog vijeća općine Ključ, održavanje vjenčanja, održavanje sastanaka udruženja/nevladinih organizacija kao i za obilježavanje svih drugih manifestacija od značaja za sve građane općine Ključ. Kako bi se postigao funkcionalniji prostor koji se koristi u navedene svrhe, neophodno je modernizovati enterijer i učiniti multifunkcionalnim, obzirom da isti nije mijenjan od „predratnog“ perioda.</p>		
Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Povećanje efikasnosti rada općinske uprave u pogledu riješenih zahtjeva stranaka u odnosu na period prije implementacije softvera	0	15 %
	Broj održanih manifestacija različitog karaktera u Sali Općinskog vijeća	90	130
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Mjerom bi se osigurali bolji uslovi za rad predstavničke i izvršne vlasti, ali i formalnih i neformalnih građanskih grupa i OCD, te obezbijedio brži protok informacija i podataka, kao i dodatne edukacije. Dakle, stvorili bismo kadrovske i materijalno-tehničke uslove za unaprijeđenje javnih usluga i uveliko bi doprinijeli efikasnijem pružanju usluga građanima, što i jeste naš prioritet ovdje.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 105.000 KM 35.000 (1) + 70.000 KM (2) = 105.000 KM Izvor: Budžet Općine (24.500 KM), viši nivoi vlasti (10.500 KM) ... (1) Budžet Općine (56.000 KM), viši nivoi vlasti (7.000 KM), međunarodne organizacije (7.000 KM) ... (2)		
Period implementacije mjere	2022-2024.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti		
Nosioci mjere	Služba za stručne poslove Općinskog načelnika i Općinskog vijeća, opću upravu i društvene djelatnosti; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.		
Ciljne grupe	Građani, stranke i zaposleni organa uprave, OCD.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga
Prioritet	2.4. Stvoreni kadrovske i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne i zdravstvene zaštite i javnih usluga
Naziv mjere	2.4.2. Uspostava novih vidova podrške socijalno ugroženima
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani)	Opis mjere Ovom mjerom želimo uspostaviti održiv sistem pružanja stručne pomoći, prije svega, disfunkcionalnim porodicama, maloljetnoj djeci neprihvatljivog ponašanja te osobama treće životne dobi bez adekvatnog porodičnog staranja, primjenom metoda profesionalnog socijalnog rada.

strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>U konačnici, stvorićemo kadrovske i materijalno tehničke uslove za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga.</p> <p>Okvirna područja djelovanja</p> <p><i>(1) Podrška disfunkcionalnim porodicama</i> Centar za socijalni rad je institucija koja direktno obavlja poslove definisane zakonskim aktima iz oblasti socijalne zaštite, te je ključna institucija u zaštiti prava i interesa djece i ostalih članova porodice i kao takva intitucija ima obavezu posebnog pristupa u radu sa disfunkcionalnom porodicom. Ova aktivnost predviđa profesionalni angažman i intersektorski pristup u radu sa disfunkcionalnom porodicom, informisanje i pružanje usluga socijalne zaštite, te poseban akcent na obezbjeđenju sredstava za materijalnu podršku kroz jednokratne novčane pomoći..</p> <p><i>(2) Suzbijanje društveno neprihvatljivog ponašanja kod maloljetne djece</i> Jedna od aktivnosti ove mjere se ogleda kroz izradu Programa aktivnosti i postupanja (prilagođen potrebama naše lokalne zajednice) ključnih relevantnih institucija, kao i u sklopu Savjetovališta za djecu, omladinu i porodicu, individualni i grupni tretman identifikovane djece neprihvatljivog ponašanja, edukativne i kreativne radionice, te promocija zdravih stilova života kod djece putem medija i promomaterijala.</p> <p><i>(3) Patronažna služba pomoći osobama treće životne dobi bez porodičnog staranja</i> Pošto je sve više osoba kojima je potrebna pomoć, bilo da se radi o pomoći u kući, prijevozu do zdravstvene ustanove ili o čisto moralnoj podršci i riječi utjehe, govori o neophodnosti za implementacijom ove mjere, čijom bi se realizacijom pomoglo direktno rješavanje problema u periodu implementacije, ali i napravio model koji bi zaživio i nakon implementacije projekta. Pružanjem medicinsko-socijalne zaštite bolesnim, starim ili nepokretnim/nemoćnim ljudima i poboljšanje uslova njihovih života je glavni segment ove mjere. Pružali bi usluge medicinske njege, njege tijela, usluge kućanskih poslova i pomoć u poslovima van kuće. Redovnim aktivnostima zagovarali bi promjene u postojećem sistemu i podizanje svijesti javnosti o problemima osoba treće životne dobi.</p>		
Ključni strateški projekti	<p style="text-align: center;">-</p>		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	<p style="text-align: center;">Indikatori</p>	<p style="text-align: center;">Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)</p>	<p style="text-align: center;">Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)</p>
	Pružena podrška svim identifikovanim disfunkcionalnim porodicama (stručna i materijalna)	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">100 %</p>
	Procenat smanjenja broja novoevidentiranih slučajeva neprihvatljivog ponašanja maloljetnika	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">50 %</p>
	Pružena potrebna stručna profesionalna i materijalna pomoć identifikovanim mladima koji su u sukobu sa zakonom	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">90 %</p>
	Broj osoba treće životne dobi bez porodičnog staranja kojima je pružena zdravstvena i socijalna pomoć	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">50</p>
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ovom mjerom, putem uspostave novih vidova podrške socijalno ugroženim, želimo stvoriti kadrovske i materijalno tehničke uslove za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga.		

Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 67.000 KM 35.000 KM (1) + 7.000 KM (2) + 25.000 KM (3) = 67.000 KM Izvor: Budžet Općine (35.000 KM) ... (1) Budžet Općine (7.000 KM) ... (2) Viši nivoi vlasti (10.000 KM), međunarodne organizacije (15.000 KM) ... (3)
Period implementacije mjere	2021-2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU Centar za socijalni rad
Nosioci mjere	JU Centar za socijalni rad, NVO (omladinski sektor).
Ciljne grupe	Disfunkcionalne porodice, djeca i mladi s društveno neprihvatljivim ponašanjem, osobe treće životne dobi bez porodičnog staranja.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga
Prioritet	2.4. Stvoreni kadrovski i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne i zdravstvene zaštite i javnih usluga
Naziv mjere	2.4.3. Izgradnja socijalne infrastrukture
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Realizacijom ove mjere doprinijelo bi se izgradnji socijalne infrastrukture i stvaranju uslova za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga. Ovo se, prije svega, odnosi na poboljšanje statusa marginaliziranih osoba na području općine Ključ, pronalaženju rješenja jedinstvenog prostora koji bi služio kao Dom za privremeni smještaj žrtava nasilja, djece i mladih u različitim stanjima socijalne potrebe sa resursnim centrom za psihosocijalno osnaživanje žrtava i usavršavanje profesionalaca, kao i osnivanjem Novog gradskog groblja sa svom uređenom infrastrukturom.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>(1) Da bi inkluzija bila jaka, uključiti se treba osoba svaka</i> Ovim aktivnostima bi se napravilo zajedničko mjesto (centar) na kojem će se moći provoditi preporuke Svjetske zdravstvene organizacije za borbu protiv stigme, uz ravnopravnu uključenost različitih marginaliziranih skupina, podršku stručnjaka i podršku pripadnika osoba „bez invaliditeta“. Tako koncipiran centar bi mogao biti baza za buduće aktivnosti u oblasti suzbijanja diskriminacije, jačanja preostalih kapaciteta ljudi u potrebi, davanja relevantnih informacija za pojedine oblasti, druženje, dijeljenje ličnih priča, kreativan rad. Kraljni cilj jeste formiranje baze sa osnovnim podacima o osobama u stanju potrebe na području općine Ključ, a što bi predstavljalo osnov za mogućnost formiranja socijalnog preduzeća, provođenja programa socijalne inkluzije, kontinuiranog djelovanja na kognitivnu komponentu stava mladih prema različitostima.</p> <p><i>(2) Dom za privremeni smještaj žrtava nasilja, djece i mladih u različitim stanjima socijalne potrebe sa resursnim centrom za psihosocijalno osnaživanje žrtava i usavršavanje profesionalaca</i></p> <p>Obzirom na rastući broj slučajeva nasilja u porodici i nepostojanja adekvatne pomoći osobama rodno zasnovanog nasilja, te nepostojanja adekvatnog privremenog smještaja za djecu i mlade u različitim stanjima socijalne pomoći projekat „Dom za privremeni smještaj žrtava nasilja, djece i mladih u različitim stanjima socijalne potrebe sa resursnim centrom za psihosocijalno osnaživanje žrtava i usavršavanje profesionalaca“ odgovorio bi na sve izazove današnjice, odnosno stvorio bi infrastrukturno rješenje koje bi omogućilo dalje razvijanje i jačanje u ovoj oblasti.</p>

	<p>Žrtvama rodno zasnovanog nasilja i njihovoj djeci, pored privremeno sigurnog smještaja, nudile bi se i druge brojne usluge, poput psihološkog savjetovanja i emocionalne podrške, zdravstvene i pravne pomoći te pomoći u traženju smještaja i zapošljavanju i drugih potrebnih usluga.</p> <p><i>(3) Izrada projektne dokumentacije i izgradnja Novog gradskog groblja Ključ</i> Realizacija projekta omogućava da Novo gradsko groblje sa svom uređenom infrastrukturom, strukturom upravljanja i kvalitetnim održavanjem groblja, nakon puštanja u upotrebu obezbijedi ukop umrlih građana Ključa svih konfesija i ostalih za narednih 50 godina.</p>		
Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Povećan broj novih članova Udruženja za zaštitu mentalnog zdravlja „Tunel“ Ključ iz marginaliziranih skupina i broj volontera (volonteri iz omladinskih udruženja sa područja općine Ključ) na godišnjem nivou	0	10
	Procenat povećanja broja socijalno inkluziranih osoba sa psihičkim i tjelesnim invaliditetom koje su uključene u društvene tokove	0	20 %
	Minimalan procenat lica koja su u različitim stanjima socijalne potrebe smještena u Dom	0	70%
	Povećan broj prijavljenih slučajeva nasilja usljed redovno provedenih promotivnih aktivnosti na prevenciji i suzbijanju nasilja	0	30 %
	Osnovano Novo gradsko groblje	0	1
	Povećanje zadovoljstva građana javnim servisom gradskih mezarja i grobalja	0	30 %
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Stvaranjem uslova za umrežavanje marginaliziranih skupina uz konstantan angažman pripadnika opće populacije, osiguranjem šireg spektra mogućnosti pri izboru usluga, uz princip integracije usluga te efikasnije rješavanje problema žrtava nasilja, kao i osnivanjem Novog gradskog groblja, osiguraće se niz međusobno povezanih aktivnosti i usluga, ojačati kapaciteti socijalne infrastrukture i time stvoreni zavidni uslovi za unaprijeđenje socijalne zaštite i javnih usluga.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 310.000 KM 20.000 KM (1) + 40.000 (2) + 250.000 (3) = 310.000 KM Izvor: Budžet Općine (2.000 KM), resorna ministarstva svih nivoa vlasti (8.000 KM), međunarodne organizacije (8.000 KM), vlastita sredstva nosioca i partnera projektnih aktivnosti (2.000 KM) ... (1) Budžet Općine (2.000 KM), resorna ministarstva svih nivoa vlasti (18.000 KM), međunarodne organizacije (20.000 KM) ... (2) Budžet Općine (250.000 KM) ... (3)		
Period implementacije mjere	2022-2026.		

Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Udruženje za zaštitu mentalnog zdravlja „Tunel“ Ključ; NVO; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.
Nosioci mjere	Centar za mentalno zdravlje Ključ; NVO; Udruženje omladinski centar „Kosmos“; JU Centar za socijalni rad Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.
Ciljne grupe	Marginalizirane skupine, opća populacija, lokalno stanovništvo.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Uspostavljeni funkcionalan društveni sektor, dostupnost i pouzdanost svih javnih usluga	
Prioritet	2.4. Stvoreni kadrovski i materijalno-tehnički uslovi za unaprijeđenje socijalne i zdravstvene zaštite i javnih usluga	
Naziv mjere	2.4.4. Povećanje efikasnosti u pružanju zdravstvenih usluga	
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere Cilj ove mjere je obezbjeđenje optimalnih uslova rada i efikasnosti zaposlenika prilikom pružanja zdravstvenih usluga pacijentima ZU „Dom zdravlja“ Ključ, a odnose se na sam ambijent (rekonstrukcija, sanacija i adaptacija objekata) i nabavku adekvatne medicinske opreme.</p> <p>Ključni strateški projekat <i>Unapređenje sektora zdravstva</i> U cilju unaprijeđenja usluga u zdravstvenom sektoru i povećanje efikasnosti u pružanju zdravstvenih usluga, poduzećemo intervencije koje se odnose na rekonstrukciju, sanaciju i adaptaciju objekata kao i nabavku adekvatne medicinske opreme. U tom smislu bismo izvršili: utopljavanje centralne zgrade ZU „Dom zdravlja“ Ključ i zamjenu postojeće stolarije, zamjenu krova COVID ambulante, adaptaciju prostorija Službe fizikalne medicine i rehabilitacije te nabavku medicinske opreme, prije svega RTG aparata.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>(1) Adaptacija Centra za mentalno zdravlje</i> Centar za mentalno zdravlje Ključ u zadnjih pet godina bilježi porast vrsta usluga, što dodatno iziskuje i adaptaciju objekta sa ciljem povećanja sigurnosti dokumentacije koja se čuva u Centru. Stoga, adaptacija dijela objekta Centra za mentalno zdravlje Ključ u smislu zamjene stolarije, kupovine dva računara (obzirom da se u računaru pohranjuju svi dokumenti koji se izdaju), nabavke namještaja i zamjene fasade bi predstavljali temelj za budući kvalitetan rad, te pružanje i kreiranje programa novih (inovativnih) usluga.</p>	
Ključni strateški projekti	Unapređenje sektora zdravstva	<p>Očekivani izlazni rezultat: Utopljen objekat centralne zgrade ZU „Dom zdravlja“ Ključ; Izvršena zamjena krovnog pokrivača COVID ambulante; Uređen radni prostor Službe fizikalne medicine i rehabilitacije; Nabavljen i stavljen u rad RTG aparat; Adaptiran i opremljen objekat Centra za mentalno zdravlje Ključ; Kreirani programi novih (inovativnih) usluga.</p> <p>Očekivani krajnji rezultat: Obezbijedeni optimalni uslovi za rad ZU „Dom zdravlja“ Ključ; Stvoreni adekvatni uslovi za rad i sigurnost na radu u objektu COVID ambulante; Ostvareni adekvatni uslovi za rad i sigurnost na radu Službe fizikalne medicine i rehabilitacije; Veći</p>

		broj kvalitetno urađenih RTG snimaka na dnevnoj osnovi; Povećan broj usluga Centra za mentalno zdravlje.	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Radna temperatura u ZU „Dom zdravlja“ Ključ	17 °C	22°C
	Ušteda energije u objektu ZU „Dom zdravlja“ Ključ	0	20 %
	Sigurnost boravka i rada u prostorijama Službe fizikalne medicine i rehabilitacije	nezadovoljava	zadovoljava
	Broj kvalitetno urađenih RTG snimaka na dnevnoj osnovi	10	30
	Povećanje broja usluga Centra za mentalno zdravlje	0	20 %
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Utopljeni objekti ZU „Dom zdravlja“ Ključ obezbijediće ostvarenje ušteda u održavanju i postizanje povećane energetske efikasnosti ovih javnih objekata. Ostvarene uštede će se usmjeriti na implementaciju drugih intervencija u sklopu pružanja zdravstvenih usluga.</p> <p>Dugoročna efikasnost ove mjere se ogleda i u osposobljenosti Centra za mentalno zdravlje Ključ kao jednog od resursnih Centara na području Unsko-sanskog kantona, čime bi se inovativne usluge unaprijedile i mogle pružati i građanima drugih općina.</p>		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 540.000 KM 510.000,00 KM (KSP) + 30.000 KM (1) = 540.000 KM</p> <p>Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike USK (255.000 KM), vlastita sredstva (110.000 KM), resorna ministarstva viših nivoa vlasti (100.000 KM), međunarodne organizacije (45.000 KM) ... (KSP) Budžet Općine (6.000 KM); Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne politike USK (10.000 KM); međunarodne organizacije (14.000 KM) ... (1)</p>		
Period implementacije mjere	2022-2024.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	ZU „Dom zdravlja“ Ključ; Centar za mentalno zdravlje Ključ.		
Nosioci mjere	ZU „Dom zdravlja“ Ključ; Centar za mentalno zdravlje Ključ; NVO.		
Ciljne grupe	Zaposlenici ZU „Dom zdravlja“ Ključ, pacijenti sa područja općine Ključ; korisnici usluga Centra za mentalno zdravlje Ključ; građani općina USK, korisnici ove vrste usluga.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline
Prioritet	3.1. Obezbijeđen sistem kontinuranog vodosnabdijevanja i upravljanja kanalizacijom
Naziv mjere	3.1.1. Razvoj sistema vodosnabdijevanja
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere</p> <p>Stanovništvo općine Ključ se snabdijeva vodom iz gradskog vodovodnog sistema Ključ i lokalnih/mjesnih vodovodnih sistema.</p> <p>Sistem snabdijevanja vodom je funkcionalan, a u narednom periodu će se napori usmjeriti na obezbjeđenje ove usluge za stanovništvo koje još nema kvalitetno riješenu opskrbu vodom, ali i na rekonstrukciju dotrajale mreže kako bi se smanjili gubici vode i kvarovi.</p>

	<p>Ključni strateški projekat <i>Izgradnja i rekonstrukcija vodovodnih sistema na teritoriji općine Ključ</i></p> <p>Analizom problema i prioriteta, nakon obavljenih razgovora sa građanima, utvrđen je jedan od prioritarnih ciljeva, a to je rekonstrukcija i dogradnja sistema za vodosnabdijevanje, jer postojeća vodovodna mreža ne zadovoljava ukupne potrebe građana za kvalitetnim snabdijevanjem pitkom vodom, što za posljedicu ima zdravstveno-higijensku ugroženost, ali i nezadovoljstvo građana.</p> <p>Takođe, smanjenje gubitaka vode i kvarova dugoročno bi pozitivno uticalo na rješenje vodosnabdijevanja stanovnika općine Ključ.</p> <p>Mjerom će se kroz aktivnosti planirati izvođenje radova na rekonstrukciji i izgradnji na nekoliko lokacija, prije svega:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Izgradnja sistema za povećanje pritiska u naselju Egrići, 2) Izgradnja sistema za povećanje pritiska u naselju Raković - MZ Humići, 3) Rekonstrukcija vodovoda MZ Biljani, 4) Rekonstrukcija vodovoda Gornji Kamičak - MZ Kamičak, 5) Izgradnja gravitacionog potisnog cjevovoda sa rezervoara Trebunja za naselje Šljivari u MZ Donja Sanica sa priključkom za nastavak izgradnje cjevovoda u MZ Biljani, 6) Izgradnja sistema za područje od naselja Rudenice do naselja Velečevo. <p>Ovo ne isključuje i neophodne radove na drugim lokacijama gdje se javi problem sa vodosnabdijevanjem.</p> <p>Izgradnjom sistema stanovništvu bi se osigurala voda za piće koja je kontrolisana, higijensko-epidemiološki potpuno ispravna i u dovoljnim količinama.</p> <p>Okvirna područja djelovanja</p> <p><i>(1) Izrada studijske i projektne dokumentacije i izgradnja novog dovodnog cjevovoda sa izvorišta Okašnica do pumpne stanice Palež gradskog vodovodnog sistema Ključ</i></p> <p>Realizacijom projekta biće pušteno u funkciju 6.000 m novog cjevovoda gradskog vodovoda, čime se omogućava snabdijevanje higijenski ispravnom vodom za piće svim korisnicima gradskog vodovoda, smanjuje se rizik od štetnog djelovanja postojećeg azbest-cementnog cjevovoda na zdravlje ljudi, ali i smanjuje gubitak vode na dovodnom cjevovodu gradskog vodovodnog sistema Ključ.</p>		
<p>Ključni strateški projekti</p>	<p>Izgradnja i rekonstrukcija vodovodnih sistema na teritoriji općine Ključ</p>	<p>Očekivani izlazni rezultat: Izgrađeno novih 10 km lokalne vodovodne mreže; U funkciju pušteno 6 km novog cjevovoda gradskog vodovoda.</p> <p>Očekivani krajnji rezultat: Obezbijedena ispravna voda za sve korisnike lokalnih vodovoda; Obezbijedena higijensko ispravna voda za sve korisnike novog cjevovoda gradskog vodovoda; Smanjeni gubici i troškovi održavanja novog cjevovoda gradskog vodovoda.</p>	
<p>Indikatori za praćenje rezultata mjere</p>	<p>Indikatori</p>	<p>Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)</p>	<p>Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)</p>
	<p>Dužina novoizgrađene lokalne vodovodne mreže</p>	<p>0</p>	<p>10 km</p>

	Smanjeni troškovi održavanja lokalnih vodovoda	0	20 %
	Smanjenje gubitaka u vodovodnoj mreži novog cjevovoda gradskog vodovoda	0	30 %
	Smanjeni troškovi održavanja novog cjevovoda gradskog vodovoda.	0	20 %
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Razvojem sistema vodosnabdijevanja, u smislu da bude funkcionalan, da se uradi rekonstrukcija dotrajale mreže kako bi se smanjili gubici vode i kvarovi, da se izgradi nova infrastruktura vodovoda, da se stanovništvo u što je moguće većem procentu opskrbi kvalitetnom vodom i konstantnim održavanjem cjevovoda, obezbijediće se sistem kontinuiranog vodosnabdijevanja.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.700.000 KM 600.000 KM (KSP) + 1.100.000 KM (1) = 1.700.000 KM Izvor: Budžet Općine (300.000 KM), resorna ministarstva viših nivoa vlasti (300.000 KM) ... (KSP) Resorna ministarstva viših nivoa vlasti i agencije za zaštitu voda (1.100.000 KM) ... (1)		
Period implementacije mjere	2022-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Javno preduzeće "Ukus" doo Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.		
Nosioci mjere	Javno preduzeće "Ukus" doo Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.		
Ciljne grupe	Građani općine Ključ, lokalno stanovništvo MZ.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline
Prioritet	3.1. Obezbiđen sistem kontinuiranog vodosnabdijevanja i upravljanja kanalizacijom
Naziv mjere	3.1.2. Razvoj kanalizacionog sistema
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere</p> <p>Postojeća kanalizaciona mreža na cijeloj teritoriji općine je većim dijelom građena neplanski, paralelno sa razvojem naselja, mješovitog je tipa i otpadne vode se ispuštaju u najbliže vodotoke bez prethodnog tretmana.</p> <p>Naseljeno područje općine Ključ, zbog sadašnjeg stanja izgrađenosti kanalizacione mreže i generalno neriješenog prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda, ozbiljan je zagađivač, stvara neprijatnosti po život i ugrožava zdravlje građana.</p> <p>Općina Ključ već posjeduje Idejni projekat primarne kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda općine Ključ, kao i reviziju tog projekta. Nedostaje nam Glavni projekat primarne kanalizacione mreže i postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda općine Ključ, kao i sistemski pristup rješavanja prikupljanja i prečišćavanja otpadnih voda na cijelom lokalitetu, kao i upravljanje kanalizacijom.</p> <p>Ključni strateški projekat</p> <p><i>Izrada projektne dokumentacije i natkrivanje kanala potoka Ižnica</i></p> <p>Ovom intervencijom će se riješiti problem otvorenog glavnog kolektora fekalne kanalizacije gradskog naselja Ključ, a time i neprijatnosti po život i zdravlje građana, te urediti novoplanirana gradska saobraćajnica preko riješenog kolektora radi bržeg i boljeg saobraćajnog prometa kroz grad Ključ i preduslov izgradnje planiranih objekata prema važećem Urbanističkom planu grada Ključa.</p>

	<p>Okvirna područja djelovanja</p> <p><i>(1) Izgradnja kanalizacionog sistema na teritoriji općine Ključ</i></p> <p>Da bi se pristupilo rješavanju i izgradnji kanalizacionog sistema, neophodno je prvo obezbijediti projektno-tehničku dokumentaciju. Sama realizacija obuhvata izgradnju kanalizacione mreže, rješavanje odvodnje otpadnih voda i omogućila bi zaštitu izvorišta pitkih voda koje su u upotrebi za domaćinstva.</p> <p>Planirana je izrada projektno-tehničke dokumentacije i izvođenje radova na nekoliko lokacija, između ostalog, i:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) U mjesnoj zajednici Velečevo – Dubočani, 2) U dijelu naselja Velečevo – Lepirice, 3) U naselju Han – Gromilići, 4) U naseljima Egrlići, Huskići i dijelu ulice Kulina bana (kod Bolnice), 5) U ulici od kampa Velagići, pored OŠ i džamije do Točine, 6) Na dionici „Humički potok“. <p><i>(2) Izrada Glavnog projekta primarne kanalizacione mreže i postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda općine Ključ</i></p> <p>Općina Ključ već posjeduje Idejni projekat primarne kanalizacione mreže i postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda općine Ključ, kao i reviziju tog projekta. Postojeća kanalizaciona mreža je većim dijelom građena neplanski, paralelno sa razvojem naselja, mješovitog je tipa i otpadne vode se ispuštaju u najbliže vodotoke bez prethodnog tretmana. Namjera nam je uraditi Glavni projekat primarne kanalizacione mreže i postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda općine Ključ kojim bismo definisali rješavanje navedenog problema kroz projektnu dokumentaciju, a nakon toga bi slijedile radnje po izrađenom Glavnom projektu.</p>		
<p>Ključni strateški projekti</p>	<p>Izrada projektne dokumentacije i natkrivanje kanala potoka Ižnica</p>	<p>Očekivani izlazni rezultat: Natkriven glavni kolektor fekalne kanalizacije gradskog naselja Ključ i asfaltiran put na dionici dužoj 350 m.</p> <p>Očekivani krajnji rezultat: Omogućena kvalitetna i sigurna odvodnja otpadnih voda i riješen problem rizika od zaraza stanovnika koji su naseljeni na lokaciji gdje je planirana realizacija projekta; Uređena novoplanirana gradska saobraćajnica kroz grad Ključ i stvoreni preduslovi izgradnje planiranih objekata prema važećem Urbanističkom planu grada Ključa.</p>	
<p>Indikatori za praćenje rezultata mjere</p>	<p style="text-align: center;">Indikatori</p>	<p style="text-align: center;">Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)</p>	<p style="text-align: center;">Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)</p>
	<p>Dužina uređenog natkrivenog kanala potoka Ižnica</p>	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">350 m</p>
	<p>Dužina asfaltiranog puta iznad potoka Ižnica</p>	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">350 m</p>
	<p>Dužina izgrađene kanalizacione mreže</p>	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">4,5 km</p>
	<p>Smanjenje broja oboljelih od zaraznih bolesti</p>	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">20 %</p>
	<p>Usvojen Glavni projekat primarne kanalizacione mreže i postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda općine Ključ</p>	<p style="text-align: center;">0</p>	<p style="text-align: center;">1</p>

Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kroz izradu projektno-tehničke dokumentacije, te izgradnju kanalizacionih sistema na ruralnim i urbanim područjima, generalno će se riješiti prikupljanje i prečišćavanje otpadnih voda kao ozbiljnog zagađivača, doprinijećemo razvoju kanalizacionog sistema i obezbijedićemo, na samom kraju, sistem kontinuiranog upravljanja kanalizacijom.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.150.000 KM 700.000 KM (KSP) + 350.000 KM (1)+ 100.000 KM (2) = 1.150.000 KM Izvor: Budžet Općine Ključ (100.100 KM), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (200.200 KM), Federalno ministarstvo finansija (399.700 KM) ... (KSP) Budžet Općine (175.000 KM), Donatori - Fond za zaštitu okoliša FBiH, građani (175.000 KM) ... (1) Budžet Općine Ključ (30.000 KM), Fond za zaštitu okoliša FBiH (70.000 KM) ... (2)
Period implementacije mjere	2021-2025.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove
Nosioci mjere	Fond za zaštitu okoliša FBiH; mjesne zajednice; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove.
Ciljne grupe	Stanovnici naseljeni na lokaciji gdje je planirana realizacija projekta, turisti, učesnici u saobraćaju, mještani Ključa.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline
Prioritet	3.2. Unaprijeđen proces selekcije i upravljanja otpadom
Naziv mjere	3.2.1. Izgradnja kapaciteta za zbrinjavanje komunalnog otpada
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	<p>Opis mjere</p> <p>Namjera Općine je organizovati dobro osposobljeno komunalno preduzeće za sakupljanje i tretiranje otpada koje će biti u stanju uraditi sljedeće aktivnosti: sanirati divlje deponije, u potpunosti pokriti domaćinstva redovnim odvozom otpada, održavati javne površine, lokalne puteve u ljetnom i zimskom periodu, ali i raditi edukacije, volonterske akcije i podizati svijest građana na temu zaštite okoline.</p> <p>Nabavkom i istavljanjem u funkciju nove opreme i vozila dobiće se dobro tehnički opremljeno komunalno preduzeće, unaprijeđen proces upravljanja otpadom, povećani prihodi komunalnog preduzeća od upravljanja otpadom i zajedničke komunalne potrošnje i u konačnici čista i zdrava okolina.</p> <p>Okvirna područja djelovanja</p> <p><i>(1) Jačanje tehničkih kapaciteta komunalnog preduzeća</i></p> <p>Kamioni za sakupljanje otpada su stari, odavno amortizovani i često u kvaru. Oprema je također zastarjela, te je potrebno pristupiti nabavci adekvatnih mašina i opreme. Projekat će se implementirati u dvije faze.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prva faza (2021-2023.), predviđa nabavku sljedeće opreme: <ul style="list-style-type: none"> - 1 pres kamion za sakupljanje otpada, zapremine 20-25 m³ - 1 pres kamion za sakupljanje otpada, zapremine 20-25 m³ sa hidrauličnom mogućnošću kupljenja kanti zapremine 120, 240 i 1.100 litara, - Kamion kiper, - Unimog (mini kamion) sa priključcima za zimsko i ljetnje održavanje lokalnih puteva, - Mašina za metenje i usisavanje trotoara, parkinga i ulica sa jednom bočnom četkom, - 700 plastičnih žuti kanti od 120 litara za domaćinstva, za selektiranje otpada. - Druga faza projekta (2024-2026.), podrazumijeva nabavku još jednog pres kamiona zapremine 10-15 m³.

	(2) Čišćenje onečišćenih površina divljih deponija smeća Na području općine Ključ postoji više od 20 registrovanih divljih deponija koje su nastale neadekvatnim odlaganjem otpada, kako od strane građana, tako i od građevinskih firmi koje svoj otpad odlažu na za to nepredviđena mjesta. Cilj je da se u narednom periodu broj registrovanih divljih deponija smanji za 70%, a da pri tome ne dođe do stvaranja novih.		
Ključni strateški projekti	-	-	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Prihodi komunalnog preduzeća od upravljanja otpadom i zajedničke komunalne potrošnje	556.624 KM	695.780 KM
	Površina održanih javnih površina	26.037 m ²	30.000 m ²
	Dužina lokalnih puteva u ljetnom i zimskom periodu koje održava komunalno preduzeće	24 km	130 km
	Broj saniranih divljih deponija	0	14
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Analizom situacije na terenu i detekcijom problema, te nabavkom i stavljanjem u funkciju nove opreme i vozila dobiće se dobro tehnički opremljeno komunalno preduzeće, unaprijeđen proces upravljanja otpadom, povećani prihodi komunalnog preduzeća od upravljanja otpadom i zajedničke komunalne potrošnje, dakle, biće izgrađeni kapaciteti za zbrinjavanje komunalnog otpada i u konačnici unaprijeđen proces selekcije i upravljanja otpadom.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 593.600 KM 493.600 KM (1) + 100.000 KM + (2) = 593.600 KM Izvor: JKP „RAD“ d.o.o. Ključ (59.360 KM); Budžet Općine (178.080 KM); kreditna grant sredstva od federalnog i kantonalnog resornog ministarstva okoliša, EU fondova, međunarodnih institucija i banaka (256.160 KM) ... (1) Budžet Općine (10.000 KM), sredstva viših nadležnih instanci (60.000 KM), međunarodne organizacije (30.000 KM) ... (2)		
Period implementacije mjere	2021-2026.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JKP „RAD“ d.o.o. Ključ		
Nosioci mjere	JKP „RAD“ d.o.o. Ključ; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove; NVO.		
Ciljne grupe	Kompletno stanovništvo općine Ključ, sve institucije i sva preduzeća, zaposlenici JKP „RAD“ d.o.o. Ključ.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline
Prioritet	3.2. Unaprijeđen proces selekcije i upravljanja otpadom
Naziv mjere	3.2.2. Izgradnja kapaciteta za sortiranje komunalnog otpada
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani	Opis mjere Deponija otpada u Ključu je neuređena i kao takva ima karakteristike kontrolisane „divlje deponije“. Ovakvo stanje deponije zahtijeva intervencije i obezbjeđivanje uslova trajnog deponovanja komunalnog otpada.

<p>strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)</p>	<p>Općina Ključ nastoji odgovoriti propisanim zahtjevima u pogledu sanacije negativnog uticaja koji deponija ima na zdravlje ljudi i okoliša, namjerava poduzeti propisane mjere radi sprječavanja nastajanja otpada, utvrditi metode tretmana otpada (odvojeno prikupljanje komunalnog otpada), te dati konkretan plan za poboljšanje stanja postojeće deponije po fazama na ekološki ispravan način koji će umanjiti negativan uticaj na okoliš i zdravlje ljudi.</p> <p>Ovim želimo učestvovati u uspostavi sistema savremenog koncepta rješavanja problematike zbrinjavanja otpada u Federaciji BiH, odnosno cijeloj Bosni i Hercegovini.</p> <p>Ključni strateški projekat <i>Sanacija deponije „Peći“ i instalacija sortirne linije za miješani komunalni otpad</i></p> <p>Da bi se realizovali postavljeni ciljevi i implementirali predviđeni zadaci neophodno je izvršiti brojne aktivnosti na samoj lokaciji deponije “Peći”, te je stoga najbolje projekat implementirati kroz dvije faze:</p> <p>1. Faza:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izgraditi plohe za prihvata novog otpada, - Izgraditi sistem za prihvata i tretman procjednih voda, - Izgraditi sistem za otplinjavanje deponije i tretman deponijskog plina, - Urediti površine na kojima će se vršiti privremeno deponovanje selekcionisanog otpada (metal, stare gume, staklo, papir, plastika...), kao i prostor za privremeno deponovanje opasnog otpada iz domaćinstava (baterije, akumulatori, lijekovi, motorna ulja, elektro-otpad...), - Urediti prostor za kompostanu za zeleni otpad, - Izgraditi prateću infrastrukturu (prilazni put i unutrašnje komunikacije, parkiralište...), prostor za rad i boravak radnika sa sanitarijama, portirnicu, kolsku vagu, prostor za pranje vozila, ogradu, sistem odvodnje površinskih voda, ozelenjavanje površina itd., - Izgraditi sistem protivpožarne zaštite, - Provesti odgovarajući monitoring, - Provesti sve druge mjere i radnje koje osiguravaju uspješno upravljanje komunalnim otpadom. <p>Druga faza se odnosi na opremanje sortirnice na deponiji “Peći”, što će biti i definisano po završetku 1. faze (specifikacija opreme koja se treba nabaviti sa svom ostalom pratećom dokumentacijom).</p> <p>Ovom Strategijom smo predvidjeli rješavanje samo 1. faze.</p> <p>Okvirna područja djelovanja <i>(1) Izgradnja niša (mikro lokacija za kontejnere za odvojeno prikupljanje komunalnog otpada) i nabavka kontejnera na području općine Ključ</i></p> <p>Izgradnjom niša (12 lokacija za 68 kontejnera za odvojeno prikupljanje komunalnog otpada) i nabavkom kontejnera na području općine Ključ, uz edukaciju stanovništva o značaju i koristima u razdvajanju otpada, stvorićemo solidne polazne kapacitete za sortiranje komunalnog otpada. Sortiran komunalni otpad sa lokacija niša bi se onda odvezio na uređene površine deponije „Peći“ na kojima će se vršiti prihvata, tretman i deponovanje selekcionisanog otpada.</p> <p>Za realizaciju ovog projekta su potpisana dva ugovora i realizacija je u toku.</p>	
<p>Ključni strateški projekti</p>	<p>Sanacija deponije „Peći“ i instalacija sortirne linije za miješani komunalni otpad</p>	<p>Očekivani izlazni rezultat: Povećan procenat sortiranja smeća;</p> <p>Očekivani krajnji rezultat: Sanirana postojeća deponija na način da se zadovolje najsavremenije norme i standardi u tom postupku; Smanjena količina otpada koja se trajno odlaze na</p>

		deponiji; Povećani prihodi od plasiranja sortiranog smeća za 10 %.	
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
	Količina sortiranog otpada prema evidenciji komunalnog preduzeća	70 tona	150 tona
	Prihodi komunalnog preduzeća od upravljanja otpadom	464.489,00 KM	580.611,00 KM
	Povećanje prihoda komunalnog preduzeća od plasiranja sortiranog smeća	0	10 %
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Izgradnjom niša i nabavkom kontejnera na području općine Ključ, uz sanaciju i uređenje deponije „Peći“ unaprijedićemo proces selekcije i upravljanja otpadom. Samim povećanjem količine sortiranog otpada, dolazi do povećanje prihoda komunalnog preduzeća od njegovog plasiranja, a onda i do povećanja prihoda od upravljanja otpadom. Ovaj višak će se usmjeriti na realizaciju drugih intervencija iz oblasti očuvanja zdrave okoline.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 2.147.000 KM 2.100.000 KM, 1. faza (KSP) + 47.000 KM (1) = 2.147.000 KM Izvor: Budžet Općine - Kredit (350.000 KM), Vlada USK (350.000 KM), Vlada FBiH (350.000 KM), međunarodne finansijske institucije (400.000 KM), domaći i međunarodni fondovi za zaštitu okoliša (650.000 KM) ... (KSP) Budžet Općine (19.540 KM), JKP „RAD“ d.o.o. Ključ (27.460 KM) ... (1)		
Period implementacije mjere	2021 – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	Jedinstveni općinski organ uprave općine Ključ, JKP „RAD“ d.o.o. Ključ.		
Nosioci mjere	Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove; Služba za finansije i trezor; JKP „RAD“ d.o.o. Ključ.		
Ciljne grupe	Lokalno stanovništvo; stanovnici koji žive u blizini deponije otpada i koji su direktno ili indirektno ugroženi trenutnim načinom odlaganja otpada; radnici koji direktno rade na sakupljanju otpada; zaposlenici JKP „RAD“ d.o.o. Ključ; stanovnici koji žive u urbanom dijelu općine Ključ u kolektivnom stanovanju (zgradama).		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Organizovan efikasan sistem očuvanja zdrave okoline
Prioritet	3.3. Povećana energetska efikasnost javnih objekata
Naziv mjere	3.3.1. Program ušteta u javnom sektora
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (Ukoliko za navedenu mjeru postoji definisani strateški projekat, isti se navodi u ovom polju)	Opis mjere Cilj ove mjere je obezbjeđenje optimalnih uslova rada tokom korištenja i prisutnosti unutar objekata, smanjenje emisija stakleničkih plinova, smanjenje potrošnje električne energije, minimiziranje toplotnih gubitaka te postizanje zadovoljavajuće energetske efikasnosti, odnosno ušteta u javnom sektoru.

	<p>Okvirna područja djelovanja</p> <p><i>(1) Utopljanje školskih objekata</i></p> <p>Škola je svjesna značaja i uloge toplotne energije i zaštite okoliša. Tople učionice stvaraju bolji ambijent za rad učenicima i zaposlenicima i smanjuju rizik od prehlada i drugih bolesti povezanih sa niskim temperaturama.</p> <p>Takođe, u poslije podnevnim satima se izvode različite rekreacije i treninzi te fiskulturnu salu koriste i sportski klubovi i rekreativci sa područja naše općine.</p> <p>Cilj ove intervencije je obezbjeđenje optimalnih uslova rada i treninga, smanjenje emisije stakleničkih plinova, smanjenje potrošnje električne energije i minimiziranje toplotnih gubitaka u osnovnim školama te postizanje zadovoljavajuće energetske efikasnosti.</p> <p>U tom smislu, namjeravamo poduzeti slijedeće intervencije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zamjena postojećih kotlova za centralno grijanje u objektu centralne Osnovne škole „Ključ“ u Ključu, - Dovršetak radova na izmjeni unutrašnje i vanjske stolarije na objektu centralne Osnovne škole „Ključ“ u Ključu, - Zamjena i sanacija krovne konstrukcije na sportskoj dvorani u centralnoj Osnovnoj školi „Ključ“ u Ključu, - Utopljanje objekta i zamjena stolarije na centralnoj Osnovnoj školi „Velagići“ u Velagićima, - Zamjena krova od salonita na fiskulturnoj sali u centralnoj Osnovnoj školi „Velagići“ u Velagićima. <p><i>(2) Uređenje administrativnog objekta Jedinственог опćинског органа управе опćине Ključ u cilju postizanja energetske efikasnosti</i></p> <p>Po energetskom pregledu zgrade Općine Ključ, uključujući i salu Općinskog vijeća, neophodno je izvršiti zamjenu preostalog dijela stolarije. Zatim, neophodno je izvršiti sanaciju podova i izvršiti spuštanje stropova u kancelarijama zgrade Općine Ključ. Pored ovoga, potrebno je izvršiti i zamjenu vrata na kancelarijama u zgradi Općine.</p> <p><i>(3) Utopljanje prostorija Društvenog doma u Zgonu</i></p> <p>Postojeći Društveni dom u naselju Zgon je objekat koji se koristi za potrebe mjesne zajednice u smislu organizacije raznih sastanaka. Takođe, koriste ga i udruženja građana po potrebi (lovci, ribolovci, ...), a najviše omladina koja koristi prostorije Doma za svoja druženja. Objekat Doma nije adekvatno utopljen i ima dosta lošu stolariju te su, samim tim, gubici energije veliki, a uslovi za rad neprimjereni.</p> <p>Na osnovu energetskog pregleda, predračunom radova za utopljanje i obezbijeđenim finansijskim sredstvima, pristupilo bi se zamjeni stolarije i vanjskoj izolaciji objekta, čime bi se stvorili bolji uslovi za rad i korištenje Doma.</p>		
Ključni strateški projekti	-		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti (godina izrade strateškog dokumenta)	Ciljne vrijednosti (posljednja godina provedbe strateškog dokumenta)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	<p>Utopljeni školski objekti, objekat općinskog organa uprave općine Ključ i utopljene prostorije Društvenog doma obezbijediće optimalne uslove za rad u školi, zaposlenika organa uprave i korisnika Društvenog doma, uz smanjenu potrošnju električne</p>		

	energije i energenata za zagrijavanje i rashlađivanje, odnosno, uopšteno ostvariće uštede u održavanju, a u cilju postizanja povećane energetske efikasnosti ovih javnih objekata.
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	<p>Iznos: 605.000 KM 505.000 KM (1) + 70.000 KM (2) + 30.000 KM (3) = 605.000 KM</p> <p>Izvor: Budžet USK (180.000 KM), vlastita sredstva (16.000 KM), resorna ministarstva federalnog i državnog nivoa (200.000 KM), međunarodne organizacije (109.000 KM) ... (1) Budžet Općine (40.000 KM), sredstva viših nadležnih instanci (20.000 KM), međunarodne organizacije (10.000 KM) ... (2) Budžet Općine (4.500 KM), sredstva viših nivoa vlasti (15.500 KM), međunarodne organizacije (10.000 KM) ... (3)</p>
Period implementacije mjere	2021-2025.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	JU Osnovna škola „Ključ“ Ključ; JU OŠ "Velagići" Velagići; Jedinствeni općinski organ uprave općine Ključ.
Nosioci mjere	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta USK; JU Osnovna škola „Ključ“ Ključ; JU OŠ "Velagići" Velagići; Služba za prostorno uređenje, stambeno-komunalne, imovinsko-pravne, geodetske i inspeksijske poslove; mjesna zajednica Zgon-Crljeni.
Ciljne grupe	Učenici, zaposlenici škole, sportski klubovi, rekreativci, mještani naselja Zgon.

VIZUA RAZVOJA

„Ključ (razvoja) utemeljen na povoljnom poslovnom okruženju, čistoj okolini, te aktivnoj i humanoj društvenoj zajednici“

